

A MUNKÁSŐRSÉG FELÁLLÍTÁSA ÉS TEVÉKENYSÉGE 1958 ELEJÉIG

The Establishment and Operation of the Workers' Guard Prior to the Beginning of 1958

The reorganised Communist power set up the Workers' Guard in 1957, with the aim of creating a force within the armed organisations which could be always counted on in case of internal risings. By the mid-1960s the significant part of the members were also members of the Hungarian Socialist Workers' Party. The Workers' Guard was set up with Soviet help, but less is known about the details due to the lack of archival documents. The commander of the Guard was Lajos Halas, the same person who previously commanded the guards of the Hungarian Communist Party and the Hungarian Workers' Party. In addition to the available handguns, the militia was equipped also with antitank guns. By the mid-1960s Workers' Guard members could take their handguns home which lead to many accidents.

Dávid Kiss is a scholar at Veritas History Institute. Research area: history of the armed organisations between 1945 and 1989, history of the Workers' Guard, the operation of people's courts. Major publications: *Celebrating resignation: 1 May 1957*. In: Társadalom és Honvédelem, XI. (2007) No. 1. *The establishment of the Workers' Guard*. In: Múltunk, 2009. No. 3. E-mail: kissdav@citromail.hu

Keywords: Labour Guard, party army, militia, armed organisation

A Munkásőrség a Kádár-korszakkal együtt jött létre 1957-ben és együtt szűnt meg vele 1989-ben. A rendszerváltás óta eltelt több mint két évtizedben a testület története egyik mostohagyermek volt, kevesen és keveset foglalkoztak vele. Tanulmányom célja annak az időszaknak a bemutatása, amelyben a pártállam fontos szervét és támaszát a hatalom felállította.¹

Előzmények

A testületnek természetesen voltak történelmi előzményei. A párizsi kommün idején, majd az 1917-es bolsevik hatalomátvételnél is jelentős volt a milíciák aránya a fegyveres szervezetek belül.² A Weimari Köztársaságban a legtöbb pártnak volt saját fegyveres milíciája, így a szociáldemokratáknak és a kommunistáknak is.³ Magyarországon a Tanácsköztársaság idején a budapesti gyári munkászereket tekinthetjük a Munkásőrség egyfajta korai elődszerveinek. Ezek a Vörös Hadsereg tartalmát képezték.⁴ Az első világháborút

¹ Más kapcsolódó írásaim: A Munkásőrség előzményei. In: *Ahogy mi látjuk*. Főszerkesztő *Gergely Jenő*. 2007. 243–265. o.; *Kiss 2007*.; A Munkásőrség szervezeti kereteinek a kialakítása. *Első Század Online*, <http://elsoszazad.elte.hu/kiss-david-a-munkasorseg-szervezeti-kereteinek-kialakitasa-2/> (2012. 05. 30.); *Kiss 2009a*.; *Kiss 2009b*.

² *Zágoni Ernő – Somogyi Gyula – Farkas Ferenc: Hadsereg, honvédelem*. Budapest, 1968. 7–39. o.

³ Bővebben: *Németh István: Weimar arcai III. Rubicon*, 2011. 5. sz. 18–30. o.

⁴ *Réti László: A magyar Tanácsköztársaság központi szervei és pecsétjeik*. Budapest, 1970. 211–215., 268. o.

követően a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) Stromfeld Aurél vezetésével szervezte meg saját Rendező Gárdáját (RG), amely az osztrák Schutzbunddal is kapcsolatban volt.⁵

A második világháborút követően a Szociáldemokrata Párt (SZDP), majd az Magyar Kommunista Párt (MKP) is saját Rendező Gárda szervezésébe kezdett, ezeknek a létszáma 1947-ben már megközelítette a 20-20 ezer főt,⁶ ami a korabeli honvédség létszámánál külön-külön is több volt. A kommunista gárda vezetője Halas Lajos volt, aki a későbbiekben a Munkásőrséget irányította. A gárdák feladata volt a rendezvények biztosítása, s 1947-ben jelentős szerepet vállaltak a választások „lebonyolításában”. 1948-ban a két pártot és a két gárdát is összevonták. A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) párhadseregében természetesen a kommunisták domináltak. 1950-re fokozatosan felszámolták az MDP RG-t, tagjai közül sokan a Partizánszövetségbe léptek át.⁷A párhadsereg-szerepet ezt követően teljes mértékben az ÁVH vette át, ami egy totális állam totális párhadseregének tekinthető, feladatai eltértek a korábbi gárdáétól és a későbbi Munkásőrségtől. Több kommunista országban alakítottak az RG-hez hasonló milíciákat, ezek közül a Munkásőrség kapcsolata a csehszlovákkal (Lidova Milicia) és a némettel (die Kampfgruppen der Arbeitsklasse) volt szorosabb.⁸

Ezt követően csak az 56-os forradalom alatt történt kísérlet balos munkásgárdák felállítására, de ez a Köztársaság téri események miatt meghiúsult. Lényeges, hogy a forradalommal szemben nem sikerült megfelelő számú munkásból álló alakulatot felállítani. A gyárakban szerveződött fegyveres egységek döntő többsége a forradalom mellett és nem az ellen jött létre.⁹

A forradalom után spontán, a karhatalomhoz kapcsolódóan elkezdődött az „R” gárdák szervezése, ezek száma 1957 elejéig alig érte el a párezer főt. A Munkásőrség, vagy ahogy kezdetben hívták, Népőrség felállítására 1956 novemberétől készültek különböző tervek. Az Ideiglenes Intéző Bizottság (IIB) 1957. január 29-i ülésén végül megszületett a Munkásőrség felállításáról szóló párthatározat. A milícia szervezeti felépítését a következőképpen szabályozták: raj, szakasz, század és zászlóalj erejű alegységeket állítottak fel. Ezeket úgy kellett megszervezni, hogy egy alegység egy budapesti kerület, város, járás vagy üzem területén helyezkedjen el. Őket a megyei parancsnokságok fogták össze. A Budapesti Munkásőr Parancsnokság (BMP) alárendeltségébe tartoztak a kerületi servek, a testület csúciszerve az országos parancsnokság volt. Januárban a korábbiakhoz ké-

⁵ Halas 1986. 81–91. o. Ennek a megírásában korabeli dokumentumokat is összegyűjtötte Haypál Tibor. A gárda 2. világháború előtti dokumentumai nincsenek benne az MSZDP Politikátörténeti Intézetben tárolt anyagában.

⁶ PIL 274 f. 16/38 Az MKP RG 3 hónapos munkaterve 1947. május 1-ig. A Rendező Gárda szervezetére és munkájára vonatkozó iratok, 1945. szeptember 18. – 1948. április 22. PIL 274 f. 16/38.; *A Gárda*, 1947. december 1.

⁷ Bővebben lásd: Kiss Dávid: A Szociáldemokrata Párt Rendező Gárdájának megszervezése. In: *Rendszerváltások kortársa és kutatója Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára*. Szerk. Feil István, Sipos Balázs, Varga Zsuzsanna. Budapest, 2013. 276–281. o.

⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ő. e. Halas Lajos esz., Laáb Antal alez., Szekeres István esz., Bíró György: „Jelentés a Csehszlovák milíciáról szerzett tapasztalatokról” 1957. június 11.; „Német milícia.” Ez a cím kézzel írott. Az iratnak nincs dátuma, valószínűleg 1957. első felében keletkezhetett.

⁹ Bővebben: Horváth Miklós: 1956 hadikronikája. Budapest, 2003.; *Tulipán* 2012.; Kiss 2009b. 238–280. o.

pest azonban nyíltan a pártszerveknek való alárendelés volt a cél. Ezt mutatja az is, hogy az eredetileg Néppörség, végül Munkásőrség Országos Parancsnokát (MOP) a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának (MSZMP KB) javaslata alapján a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK) nevezte ki, a helyi egységek parancsnokait pedig a helyi tanács, az MSZMP helyi Intéző Bizottsága, az üzemekben a munkástanács és az MSZMP Intéző Bizottságának javaslata alapján a Munkásőrség országos parancsnoka. Tehát egyértelmű volt a pártnak történő alárendelés, bár a Minisztertanács hatáskörébe való utalás sem változtatott volna az új szerv pártmilícia jellegén, hiszen a tagok felvételét a helyi pártszervek végezték. Ugyanakkor egy pártállamban ennek egyébként sem lett volna jelentősége.¹⁰ Az országos törzs, a budapesti és a megyei szervek parancsnokait az országos parancsnok, ettől lejjebb a megyei szerv vezetője nevezte ki, ebbe a pártszerveknek nem volt beleszólásuk. Kiképzésüket heti két órában és havi fél napban szabták meg. A járási parancsnokok és törzsek tagjai, illetve az ezeknél magasabb törzsek tagjain és a parancsnokokon kívül a feladatát mindenkinek díjtalanul kellett ellátnia. A függetlenített apparátus 220 fő lehetett maximum. A tanácsházán vagy a kiegészítő parancsnokságok terveztek elhelyezni a parancsnokságokat.¹¹

Helyi szervei szervezeti és szakszempontból az illetékes rendőrkapitánysághoz tartoztak, de az illetékes intéző bizottság (IB) rendelkezett velük, kívánságukra a kapitányságok kötelesek voltak őket bevetni. Megfelelő fegyverzettel, rádióösszeköttetéssel és gépkocsikkal is el kellett látni őket. Május 1-jéig 20 ezer főt, az év végéig még 10 ezret terveztek toborozni, egyharmadukat a fővárosban akarták elhelyezni. Tömpe Istvánt, Halas Lajost, Czinege Lajost¹² bízták meg a szervezéssel. Minden polgári fegyveres alakulatot megszüntettek, a Munkásőrség költségvetését pedig jó ideig a Belügyminisztériumén be-

¹⁰ Erről bővebben: *Bihari Mihály*: Magyar politika 1944–2004. Politikai és hatalmi viszonyok. Budapest, 2005.

¹¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Földes László: Javaslat a polgári fegyveres karhatalom kialakítására, 1957. január 28.

¹² Tömpe István (1909–1988) 1945-ben Rajk László titkára, 1946–48-ban Somogy megye alispánja, 1950-ig a BM Közigazgatási Főosztályának a vezetője. A Munkásőrség szervezésére a következőképpen emlékezett vissza: „November elején bementem a parlamentbe, ahol a folyosón szembe találok Kádár János elvtársal. Mondtam neki, hogy dolgozni szeretnék... Menj Münnich elvtárshoz – ajánlotta. – Elég régóta ismeritek egymást, tőle kérj feladatot.” A forradalom előtt erdészeti főigazgató volt, mint az FVM főosztályvezetője, azt követően a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztériumában miniszterhelyettes, később a belügyminiszter 1. helyettese. 1956–1958 között és a Honvédelmi Tanács (HT) tagja. 1962–1974-ben MR és az MTV elnöke. Az Állami Rádió és Televízió Bizottság elnöke 1975–1983-ban. 1956–1988 között KB tag. – *Balogh* 1993. 397. o.; MSZMP I.; *Munkásőr*, 1981. XI.

Halas Lajos (1910–1993) 1910-ben született Abádszalókon, szegényparaszti családban. Később a fővárosba került, ahol az Építőmunkások Szakszervezetének munkájában vett részt. Itt került kapcsolatba a Kommunista Magyarországi Pártjával (KMP), ahová 1935-ben belépett. 1940–1941 az építőmunkások szakszervezetének titkára volt. A háború alatt a légvédelemnél szolgált, majd a szerveződő MKP Rendező Gárdájának vezetésével bízták meg. Ennek három évig volt a parancsnoka, ezt követően tisztit iskolába küldték, a gárdát pedig feloszlatták. 1948–1952 között az MKP KV Szervezési Osztály alosztályvezetője volt. Később Vas megyében az Országos Választási Bizottság tagja lett, majd politikai tiszt, ezt követően az ÁVH-ra került, ahol a pártőrséget irányította, amihez a parlamenti őrséget is hozzárendelték. Kezdetben lehetett egy olyan terv is, hogy a BM alá rendelik a pártőrséget. 1951-ben katonai akadémiára küldték, majd az 1. lövészadosztály parancsnoka lett, később vezérkari csoportfőnök, a forradalom előtt, 1955-től pedig a Budapesti Hadkiegészítő Parancsnokságot vezette. A forradalom alatt Mező Imrével együtt próbált a hatalomnak megbízható kommunistákat szervezni. A forradalom leverését követően pártmilícia szervezésével foglalkozott, hivatalosan az FMPK csak 1957. április 20-tól nevezte ki országos parancsnokká. 1962-ig volt a Munkásőrség országos parancsnoka, és e mellett, majd ezt követően, a KB póttagja is. 1986-ban írta meg visszaemlékezését. Kitüntetései: 1947: Magyar Sza-

lül, elkülönítve kezelték. Az IIB határozatát a február 2-i megyei és kerületi IB elnökök értekezletén ismertetni kellett.¹³ A párhatarozatot követően került sor a milícia működésének kormányi szabályozására.

A kormány február 7-én ülésezett, ezen a Munkásőrségről szóló törvényerejű rendeletet¹⁴ és a kormányhatározatot fogadták el.¹⁵ Majd az Elnöki Tanács (ET) 1957/13. számú törvényerejű rendelete február 12-én a *Magyar Közlöny*ben és a *Népszabadság*ban is megjelent.¹⁶ A pár nappal későbbi, február 18-i dátummal kiadott 3075/1957. számú kormányhatározat az 1957. évi 13. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról már sokkal konkrétabb teendőket tartalmazott, de ezt nem hozták nyilvánosságra.

A testületet a pártállami struktúrában több szerv is irányította. Munkásőrség politikai, szervezeti és felvételi kérdéseivel a Párt-és Tömegszervezetek Osztálya (PTO) foglalkozott,¹⁷ de szakmai szempontból a milícia az Adminisztratív Osztályhoz tartozott. Az „állami” szervek közül a Belügyminisztériummal és a Honvédelmi Minisztériummal volt szoros kapcsolata a Munkásőrségnek. A HM biztosította számukra a fegyvereket és a kiképzéshez szükséges anyagokat is. A testület költségvetését¹⁸ kezdetben a Belügyminisztériumén belül különítették el, de ennek a kidolgozása a Munkásőrség feladata volt. Ezt követően a Belügyminisztériummal és a Honvédelmi Minisztériummal kellett megtárgyalnia, majd a Pénzügyminisztérium és az Országos Tervhivatal is véleményezte

badság Érdemrend, 1955: Kiváló Szolgálatért Érdemrend, 1960: Munka Érdemrend, 1967: Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem. – *Halas* 1986.; *Magyar Közlöny*, 1957. IV. 20. 45. sz.; MNL OL M-KS-288. f. 7/642.; *Liptai* 1987. 122. o., http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=4271&catid=66%3Ah&Itemid=67&lang=hu (2011. 03. 14.); *Germuska Pál*: Odacsap a munkásokól? A Munkásőrség 1989-ben In: Kádárizmus mélyfúrások Évkönyv XVI. Szerk. Tischler János Budapest, 2009. 1956-os Intézet 439-482. o.

Czinege Lajos (1924–1998) mezőgazdasági munkás, majd kovácssegéd, hat elemit végzett. 1945-től MKP tag, 1945–47-ben Karcagon az ifjúsági mozgalomban dolgozott, itt MADISZ titkár, propagandavezető volt. Az 1945-ös választáson előadó és kultúrgárda vezető. 1948-ban a Szervező Bizottság Karcag titkárnak javasolta: „Szimpatikus, határozott, pártú, igen fejlett politikai érzékkel rendelkező elvtárs.” 1951–1954 között a Magyar Néphadseregben pártmunkás volt, és elvégezte a katonai politikai akadémiát, az MN Tüzér csapatok politikai osztályának a vezetője lett. 1954–56-ban az MDP KV Adminisztratív Osztály helyettes vezetője, majd MSZMP KB Adminisztratív Osztály vezetője. 1957–1960-ban a Jász–Nagykun–Szolnok megyei pb. első titkára, 1959-től 1988-ig KB tag. 1961–1970 között PB póttag. 1960-tól 1985-ig honvédelmi miniszter, 1985–1987-ben miniszterelnök-helyettes. – *Ki Kicsoda?* 108. o.; *PIL* 274-5-129. *SZB* 1948. 04. 16.

¹³ MSZMP II. 55–57. o.

¹⁴ Elvileg csak az ET adhatott ki törvényerejű rendeletet.

¹⁵ *Bikki István*: Az ideiglenes Kádár-kormány. In: Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962. Szerk. *Huszár Tibor, Szabó János*. Budapest, 1999. 241–318. o.

¹⁶ *Magyar Közlöny*, ET 1957/13. sz. tvr. 1957. február 12.; *Népszabadság*, 1957. február 19.

¹⁷ Az Ideiglenes Központi Bizottság a PTO feladatait és felépítését 1957. április 8-án szabályozta. Lásd: *MSZMP V.* 132–133., 152–155. o.

¹⁸ Ezzel kapcsolatban érdemes már itt megjegyezni, hogy a Kádár-rendszerben sokan hivatkoztak arra, hogy a Munkásőrséget a társadalmi szolgálat miatt olcsó volt fenntartani. Viszont megemlíteném, hogy Svájcban, ahol a hadsereg egy része szintén milícia jellegű, kiszámították, hogy kisebb létszámú hivatásos hadsereget, amely ugyanazokat a feladatokat ellátná, mint egy nagyobb állományú milícia, gazdaságosabban fent lehetne tartani. Lásd: *Dr. Staubhaar, Thomas*: A svájci milícia-hadsereg népgazdasági költségei. *Új Honvédségi Szemle*, 1995/8. – Viszont háború esetén a nagyobb békélettszámú miliciánál több olyan embert lehet bevetni, akinek a kiképzettsége jobb a tartalékos, mozgósítási („M”) létszámnál, és a vesztesépgótlás is jobban megoldható. Jelen esetben a magyar modellből indultam ki. A tartalékosok kiképztségéről egy adatot emelnék ki, az 1968-ban behívott, Csehszlovákiába küldöttek kezdetben nem ismerték a Magyar Néphadsereg (MN) rendszeresített új fegyvereket. *Pataky Iván*: A vonakodó szövetséges A Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában. Budapest, 2008. 67–75. o.

a javaslatot. Végső döntés a Honvédelmi Tanács (HT) ülésén született. Itt dolgozták ki a testületet érintő jelentősebb fejlesztéseket is.¹⁹

A korszakban a fegyveres szervek feladatainak a koordinálására újjáalakították a Honvédelmi Tanácsot, amely a 60-as évek elejétől Honvédelmi Bizottsággént (HB) működött. Ekkor is a fegyveres szervek munkájának irányítása és a katonai beruházások részletes kidolgozása volt a feladata, így a pártszerveknél eldöntött politikai kérdések szakmai kidolgozása és ezzel kapcsolatban határozatok hozatala, amelyek kötelezőek voltak az érintett szervekre nézve. Több esetben a Munkásőrségről is hoztak határozatokat.²⁰

Az alegységek felállítása, a struktúra kialakítása

1957. február közepére a korábban meghatározott alapelvek alapján jogszabályokat hoztak, amelyekben lefektették a Munkásőrség működésének alapelveit. Ezt követően el lehetett kezdeni az alegységek felállítását, felfegyverzését és kiképzését.

A jogalkotást követően 1957. február 19-én az IIB a Munkásőrség személyi kérdéseivel foglalkozott, ekkor került sor a Munkásőrség Országos Parancsnokság törzsének a kinevezésére is. Az országos parancsnok Halas Lajos lett.²¹A törzs tagja lett továbbá: Zgyerka János, Boros Gergely és Florek Gyula.²² A Budapesti parancsnokság élére Bugár

¹⁹ MNL OL XIX-A-98 1. d. 1-149. f. Honvédelmi Tanács Minisztertanács (MT) Védelmi Iroda okmányai; A Honvédelmi Tanács 3/104/1957. számú határozata a Belügyminisztérium 1957. évi tervéről. 1957. május 22.; 1956 Honvédelmi Tanács MT. Védelmi Iroda okmányai XIX-A-98 1. d. 1-172 f. 1957. július 26.; MNL OL XIX-A-2-q 4. d. Münnich Ferenc, Horváth Mihály vörgey.: A Honvédelmi Tanács 10/105/1957. számú határozata a Munkásőrség 1957. évi költségvetéséről. 1957. július 26.; Antos István, Kiss Árpád: Az OTH és a PM jelentése Kádár Jánosnak a Munkásőrség költségvetéséről és anyagi ellátásáról, 1957. június 12.

²⁰ *Germuska – Nagy* 2004.

²¹ Erről jóval később számolt be a Népszabadság. *Népszabadság*, 1957. április 24.

²² Zgyerka János (1903–?) Sárísaon született egy bányászcsaládban. 1918-ban lett szakszervezeti tag. 1929–1931-ben Franciaországban dolgozott, ahol Karikás Frigyessel jó kapcsolatba került, 1932-től volt KMP tag, majd a szegedi Csillag börtönben együtt raboskodott Révai Józseffel. 1944-ben a sárísaipi partizáncsoport tagja volt. 1945–1950 között a Központi Bányász Szakszervezet titkára, e mellett 1945–1951 között a Partizánszövetség tagja, illetve 1945–1953-ban országgyűlési képviselő volt. 1951-ben az Ércbányászati Feltáró vállalat igazgatója, majd 1956-ban a Bányász Szakszervezet titkára lett. A forradalom alatt Sárísaon szervezett fegyveres kommunista egységet, amit a nemzetőrség valószínűleg egy időre felszámolt. A forradalmat követően Budapesten a Munkásőrséget szervezte, illetve a Dorogi Szénbányászati trösztnél volt kormánybiztos. Egyébként a Partizánszövetségtől került a milíciához, Halas a későbbiekben alkalmatlannak nevezete őt erre a feladatára. 1957. május 1-jén lett nyugdíjas. Nyugdíjba vonulása alkalmából a Munka Vörös Zászló Érdemrenddel tüntették ki. – *Munkásőr*, 1981. 10. sz.; MNL OL M-KS 288. f. 8. cs. 20. 6. e.; *Halas* 1986. 194–206. o.; *Munkásőrök*. Szemelvények a Munkásőrség tízéves történetéből. 13–17. o., *Magyar Közöny*, 75. sz. 1957. VII. 5.; MNL OL M-KS 288. f. 47. cs. 732. 6. e. Halas Lajos feljegyzése, 1962. I. 25.

Boros Gergely (1912–1973) 1950-től a Földművelésügyi Minisztériumban volt főosztályvezető, 1954–1956-ban MDP KV tag. 1955–1956-ban a MEDOSZ elnöke, 1957. február 15-én került a MOP-ra a szervezési és ellenőrzési osztályra, ahová a pártközpont küldte, majd az MSZMP sarkadi járásának lett intézőbizottsági elnöke 1957 áprilisától. – *Balogh*. 389. o.; MSZMP II.; MNL OL M-KS 288. f. 47. cs. 732. 6. e. Halas Lajos feljegyzése, 1962. I. 25.; MNL OL MOP M-KS-295-1 393. d. 1. 6. e. Az országos parancsnok 003. sz. parancsa a személyi állományra vonatkozóan.

Florek Gyula (1905–1974) munkás családban született, eredeti foglalkozása csőszerelő volt. 1921-től részt vett a munkásmozgalomban, 1945-ben lett MKP tag. 1929–1946 között a Weiss Manfréd gyárban dolgozott, 1949-ig a MÁVAG, majd 1949–1951 között az Április 4. gépgyár igazgatója volt. 1951-ben a Központi Ellenőrző Bizottság (KEB) az MDP-ből kizárta, 1953-ban visszavették. 1951-től Sztálinvárosban volt műszaki ellenőr, 1954-től a Gheorgiu Dej hajógyárban műszaki vezető. A forradalom alatt az I. kerületi pártbizottság megbízásából pártmunkát végzett. 1957–1958-ban a BMP helyettes parancsnoka volt. – BFL XXXV 1 a / 1/10. Javaslát Florek Gyula kinevezésére, 1957. II. 23.; MSZMP I. 349. o.

Jánost javasolták, végül Ambrus Jánost nevezték ki.²³ Káldor Gyula²⁴ lett a személyzeti osztályvezető. E mellett a szervezést is ütemezték: első körben március 1-jéig Budapesten a nagyüzemekre támaszkodva 3-4 osztagot és néhány szilárdnak tartott állami gazdaságban és termelőszövetkezetben szakaszokat akartak felállítani. Ezután 2-3 hétig szünetet kívántak tartani. A megbízhatóknak vélt személyeknek fegyvert, a kevésbé megbízhatóknak csak gumibotot terveztek adni.²⁵

Majd megtartották az első értekezletet a Munkásőrség Országos Parancsnokságán. Az IIB ülésén felsoroltakon kívül Frei Andor, aki a Fegyverzeti csoportot vezette, Rajnai József és Szekeres István is részt vett. A Szervezési Osztály vezetésével Zgyerka Jánost bízták meg, akinek fel kellett osztania munkatársai között a megyéket. A legszükségesebb tennivalók között az országos parancsnokság részére kijelölt épületbe költözést, Budapest, V. kerület Arany János utca 25., és az őrzés megszervezést tekintették. A rendőrséggel való együttműködés közös parancsban történő szabályozását, az igazolványokkal való eljárást, a kiválasztott parancsnokok más szervektől történő kikérését tartották fontosnak. A kezdeti időszakban a budapesti egységeket el akarták látni ruhával és jelvényvel.²⁶ Mivel ez igen nehezen ment, Halas visszaemlékezése szerint az ő javaslatára a hadseregtől kértek szerelőruhákat, és abba öltöztették a munkásőröket.²⁷

A szervezés során furcsának tűnő kezdeményezések is megvalósultak. Az Építő-, Fa és Építőanyagipari Dolgozók Szakszervezete az 1919-es hagyományokra hivatkozva Kádár Jánoshoz, mint a kormány elnökéhez fordulva, egy zászlóaljnyi erő létrehozásának engedélyezését kérte, ezt a Munkásőrség Országos Parancsnokságának közvetlen alárendeltségében kívánták működtetni Magyar Építőipari Munkások Országos Szövetsége (MÉMOSZ) zászlóalj néven. Kádár levelüket továbbküldte Halasnak,²⁸ s 1957 tavaszán felállították a Bokányi Dezső zászlóaljat.²⁹ Pár nappal később február 21-én arról számol-

²³ Más forrás szerint Halas őt csak javasolta, végül Szekeres Istvánt nevezték ki. MNL OL MOP M-KS-295-1 12. d. 21. ó. e. Halas Lajos javaslata a Budapesti PB vb-nek 1958. I. 27.

Ambrus János 1949-től NIM osztályvezető, 1950–1953-ban az ÁVH biztonsági őrzetében volt, 1953–1955-ben a Georghu Dej Hájógyárban asztalosként dolgozott. 1956 novemberétől MSZMP IV. ker. IB elnök, 1966–1978 között a Fővárosi Tanács XVIII. ker. VB elnök. 1957-ben egy ideig a BMP-t vezette. – MSZMP II. 383. o.

²⁴ Az első karhatalmi forradalmi ezred 2. zászlóaljában teljesített szolgálatot a forradalmat követően. Itt az a hír terjedt el róla, hogy „ellenforradalmár” volt. Ezt megcáfolták azzal, hogy a budapesti pártszervezetben tartózkodott ebben az időben. 1957. március 1-jén nevezték ki a MOP-ra, személyügyi osztályvezető lett. Halas Lajos elmondása szerint ő is a Partizánszövetségtől került a milíciához, de alkalmatlan volt feladata elvégzésére. 1958. március 15-től felmentették, és más területre helyezték át. – BFL XXXV 1. d. 1. ó. e. Biszku Béla levele Káldor Gyulával kapcsolatban az I. ezd. 2. zj. MSZMP IB-nek; MNL OL MOP M-KS-295-1 393. d. 1. ó. e. Az országos parancsnok 003. sz. parancsa a személyi állományra vonatkozóan; MNL OL M-KS 288. f. 47. cs. 732. ó. e. Halas Lajos feljegyzése, 1962. I. 25.

²⁵ MSZMP II. 141–142. o. A határozatban szereplőket valószínűleg Halas javaslatára nevezhették ki, csak ez a javaslat február 21-i dátumozású. MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 23. ó. e. Halas Lajos: Javaslata a Munkásőrség országos parancsnokság szűkebb törzsére.

²⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ó. e. Az 1. MOP osztályvezetői munkaértekezlet jegyzőkönyve. Nincs dátum.

²⁷ Halas 1986. 193–242. o.

²⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ó. e. Somogyi Miklósnak, az Építő-, Fa és Építőanyagipari (sic!) Dolgozók Szakszervezet elnökének a levele Kádár Jánosnak, 1957. február 19. MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ó. e.

²⁹ *Népszabadság*, 1957. április 14.

hatott be az országos parancsnok, hogy „A Budapesten folyó munkásőrség (sic!) szervezése meglehetősen előrehaladott állapotban van.” Ez országosan egyébként 2-3 ezer fő közötti létszámot jelentett, de közel sem rendelkezett mindenki fegyverrel.³⁰ Ez gyakorlatilag a forradalom leverését követően toborzott személyeket jelenthette.

Ugyanezen a napon határozták meg az új szervezési ütemet. A terv szerint március 10-éig 5241 főt terveztek felfegyverezni javarészt Budapesten és a fontosabb vidéki központokban. A második ütemben 15 408 főre kívánták növelni a létszámot március 20. és április 1. között. Április 25-ig 20 305 fős állománylétszámot terveztek, november 1-jéig pedig 30 704 főben alakították volna ki a végleges létszámot. Kezdetben a Belügyminisztériumtól akartak fegyvert kérni.³¹ Mivel később egyébként sok volt a jelentkező, Halas Lajos a március 30-án a 3. és a 4. ütemben kiosztandó fegyverek megcserélését kérte a Titkárságtól. Ezt azzal indokolta, hogy sok jelentkező zúgolódott, mivel nem kapott még fegyvert.³² A Titkárság jóváhagyta a tervet, sőt arra utasította az országos parancsnokot, hogy a felfegyverzést 1957 júniusáig fejezzék be.³³ Május 15-én Halas Lajos az intézőbizottságnak írt levelében felvetette, hogy 37 járásban nincs munkásőr-alegység szervezve.³⁴ Így két tervet is kidolgoztak a létszám emelésével kapcsolatban, de csak a későbbiekben emelték fel azt közel 40 ezer főre.³⁵

1957. február 28-án a Munkásőrségre vonatkozó szabályzatokkal a párt és a BM szerveit ellátták, február 21-ig elkészítették a szervezeti felépítést, és elkezdték kidolgozni a felfegyverzés ütemét, valamint a költségvetést. Budapesten 19 kerületben 3700 főt toboroztak, 12 megyében működött ezen a napon parancsnokság. A fővárosban a szovjet parancsnokság segítségével már folyt a kiképzés kölcsönkapott fegyverekkel, 3500 főt terveztek március 15-ére kiképezni. Az ellátással voltak gondok, bár ebben a szovjetek

³⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. Halas Lajos MOP törzsparancsnok feljegyzése Apró Antalnak 1957. február 21. 4. ő. e.

Apró Antal (1913–1994) 1945–1948 között az MKP KB tömegszervezeti osztályának a vezetője, 1948–1951 között SZOT főtitkár, 1951–1953 között építőipari miniszter, 1953-tól az MT elnökhelyettese 1971-ig. 1956-tól MSZMP KB és PB tag, 1956/57-ben Hazafias Népfrent elnöke, 1956. október 23-án az MDP KV katonai bizottságának tagja lett. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányban ipartügyi miniszter. 1971-ig Magyarország állandó képviselője a KGST-ben. 1971–1985 között országgyűlés elnöke. – Ki Kicsoda? 30. o., Munkásmozgalomtörténeti lexikon, 36. o.; *Liptai* 1987. 20. o.; <http://www.rev.hu/sulinet56/online/szerviz/kislex/biograf/apro.htm> (A letöltés időpontja: 2014. 06. 20.)

³¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. „Halas Lajos, Jakus Vendel alezredes: „A Munkásőrségek (sic!) megszervezése, felfegyverzése” című feljegyzés, 1957. február 21. Münnich Ferenc jóváhagyta.

Münnich Ferenc (1886–1967) 1915-től vett részt a „nemzetközi munkásmozgalomban”, 1945-ben a Szovjetunióból tért haza, ezt követően Pécs főispánja lett, 1946–1949 között Budapest rendőrfőkapitánya, 1949–1956 között több diplomáciai tisztséget töltött be, 1956. október 27. – november 3. között a Nagy Imre-kormányban volt belügyminiszter. Október 26-ától a Katonai Bizottság tagja. 1957. február 28-áig az FMPK fegyveres erők-és közbiztonsági ügyek minisztere. Ő irányította a fegyveres szervek újjáalakítását, és megtisztítását a rendszer számára nem megbízható elemektől, a megtorlásban is jelentős szerepe volt. Február 28-ától a miniszterelnök első helyettese, 1958–1961-ben miniszterelnök, 1956–1967-ben KB, 1966-ig PB tag. – Munkásmozgalomtörténeti lexikon, 389. o.; MSZMP I. 377. o.

³² MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ő. e. Halas Lajos javaslata a Titkárságnak a Munkásőrség felfegyverzésére, 1957. március 30.

³³ MSZMP V. 176-177. o. 1957. április 19.

³⁴ MNL OL MOP M-KS 295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos levele az Intéző Bizottságnak, 1957. május 15.

³⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ő. e. A Munkásőrség szervezésének létszámkihátása.; A szervezési módosítások létszámkihátásának összesítése.

is segítettek, a testületre Kazakov hadseregtábornok³⁶ felügyelt,³⁷ bár azt pontosan nem tudni, hogy a megszállók mennyire szóltak bele a milícia szervezésébe.

Az állomány bővülésével párhuzamosan a MOP szervezete is nőtt. A kezdeti időszakban 63-an dolgoztak itt, és a következő szervezeti egységek működtek: Szervezési és Ellenőrzési csoport, Kiképzési Osztály, Személyügyi Osztály, Pénzügyi Osztály, Ügyviteli részleg és Anyagi Osztály. Márciusra változások következtek be, a Fegyverzeti Osztály önállóvá vált.³⁸ 1957. március 19-ére a MOP struktúrája a következőképpen épült fel: Szervezési és Ellenőrzési Osztály, Személyügyi Osztály, Kiképzési Osztály, Fegyverzeti és Technikai Osztály, Anyagi Osztály, Pénzügyi Osztály, továbbá Ügyviteli részleg. 1957 májusában már más osztályok is működtek a MOP-on: Operatív Osztály, Szervezési, Gazdasági.³⁹ Több alegységet is közvetlen az országos parancsnokság alá rendeltek: a Szegedvárosi zászlóalj, az Építőzászlóalj és a Vasas-zászlóalj.⁴⁰

A központi szerv alatt létrehozták még az úgynevezett területi, azaz budapesti és a megyei parancsnokságokat. A Budapesti Munkásőr Parancsnokságon szervezési és anyagi helyettesi, szervezési és kiképzési tisztii állománykategóriákat rendszeresítettek. A megyei parancsnokságok felépítése különböző volt: úgynevezett I. és II. típusú. Az első kategóriába a következő megyék tartoztak: Baranya, Borsod, Fejér, Nógrád, Pest, Veszprém, ezekben a parancsnoknak egy szervező és egy anyagi helyettese volt.⁴¹ A II. típusba tartoztak a fentiekben fel nem sorolt megyék, itt a parancsnoknak csak egy helyettese volt, a szervezéssel és az anyagi ügyekkel is neki kellett foglalkoznia.⁴²

A területi parancsnokságoknak alárendelten működtek az önálló század és zászlóalj erejű munkásőr alegységek. Utóbbiakon belül a század, szakasz, raj struktúra érvényesült. Meghatározták a felállítandó önálló munkásőr századok szervezetét is. Ezek egy törzsből és három szakaszból, egy szakasz három rajból, és egy nehézfegyver rajból állt, összlétszámuk 116 fő volt. Az irányító törzs összetétele: parancsnok és anyagi helyettese, kiképzési munkatárs, szervező, hírvívő, szolgálatvezető, írnök, négy gépkocsivezető, két egészségügyi beosztott.⁴³

E mellett a zászlóalj felépítését is kidolgozták, itt csak a három százados zászlóalj struktúráját fogom ismertetni, mivel ez volt az egyik leggyakoribb. Zászlóaljtorzsból, és közvetlen ez alá rendelt nehézfegyverrajból, és három századból állt. Összesen 354

³⁶ Vasziliy Kazakov (1898–1968) hadseregtábornokot 1956. november 4-én éjfélkor nevezték ki a szovjet csapatok magyarországi főparancsnokává. Ekkor a Leningrádi katonai Körzet parancsnoka volt. A forradalom leverését követően segítette a Munkásőrség megszervezését. Később a Déli Hadseregcsoport parancsnoka, a szovjet szárazföldi csapatok főparancsnoka lett. – [Http://1956.mti.hu/pages/Chronology.aspx?ID=32](http://1956.mti.hu/pages/Chronology.aspx?ID=32) (2008. 05. 26.) *Munkásőr*, 1980/1.; http://epa.oszk.hu/02100/02176/00004/pdf/RTF_18_231-243.pdf (2012. 08. 27.)

³⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ő. e. Halas Lajos: „Jelentés a Munkásőrség szervezésének 1957. február 28-i állásáról.”

³⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ő. e. 1957. I. felében a parancsnokság helyzetét bemutató tájékoztató. Pontos dátum nem volt feltüntetve, mivel 1957. március 19-én önállóvá vált a fegyverzeti és technikai osztály, ezért ez az irat a kezdeti állapotokat mutathatja. A MOP személyi állománya, 1957. március 19.

³⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Sándor József, Czinege Lajos, Halas Lajos: Levél az MSZMP IB Titkárságának 1957. május 7. előtt.

⁴⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ő. e. A Munkásőrség Országos Parancsnokságának szervezeti határozványa, 1957. április 17.

⁴¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ő. e. I. típusú megyei munkásőr parancsnokságok állománytáblája, 3. sz. állománytábla.

⁴² MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ő. e. „Megyei Munkásőrség Parancsnokság II. típus, 4. sz. állománytábla.”

⁴³ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ő. e. Önálló munkásőr század állománytáblája.

főből. A zászlóalj parancsnoka mellett egy helyettes, három kiképző, egy szervező volt beosztva.⁴⁴

A szervezeti keretek kialakítása kapcsán lényeges szólni a munkásőrök jogairól és kötelezettségeiről is. A Munkásőrségben függetlenített, azaz hivatásos tisztek, társadalmi munkásőrök és polgári alkalmazottak teljesítettek szolgálatot. Az elsőként említett állománykategória a felsőbb parancsnoki posztokat töltötte be, szolgálatáért fizetést kapott. Őket az országos parancsnok nevezte ki, a néphadsereg tisztjeivel megegyező igazolványuk volt, a HM személyi tartalékalományához tartoztak, egészségügyi ellátásukat is a minisztérium biztosította.⁴⁵ Az alparancsnoki és a legénységi állomány társadalmi munkában, többnyire szabadidejében látta el a feladatait. Adott esetben kieső munkabérüket megtérítették. A polgári beosztottak fő-, vagy mellékállásban végezték el az adminisztratív feladatokat.

A jogokkal és a kötelezettségekkel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy kiket vettek fel a testületbe. A 18. életévet be kellett tölteni, továbbá: „a) elsősorban az, aki 1919-ben vöröskatona volt, valamint az, aki résztvett (sic!) a spanyol szabadságharcban, vagy a második világháborúban partizán volt, illetőleg 1945 előtt résztvett (sic!) a kommunista mozgalomban, vagy 1945 előtt szervezett munkás volt, továbbá: b) munkás, tsz tag, dolgozó paraszt, néphez hű értelmiségi...” Természetesen a forradalomban való részvétel kizáró oknak számított.⁴⁶ Úgyszintén az 1956. november 4-ét követő külföldre távozás, a „párt és a kormány politikájával történő szembehelyezkedés” és a jogeltiltás.⁴⁷ A testületbe történő felvételhez két munkásőr írásbeli ajánlása kellett, ezt követően az illetékes MSZMP alapszervezetének intéző bizottsága a felvételi kérelmet elbírálta, majd az illetékes parancsnok rendelte el a felvételt, melynek során esküt kellett tennie a jelöltnek.

Az állomány kötelezéseit részletesen szabályozták. Az előjáró parancsait végre kellett hajtaniuk, a felszerelésüket kímélniük.⁴⁸ Az esetleges megmozdulások elfojtásában részt kellett vállalniuk, illetve jelenteniük kellett, de a „szocialista tulajdon védelme” is lényeges szempont volt. E mellett példaképnek is kellett lenniük: „... mind a párt, mind a magánéletben kommunistához méltóan, szerényen kellett viselkedniük...”, és parancsnokaik életét a saját életük kockáztatása árán is meg kellett védeniük. A szolgálat ellátása során közhivatalnokoknak minősültek.⁴⁹

A kötelezettségek közé tartozott, hogy a Munkásőrség objektuma, vagy a szolgálatban lévő tagja ellen intézett támadást azonnal jelenteni kellett az állomány tagjainak. Politikai és katonai ismereteiket bővíteniük kellett, az elemi csapások elhárításában részt kellett venniük. A karhatalmi alkalmazás esetén az ellenség megsemmisítésében, alegysége feladatainak ismeretében és végrehajtásában jelölték meg a teendőket.⁵⁰

⁴⁴ Fegyverzete a következő volt: 354 pisztoly, 118 karabély, 236 géppisztoly, négy golyószóró, négy géppuska, két kerékpár, két motor, és 8 tehergépkocsi. MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ő. e. 7. sz. állománytábla. Háromszázados munkásőr zászlóalj.

⁴⁵ MNL OL MOP M-KS -295-1 1. d. 1. ő. e. Halas Lajos: A Munkásőrség ideiglenes működési szabályzata, 1957. május 27.

⁴⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 558. d. 1. ő. e. FMPK 3075/1957. sz. határozata.

⁴⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. A Munkásőrség működési szabályzata, 1957. december 5.

⁴⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 558. d. 1. ő. e. FMPK 3075/1957. sz. határozata; MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Munkásőrség működési szabályzata, 1957. december 5.

⁴⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Munkásőrség működési szabályzata, 1957. december 5.

⁵⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ő. e. A Munkásőrség szervei határozványja. Utasítás a Munkásőrség törzseinek a működésére. 1957. Nincs dátum.

Ugyanakkor jelentős jogosítványokkal rendelkeztek. A munkásőr gyakorlatilag a karszalag⁵¹ és a jelvény⁵² felvételével bármikor „szolgálatba helyezhette” magát, ennek során megillette a büntetőjogi védelem, az egyenruha és a fegyverviselés joga, továbbá „Karahatalmi alkalmazása esetén az igazoltatási, az előállítási és a fegyverhasználati jog is.” A szolgálatban lévő munkásőr gépjárműveket is átvizsgálhatott. Ennek során a rendőrségre kellett előállítania a gyanús stb. személyeket.⁵³

A fegyvert elvileg csak indokolt esetben használhatták, de a fegyverhasználatnak igen tág teret szabtak: „Még a figyelmeztető lövések is mellőzhetők, ha a társadalom védelmének az érdeke nem engedi meg az alkalmazásukat, vagy ha a munkásőrt hirtelen és váratlan, az életét fenyegető támadás éri.” Gyermekre, a terhes nőre és elmebetegre tilos volt lőni. A munkásőr akkor is tüzet nyithatott, ha szolgálatának ellátásában akadályozták, ha olyannal került szembe, aki súlyos bűncselekményt követett el, vagy ennek elkövetésében kellett megakadályozni. Szökött elítélt elfogása esetén, illetve a munkásőr közvetlen megtámadása esetén használhatta a fegyverét.⁵⁴ Látható, hogy a hatalom igyekezett biztosítani munkásőreit, hogy esetleges rendszerellenes tüntetőkkel szembeni fellépésüknél nem érheti őket felelősségre vonás. Sőt, a nem indokolható mértékű intézkedések esetén is szemet hunytak. Erre jó példa az önvédelem szabályozása: „A védelem szükséges mértékének ijedtségéből, vagy menthető felindulásból való túllépése azonban nem büntethető.”⁵⁵ Ráadásul a '60-as évek közepéig haza vihették szolgálati fegyverüket, amiből sok visszaélés és baleset származott. Ezt hivatalosan rendkívüli eseménynek nevezték, ezen kívül a következő esetek számítottak ebbe a kategóriába: alegységen belüli tömeges parancsmegtagadás, hanyag őrszolgálat miatt keletkezett kár, fegyver elvesztése és rongálása, 1000 forintnál nagyobb kár a felszerelésben, más fegyveres szerv tagjaival történt összetűzés még akkor is, ha ebből nem keletkezett kár. A szolgálatban elkövetett bűncselekmények a katonai bíróságra tartoztak.⁵⁶

A szervezeti keretek kialakítása mellett arról is kell beszélni, hogy a testület létszáma hogyan alakult a februári tervekhez képest. A budapesti kerületek és a megyéken belül a fontosabb egységek élére 1957. március 1-je és 15-e között nevezték ki a parancsnokokat.⁵⁷ Ugyanakkor március 15-én fogadta el a testület rendszeresített állományát Apró

⁵¹ A karszalag vörös színű volt, közepén Munkásőrség felirattal. Eredetileg volt olyan elképzelés is, hogy nemzetiszínű legyen. 1957 tavaszán ezzel kapcsolatban vita volt, mert az alapító párthatározatban a vörös, a kormányrendeletben a nemzeti színű jelent meg.

⁵² A jelvény a következőképpen nézett ki: felső részén „...búzalkalász és fogaskerék koszorúalakban. Középen nemzetiszínű mezőben keresztben géppisztoly kicsinyített mása. A jelvény felső részén közepén öt ágú (sic!) vörös csillag, a nemzetiszínű mezőben a munkásőrség (sic!) kezdőbetűi MÖ láthatók egymás alatt.” *Népszabadság*, 1957. március 13.

⁵³ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Munkásőrség működési szabályzata, 1957. december 5.

⁵⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Halas Lajos: Munkásőrség működési szabályzata, 1957. december 5. – Az esetlegesen kialakult tömeg, és a munkásőrök viszonyát is szabályozták: „Az egység tagjai a tömeggel közvetlenül ne érintkezzenek, a tömegben lévőkkel ne keveredjenek, s velük közvetlenül ne alkudozzanak és megegyezést ne kössenek.” MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Halas Lajos: A Munkásőrség ideiglenes működési szabályzata, 1957. május 27.

⁵⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Halas Lajos: Munkásőrség működési szabályzata, 1957. december 5.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 23. ő. e.; MNL OL MOP M-KS-295-1 3. d. 11-13. ő. e. Káldor Gyula: Nagybudapesti kerületi parancsnokok névsora és rövid jellemzése, 1957. március 14.

Antal. Így év végéig 218 tisztet, öt tiszthelyettest, 98 polgári állományú személyt, 30 389 társadalmi állományú munkásört terveztek rendszeresíteni. Ekkorra kialakították, hogy mely településen mekkora erőt fognak felállítani. Így országosan 61 zászlóalj, 71 önálló század és 187 század megszervezését tervezték. 30 670 pisztoly, 10 156 karabély, 20 501 géppisztoly, 308 golyószóró és ugyanennyi géppuska,⁵⁸ 249 kerékpár, 158 motorkerékpár, 31 személygépkocsi, öt tehergépkocsi, két busz, és 799 rendkívüli tehergépjármű átadása szerepelt a tervben. A rendkívüli tehergépkocsikat szükség esetén a vállalatoktól „kapták kölcsön” a helyi egységek.⁵⁹

Március 17-én felmérték, hogy vidéken miképpen haladnak a szervezéssel. A területi parancsnokságok törzseit és a szegedi önálló, a MOP alá rendelt városi parancsnokságot ekkor már felállították. Gyórt, Hajdú-Bihart és Pestet kivéve a megyei törzsek a helyi IB épületeibe települtek.⁶⁰ 1957. április 15-ig a 31 178 főre tervezett létszámból 24 162 főt vettek fel.⁶¹

⁵⁸ Látható, hogy a testületet a korábbi Rendező Gárdával szemben nem csak pisztollyal, hanem más fegyverrel is ellátták, mindez adott esetben szélesebb körű alkalmazást tett volna lehetővé. A kezdeti feladatok meghatározása, a kiképzés mellett a fegyverek típusai is azt támasztják alá, hogy a Munkásőrséget egy esetleges második '56 elfojtására állították fel a kezdeti időszakban. A nagyobb tűzerjű fegyverek rendszeresítése reguláris alakulatok ellen is bevethetővé tette őket. Fegyverzetük a következő volt: TT és Zbrojovka pisztoly, PPS géppisztoly, 43 M karabély, DP golyószóró, Gorjunov géppuska. Gyakran a fegyverzet tárolása és karbantartása nem volt megfelelő. Az őrzést nem oldották meg jól, sokszor nem a kijelölt helyiségekben tárolták a fegyvereket, a használat után sokszor elmaradt a karbantartás, nem olajozták, tisztították őket, így a fegyverek csöve sokszor rozsdásodott, hadihasználatosságuk ideje csökkent. A raktározást jól zárható helyiségben, az ajtókra és az ablakokra szerelt ráccsal kellett volna megoldani. A fegyvereket kezdetben ládákból tárolták. Problémát jelentett az is, hogy sokszor a kellenél jobban szétszedték őket, nem csak annyira, amennyire a tisztításhoz elegendő lett volna. Volt, amikor házilag gyártott alkatrészeket építettek be, valószínűleg az alkatrészhiány miatt. Az 1957-es esztendő végén tűzérési fegyverzetet terveztek rendszeresíteni a Munkásőrségnél, amit a következő évben meg is kaptak. A honvédelmi miniszter november 19-én 150 db második kategóriájú, 45 mm-es kaliberű páncéltörő ágyút, hozzá tartozó lőszerrel és lövegfelszereléssel ajánlott fel a Munkásőrségnek. A fegyverek mellett a híradás is lényeges volt, 1957. első felében a megyei szervek közül tizenhárommal volt a MOP-nak összeköttetése „K”, vagyis különleges vonalon, tizennégygel pedig BM vonalon (is). A budapesti kerületekkel közötti és „K” vonal biztosította a kapcsolatot. A rádióhálózat kiépítése még ekkor gyermekcipőben járt a testületnél. Ilyen módon a járási parancsnokságokig ki volt építve az ügyeleti szolgálat, elvileg a MOP mindenről tudott, ami az országban történt. Szeptemberre a területi szervekhez beállítandó rádióparancsnokokat kiképezték. Az összeköttetést a MOP és a területi szervek között R-30-as rádióval, a Budapesti Parancsnokság és a kerületi szervek között „telefonszerű kis rádióval” tervezték kiépíteni. – MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 21. ó. e. Frey Andor körlevele „A kiutalt fegyverzet tárolásának és karbantartásának hiányosságai” tárgyában, 1957. április 17.; MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 21. ó. e. Bereczki Imre mk. őrgy. MN Fegyverzeti Csoportfőnökség levele Halas Lajosnak, 1957. XI. 19.; MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 21. ó. e. Halas Lajos válaszevele Bereczki Imre mk. őrnagynak, 1957. XII. 11.; MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 7. ó. e. Szekeres István: „Jelentés a kiképzési osztály végzett munkájáról”, nincs dátum; MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ó. e. Halas Lajos levele a Titkárságnak, 1957. IX. 4.

⁵⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ó. e. „Munkásőrségek rendszeresített állománya.” Apró Antal jóváhagyásával, 1957. március 15.

⁶⁰ 108 járási és városi parancsnokságot szerveztek meg a megyéken belül, amelyeknek alárendeltségében összesen 38 zászlóalj és 70 önálló század működött, ezekben összesen 21 420 munkásőr teljesített szolgálatot, ami azt jelentette, hogy az év végére vidékre tervezett 20 256 főnyi létszámot túlteljesítették! Országos szinten pedig április 25-re kellett volna ilyen erőt felállítani. Több helyen a létszámemelést előzőleg megbeszélték. Az első ütemben kiosztott fegyverek 48%-át az intézőbizottságok, 32%-át a rendőrség, 20%-át a karhatalmi alakulatok raktáraiban tárolták ekkor. – MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. Halas Lajos: „Jelentés a vidéki munkásőrségek szervezéséről, 1957. március 17-i helyzet.” 1957. március 19.

⁶¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 7. ó. e. Jelentés a Munkásőrség feltöltöttségéről (létszám), 1957. április 15-ig.

Április 19-én foglalkozott az MSZMP KB Titkárság Munkásőrség felfegyverzésével. Az ülésen Halas és a tagok közt komoly vita alakult ki a felfegyverzéssel kapcsolatban, Halas minden munkásórnek marokfegyvert akart adni, végül az a határozat született, hogy a későbbiekben felszerelendő alakulatok légénységi állománya nem kap pisztolyt, csak a tisztek. Halas idővel azonban mindenkit ellátott fegyverrel. A következő határozatok hozták még ezen kívül: a megyei és járási parancsnoki kart a pártszervekkel közösen kellett kinevezni. Biszku Béla, Halas Lajos és Révész Géza⁶² feladata lett a riadótervek összehangolása, és új eskü szövegezése, ez utóbbiba Czinege Lajost is bevonták. A BM-en keresztül 30 000 munkásőrruha legyártását rendelték el a Tervhivatalnak. A MOP-e mellett kemény bírálatot is kapott: „A Titkárság figyelmezteti a Munkásőrség Országos Parancsnokságát, hogy a párt vezető szerveinek a hozzájárulása nélkül nem dönthetnek jelentősebb kérdésekben, és szigorúan tartsák magukat az eredeti határozatokhoz.” A vita kapcsán ki kell emelni, hogy leginkább Halas Biszku Béla belügyminiszterrel került konfliktusba, ami nyilván annak köszönhető, hogy az országos parancsnok a testületet ki szeretete volna vonni a BM alól.⁶³

Május 1-jére Halas jelentése szerint Budapesten – pár kerület kivételével – felállították a tervezett létszámot. Így Halas Lajos május 15-én azt kérte az IB-nek írott levelében, hogy abban a 37 járásban is, ahová eredetileg nem terveztek alegységeket, induljon meg a szervezés.⁶⁴ De mindemellett fontos tény, hogy csak augusztusra haladta meg az országos létszám a 30 ezer főt a gyakori kilépések miatt. A tervet túlteljesítették, de a minőséggel gondok voltak. Bár nagy volt a fluktuáció,⁶⁵ ennek ellenére Halas a későbbiekben is kitartott a testület létszámának már közel 45 ezer főre emelése mellett.⁶⁶ 1958-ban végül 40 ezer főre emelték az állományt.

Májusban a valós helyzet országosan a szervezés terén a következőképpen nézett ki. A fővárosban a tervezett 9 ezer munkásórból 6800 volt meg, június 15-ig tervezeték a fővárosiakat felszerelni. A szervezéssel kapcsolatban egyébként a következő problémákat látták. A kinevezett parancsnokok katonai szakértelme nem volt megfelelő, a rendőrség nem volt partner a fegyverek tárolásában. Utóbbi miatt öt kerület a párházakban alakította ki fegyverraktárát. Annak sem örültek, hogy öt kerületben a zászlóaljparancsnok

⁶² Biszku Béla (1921–) Eredeti foglalkozása szerszámlakatos, 1949-től az MDP Budapesti pártbizottság káderosztály vezetője, 1951–1955 között az MDP X. kerületi, 1955–1956-ban a XIII. kerületi pártbizottság titkára. 1985-ig KB, 1980-ig PB tag. 1957–1961-ben belügyminiszter, részt vett a forradalom utáni megtorlásokban, a '60-as években az Országos Kitelepítési Bizottság elnöke, 1961–1962-ben miniszterelnök-helyettes. 1962–1978 között KB titkár. Az 1968-as reformkísérlet egyik ellenzője. Jelenleg nyugdíjas. – Ki kicsoda? 65. o., MSZMP I. 339. o.

Révész Géza (1902–1977) 1945-ben szovjet tisztként érkezett vissza Magyarországra, az MDP KV Katonai és Karhatalmi Osztályának lett a vezetője, 1947–1948-ban varsói nagykövet, 1948-tól a HM-ben főcsoportfőnök. 1954–1957-ben az OTH elnökhelyettese, 1957–1960 között honvédelmi miniszter, majd 1963-ig moszkvai nagykövet, 1957–1977 között KB tag. – MSZMP I. 386. o.; Munkásmozgalomtörténeti lexikon, 491. o.

⁶³ A Titkárság határozata a Munkásőrség fegyverzettel és ruházattal való ellátásával kapcsolatban, 1957. április 19. MSZMP V. k. 176–177. o.

⁶⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos levele az IB-nek, 1957. május 15.

⁶⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 6. ő. e. A Munkásőrség havi létszámkimutatásai.

⁶⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos javaslata a Munkásőrség létszámának a felemelésére, 1957. július 30.

IB tag is volt egyben, ugyanakkor nem mindenütt tartottak havonta zászlóaljgyűléseket. A megalakulást követően májusig a fővárosban 11 rendkívüli esemény történt.⁶⁷

A túljelentkezésre hivatkozva május 13-án Florek Gyula tett javaslatot a budapesti egységek 1000 fős felemelésére.⁶⁸ A budapesti tartaléknak a IV., VII., VIII., XIX., XX. és XXI. kerületek egy-egy századát kívánták kijelölni.⁶⁹ Ugyanezen a napon tartottak a MOP-on egy osztályvezetői értekezletet. Ezen is szó esett a Titkárságnak elküldendő létszámemelési javaslatról.⁷⁰

Az értekezletet követően két nappal Halas Lajos a későbbi események szempontjából fontos levelet írt az Intéző Bizottságnak, amelyben összefoglalta a testület addigi tevékenységét. Beszámolt arról, hogy április 15-ig a területi-és az egységparancsnokságokat felállították, 27-ig 21 300 főt fegyvereztek fel. A Munkásőrségek elhelyezkedési vázlatát megküldték Kazakov hadseregtábornoknak,⁷¹ a hadseregtől végül 20 ezer ruhát kaptak kölcsön.⁷²

Halas a beszámolójában a fővárosi létszám nagy részének megszervezéséről számolt be május 1-jéig; láthattuk, jócskán túlzott. De ekkor már nem az 1000 fős létszámemelésről beszélt, amit korábban Florek Gyula javasolt, hanem arról, hogy 37 járásban⁷³ nem tudtak munkásőrséget felállítani, és erre szükség lenne. Ugyanakkor külön sajtót kért a testületnek. Megemlítette a pisztollyal történő teljes ellátás szükségességét is. Problémaként sorolta fel a Közlekedési és Postaügyi Minisztérium által kiutalt kocsik rossz minőségét, a rendőrség erőszakos magatartását a milicistákkal szemben.⁷⁴ Ez a levél olyan szempontból mérföldkő a testület történetében, hogy az ebben megfogalmazott kérések a későbbiekben, ha lassan is, de megvalósultak.

Májusra annyival lett könnyebb a MOP dolga a létszámfeltöltés terén, hogy nem kellett olyan sok akcióban, rendezvényen részt vennie a testületnek, mint korábban. Ezt

⁶⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 7. ő. e. Florek Gyula budapesti parancsnokhelyettes jelentése Halas Lajosnak.

⁶⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Florek Gyula budapesti parancsnokhelyettes jelentése a Budapesti Pártbizottságnak, 1957. VI. 4.

⁶⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. Florek Gyula budapesti parancsnokhelyettes javaslata Halas Lajosnak a budapesti létszám emelésére, 1957. V. 13.

⁷⁰ A német milícia anyaga ebben az időszakban érkezett meg, ennek a lefordításáról és a Magyarországra látogató ötfős küldöttségről is szót ejtettek. E mellett az aktuális politikai eseményekkel kapcsolatos teendőket vitatták meg, így a pártkongresszusra történő küldöttválasztásokról, magáról a kongresszusról és a KV választásról esett szó. A fegyverzeti osztályvezető, Frey Andor rajonként és szakaszonként egy-egy távcső rendszerítését javasolta, és megemlítette, hogy a legtöbb helyen rossz a fegyverek tárolására használt helyiség. MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ő. e. Osztályvezetői értekezlet, 1957. V. 13.

⁷¹ Minderről meg kell jegyezni, hogy a szovjetek szerepéről a Munkásőrséggel kapcsolatban kevés adat áll rendelkezésünkre, de gyaníthatóan jelentős mértékben beleszóltak a szervezésbe. Halas Lajos egy a Párt- és Tömegszervezetek Osztályán (PTO) tartott értekezleten arról számolt be, hogy pár nappal korábban egész napos értekezleten volt a szovjet hadseregcsoport-parancsnokánál. „Mikor fegyvert kértünk, az egyik tábornok közbeszólt, hogy fegyverünk nekünk nincs, – a fegyver az Önöké. A másik azt mondta, hogy idáig sem tudták maguk megvédeni, – hol a biztosíték?” Ugyanakkor a szovjetekkel a fegyverszállítás során azt is közölni kellett, hogy ki hol veszi át a fegyvert. MNL OL M-KS 288. f. 21. cs. 1. ő. e.

⁷² MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos levele az IB-nek, 1957. V. 15.

⁷³ Egyébként az ezzel kapcsolatos legelső terv már május 10-én napvilágot látott, ezt Palotás Ferenc készítette, és 39 598 fős létszám kialakítását javasolta, ezen felül 292 tiszt és 110 fő technikai személyzet lett volna az emelés. MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. „Javaslat a Munkásőrség létszámának a felemelésére.” 1957. V. 10.

⁷⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos levele az IB-nek, 1957. V. 15.

a későbbi fejezetekből majd láthatjuk. A létszámfeltöltés befejezése is a lényeges feladatok közé tartozott. Ekkorra tisztázódott végleg, hogy a megyékbe és az alegységekhez kiket nevezzenek ki parancsnokoknak, illetve a megyékbe parancsnokhelyettesnek.⁷⁵ Ugyanakkor papíron a keret már sok helyen fel volt töltve májusban. Mindez azért jelentett gondot, mivel a Munkásőrségbe több leszerelő karhatalmista kérte átvételét. Persze sokaknak még csak a jelentkezését fogadták el ekkor, többeknek nem volt ruházatuk, vagy fegyverük. A legjobbnak tartott karhatalmistákat a megyei parancsnokságokhoz kérték át.⁷⁶

A Budapesti helyzet mellett lényeges a vidékiról is beszélni. A törzsek munkájával a megyékben a következő problémái voltak 1957 nyarán a vezetésnek: kapkodás jellemezte a tevékenységüket, sok helyen nem készítettek előzetes munkaterveket, a parancsnokok sok feladatot egyedül oldottak meg, melynek az lehetett az oka, hogy több alkalmatlan személy szolgált a törzsek társadalmi állományában. Ezért a testület vezetése javasolta a törzsekbe „magasabb szintű káderek” beosztását. A MOP viszont a következőkre utasította őket: a korábbi parancsok szerint működjenek, havi munkaterveket készítsenek, és ez alapján kellett szeptember 1-jétől a munkájukat végezniük. Augusztus 15-ig a MOP-ra be kellett küldeniük a harcérték jelentéseket. Gondot jelentett még az alegységek decentralizáltsága.⁷⁷ A későbbiekben sem javult a helyzet, így a MOP szeptemberben ellenőrzéseket tartott a megyékben.⁷⁸

Ugyanakkor utasították a megyéket, hogy az alegységek vegyenek fel neveket.⁷⁹ „Lehetőleg a járásban, vagy megyében született, vagy mártírhálált halt elvtársak közül tegyenek javaslatot.”⁸⁰ A várpalotai munkásőr zászlóalj külön titkársági engedélyt kért azzal kapcsolatban, hogy egy Fjodor nevű szovjet őrnagyról nevezhesse el magát. Ezt meg is kapták.⁸¹ A névadási ceremónia ünnepélyes keretek között történt, a célja a Munkásőrség népszerűsítése, reklámozása volt, pontosan meg kellett őket tervezni. Hasonló procedúra volt az alegységek részére történő zászlóátadásnál is.⁸² Az ünnepségeket sok helyen

⁷⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 8. ő. e. Szervezési, megalakulási tervek, 1957. V. 4.

⁷⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ő. e. 1957. V. 7-i MOP osztályvezetői értekezlet.

⁷⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Összefoglaló a megyei munkásőr parancsnokságok törzsmunkájáról, 1957. VII. 29.

⁷⁸ Ennek során a MOP ellenőrző bizottságokat küldött ki szeptember 10. és december 22. között. Két csoportot szerveztek, egy megyét hat nap alatt akartak „átvilágítani”. Ennek során a megye és az alárendelt alegységek törzseit ellenőrizték. A bizottságokban a MOP osztályainak a beosztottjai vettek részt, három-három fő. A bizottságoknak a lövészetben is részt kellett venniük, ugyanakkor a következőket kellett vizsgálniuk. Milyen a kapcsolat a párt-és a társszervekkel, riadóterv ellenőrzése, törzsmunka értékelése, rendkívüli események, kiképzési anyagok, fegyver, gépjármű megléte és állapota, nyilvántartások vezetése. A vizsgálat eredményéről a helyi pártszerveket is kellett értesíteniük. – MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Utasítás a Munkásőrség Országos Parancsnokságának ellenőrző bizottságai részére, 1957. IX. 7.

⁷⁹ A következő nevek már foglaltak voltak: Asztalos János, Bokányi Dezső, Hámán Kató, dr. Hamburger Jenő, Lakatos Péter, Latinka Sándor, Mező Imre, Mosolygó Antal, Radnóczi József, Ságvári Endre, Schneff József, Soltész Mihály, Szalvai Mihály, Szamuely Tibor, Tóthfalusi Sándor, Turner Kálmán, Varga Gábor, Zalka Máté, Gőgös Ignác, Schönherz Zoltán, Csébi József, Nagy István. – MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. Összefoglaló a megyei munkásőr parancsnokságok törzsmunkájáról, 1957. VII. 29.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ MNL OL M-KS 288. f. 7/14.A Titkárság 1957. IX. 20-i határozata.

⁸² A Budai Járási Munkásőr Parancsnokság például egyszerre tartotta a zászlóátadási és névadói ünnepséget. Grandiózus tervet készítettek ezzel kapcsolatban, a tervezéshez egy bizottságot is felállítottak, amelyben a járási és budakeszi pártbizottság és tanács, a rendőrség, a KISZ, a Népfront, a Partizán Szövetség egy-egy embere és a Hadtörténeti Intézet parancsnokhelyettese is részt vett. A rendezvényre 400 meghívót küldtek szét, a meghívottakat egy bizottság fogadta, közülük 75 főnek egy 80 m²-es tribünt építettek. Az érdeklődőket

sporteseménnyel, táncmulatsággal kötötték egybe, több esetben egy magas rangú párt stb. vezetőt is meghívtak szócnoknak.⁸³

Az országos szervezési helyzet június végén összességében a következő volt. A MOP azt jelentette, hogy sikerült befejezni a Munkásörtség létszámának a feltöltését, sőt, 3 ezer fővel túl is lépték azt,⁸⁴ ám ezzel kapcsolatban ellentmondásosak az adatok, hiszen más források szerint csak szeptemberre haladták meg a 31 ezer fős létszámot.⁸⁵ A júniusi létszám 29 200 fő lehetett,⁸⁶ a szervezeti keretek az alegységekig kialakították, 68 zászlóalj és 72 önálló század volt felfegyverezve, a hiány az egyes egységeknél, alegységeknél lévő hiányokból adódhatott. Ennek oka a magas fluktuáció volt.⁸⁷ Az állomány kétharmadát

a járás közsegeiből tehergépkocsikkal szállították a helyszínre. Az ünnepség területét előzőleg elrendezték. Az ünnepségen a zászlóavatás során minden fontosabb szerv feltűzte a zászlóra a szalagját, a légielő gépei virágot szórtak a helyszínre. Majd a névadóról, Sziklai Sándorról egy szobrot avattak fel. Ennek során az emlékmű előtt a hozzátartozók, mögöttük „V” alakban munkásörök helyezkedtek el. Ezt követően a Sziklai Sándor házáig zenekarral és a zászlóval felvonultak a munkásörök, ahol egy emléktáblát lepleztek le. A rendezvényt ebéddel zárták 15 órakor. Természetesen megfelelő propagandáról is gondoskodtak. – MNL OL MOP M-KS-295-1 3. d. 12. ó. e. „A Budai Járási Parancsnokság tervezte a zászló és névadó ünnepségre” – Nem találtam arra adatot, hogy a tervezet végül milyen formában valósult meg.

Sziklai Sándor 1956-ban a Hadtörténeti Intézet parancsnoka volt. Budakeszin lakott, apását lelőtte, és egy fiatal helybéli lakost megsebesített. A Kádár-rendszerben elfogadott hivatalos koncepció szerint „huligánok” ölték meg őket. A Sziklai „meggyilkolásával” kapcsolatos perben hat halálos ítéletet hoztak. *Tulipán* 2012. 113–114. o.

⁸³ MNL OL MOP M-KS-295-1 3. d. 12. ó. e.

⁸⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ó. e. Értékelő jelentés a Munkásörsegről, 1957. június. Mivel ez valószínűleg a felsőbb szerveknek készült, így kozmetikázták az adatokat, aminek az lehetett az oka, hogy a testület létszámának a 40 ezer főre emelése már ekkor felvetődött.

⁸⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 6. ó. e. Kimutatás a Munkásörség szeptemberi létszámáról.

⁸⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 6. ó. e. Kimutatás a Munkásörség júniusi létszámáról.

⁸⁷ A problémák okát sok esetben az állomány összetételében kell keresni. A Munkásörség parancsnokainak többsége a feloszló karhatalomból került át, ők júniusban a függetlenített állomány 55%-át tették ki. A másik részük tartalékos tiszt volt, az ő ügyüket nem sikerült rendezni kezdetben, mivel párthatáskörbe tartoztak. Ezért egy ideig hivatalosan nem tudták kinevezni a parancsnokokat. Így egy, a HM, a BM, a Káder- és az Adminisztratív Osztály egy-egy küldöttjéből álló vizsgálóbizottság felállítását tervezték. Feladatuk az átcsoportosítás lebonyolítása, a tisztek előléptetésének vizsgálata, a hivatásos szolgálatra jelentkezők ügyének az elbírálása és a Munkás-Paraszt Hatalomért-emlékéremre felterjesztési javaslat készítése lett volna. Május 2-ig el kellett kezdeniük ezt a munkát. A tiszti állományon belül június 10-ig 216 fő volt a függetlenített állomány létszáma. Mint azt láthattuk, igen gyenge szakmai munkát végeztek, melynek legfőbb oka összetételükben keresendő. Közülük korábban 89 fő, 41% volt tiszt, 121 fő, 56% tartalékos tiszt, három fő, 1,5% tiszthelyettes, ugyanennyi személy semmilyen tiszti iskolát nem végzett. Katonai akadémiát 36 fő, 17%, tiszti iskolát 63 fő, 30%, tartalékos tiszti tanfolyamot 50 fő, 23,1% végzett, a Belügyminisztériumtól átkerült személyekről nincs adat. Elemi iskolát 89 fő, 40%, középiskolát 120 fő, 58%, főiskolát 7 fő, 2% végzett. A 216 fő közül 154 volt „munkás” 70%, 42 fő „paraszt” 20%, 6 fő értelmiségi 3%, egyéb kategóriába pedig 14 fő, 7%, tartozott. A párthűségnek ezen kívül másfajta statisztikai mutatói is léteztek. A „felszabadulás” előtt 30 fő 14%, volt párttag. 1945–1948 között 150-en (69%), léptek be, 1953-ig pedig 36 fő, 17%. Tehát minden hivatásos munkásör-tiszt a párt tagja volt! Összesen 11 fő, 5,1 % volt igazolt partizán. A korabeli „humánforrás-politikában” a beosztott életkora is fontos szerepet játszott. A függetlenített állományból 24-30 életév közötti 51 fő, 23% volt, 30-40 év közötti 112 fő, 53%, 40-50 közötti 46 fő, 21%, 50 évesnél csak heten voltak idősebbek, 3%. 11 fő volt korábban ávh-s, köztük Halas Lajos is. A tiszti állomány összetétele mellett a testület rendkívüli eseményeinek adatai is árulkodóak. Az 1957-es esztendőben összesen 251 rendkívüli esemény történt, melyből 46 volt haláleset, 13-ból lett (csak) bírósági ügy, 29 ügy végződött kizárással. 1958. április 15-ig ugyanannyi rendkívüli esemény történt, mint a megalakulás évében. „... április hó 15-ig a rendkívüli események 44%-a részegeskedés, jogtalan lövöldözés, verekedés, melynek 10%-a súlyos sérülés, 6%-a halálos lett. A balesetek 20%-a sebesülés, és 5, 7%-a halálos. Megnövekedett az öngyilkosságok száma is, ami a rendkívüli események 12, 3%-át teszik (sic!) ki.” – MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/6. ó. e. Czinege Lajos: Tervezet a Munkásörsegről szolgálatot teljesítő tartalékosokkal kapcsolatos intézőbizottsági határozat végrehajtására.” 1957. április

látták el ruházattal és fegyverrel június elejéig,⁸⁸ a terv, hogy a pártkonferenciáig készen legyenek ezzel, nem valósult meg.⁸⁹

Az állomány kialakítása mellett más teendők is adódtak. Május elején már folyt a nyilvántartás kialakítása,⁹⁰ a Működési szabályzat⁹¹ kidolgozása, bár utóbbi csak 1957 decemberére nyerte el végleges formáját.⁹² A MOP szervi határozványát már április végén elfogadták,⁹³ így valószínűleg a Munkásőrség szervi határozványát is ebben az időszakban véglegesíthették.⁹⁴ A szabályzatoknak a későbbiekben is voltak hiányosságai, így a HT 1957. július 17-én arra utasította a MOP-ot, hogy augusztus 20-ig dolgozzák ki a lőszer-javadalmazás, az utánpótlásellátás, fegyver- és a lőszerraktározás szabályzatát. Össze kellett írni, hogy szakaszonként ki milyen fegyverrel rendelkezzen, illetve adott fegyverhez évente milyen célra mennyi lőszert fognak felhasználni.⁹⁵ Ugyanakkor a testületre vonatkozó szabályok is változtak. Módosították a 3075/1957. számú kormányhatározatot. A munkásőr a szolgálat ellátása közben a következő megkülönböztető jelzéseket viselhetette. A nemzeti helyett vörös színű karszalagot, egyenruhát és jelvényt.⁹⁶ E mellett a Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ) központi, a budapesti, megyei, és Budapest kerületi üléseken a Munkásőrség mellett az MSZMP, a Partizán Szövetség, a KISZ, egy-egy megbízottjának és a hadsereg egy ideirányított emberének kellett részt vennie, az alacsonyabb szintű üléseken a párt, a Munkásőrség és a KISZ egy-egy küldöttjének.⁹⁷ Rendezték a munkásőrök baleseti kártalanítását is.⁹⁸

Lényeges kiemelni, hogy a HT utasítására júniusban felemelték a testület költségvetését.⁹⁹ Bár az előzetes tárgyalások során a Munkásőrség 108, 1 millió forintot igényelt, végül 44, 7 milliót adtak.¹⁰⁰ 1958-ban 59, 5 millió volt a testület költségvetése, és ebben az évben a HM 40 millió forint értékben adott át anyagokat.¹⁰¹

29.; MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 22. ő. e. Cserni József alez.: A XXI. kerületi zászlóalj áprilisi munkaterve, 1957. április 1.; MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ő. e.; MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 5. ő. e. Káldor Gyula: „Kimutatás a Munkásőrség állományába kinevezett 216 főről.” 1957. VI. 10.; MNL OL MOP M-KS-295-1 7. d. 2. ő. e. Halas Lajos levele az Építő zj. parancsnokának 1958. IV. 22.

⁸⁸ Halas Lajos 1957. VI. 1-jén a HT-nek írott levelében a következő fegyvereket kérte. 14 166 db TT pisztolyt, 6542 PPS géppisztolyt, 3644 karabélyt, 94 golyószórót, 144 géppuskát. Ebben a mennyiségben az előző ütemből elmaradt fegyverek is benne voltak. MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 21. ő. e.

⁸⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Értékelő jelentés a Munkásőrségről, 1957. június.

⁹⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ő. e. 1957. V. 7-i MOP osztályvezetői értekezlet.

⁹¹ A Munkásőr című lap első számában tudósított a dokumentum megjelenéséről. *Munkásőr*, 1958/1. sz. 1958. március.

⁹² MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. A Munkásőrség működési szabályzata, 1957. XII. 5.

⁹³ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. A MOP szervi határozványa, 1957. IV. 17.

⁹⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. „A Munkásőrség szervi határozványa. Utasítás a Munkásőrség törzseinek a működésére.” Nincs dátum.

⁹⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Horváth Mihály HT titkár levele Halas Lajosnak, 1957. VII. 12.

⁹⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Az FMPK 3238/1957. sz. határozata, 1957. VI. 8. A 3075/1957. sz. kormányhatározatban ez ellentétes volt az IIB január 29-én elfogadott határozatával.

⁹⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. MSZMP határozat az MHSZ ülések rendjéről, 1957. V. 28.

⁹⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ő. e.

⁹⁹ Honvédelmi Tanács MT. Védelmi Iroda okmányai, 1957. III. 12. XIX-A-98 1. d. 1-149 f.

¹⁰⁰ Ebből 15, 5 millió személyi kiadásokra, anyagira 27, 5 milliót, szolgáltatásra 1, 2 milliót, egyéb költségre 0,5 milliót terveztek fordítani. Problémásnak látták a függetlenített állomány havi 3070 forintos átlagbérét, mivel a Néphadsereg tisztjeinél ez 2218, a rendőrtiszteknél pedig havi 2002 forint volt. Ettől függetlenül Apró Antal hozzájárult a munkásőr tisztek magasabb átlagbéréhez. E mellett évi 3 ezer ft. ruhatérítési pótlékot, és 8290 forint egyszeri egyenruhapénzt kaptak. Ugyanakkor az említett 44, 7 millió felül 35 milliót terveztek

A költségvetési problémák mellett a HT július 26-i ülésen megállapították, hogy több politikai jellegű kérdés is van a Munkásőrséggel kapcsolatban. Ilyen volt a függetlenített apparátuson kívül a létszám, fegyverzet, szervezet, felszerelés, és a munkásőrség viszonya a többi fegyveres testülethez. Ugyanakkor a rendfokozatokkal, egyenruha viselésével, a gépjárműhasználattal kapcsolatos kérdéseket is tisztázni kellett.¹⁰² Végül a HT azt a határozatot hozta, hogy a Munkásőrség költségvetését a párt elé kell vinni.¹⁰³ Ennek alapján Halas Lajos a költségvetés átdolgozásával kapcsolatos teendőket egy, a MOP tagjaiból álló bizottságnak adta ki.¹⁰⁴

A párthadsereg további létszámnövelése

1957. első felére gyakorlatilag felállították az eredetileg meghatározott 30 ezer főssé Munkásőrséget, majd tervezték a testület további 10 ezer fővel történő megemelését. Mielőtt a szervezés további lépéseire rátérnék, lényeges arról beszélni, hogy a júniusra javarészt megszervezett testület a következőképpen fogalmazta meg feladatait, célját és helyét a kommunista diktatúrában. „Nyújtson segítséget a belső ellenforradalmi erők leverésében a fegyveres erőknek.”¹⁰⁵ Biztosítsa és védje meg a pártházakat minden ellenséges támadással szemben. Minden időben álljon rendelkezésre, ha kell fegyverrel a Párt akaratának végrehajtásához.

Segítse elő a politikai konszolidációt, és szervesen vegye ki részét a pártmunkából, a tömegek megnyeréséért, a párt tömegbefolyásának szélesítéséért. Úgy dolgozzon a munkahelyén, hogy nyerje meg a munkások és a parasztek szimpátiáját, és úgy tudjon lőni a fegyverrel, hogy a reakciós erőket eleve meggondolásra készítse, hogy még egyszer kísérletezni merjen a munkáshatalom megdöntésére.

arra az esetre elkülöníteni, amikor a munkásöröket ki kell venni a munkából. Ilyen esetben megkapták bérüket a vállalatától, viszont a céget kárpótolni kellett. A Honvédelmi Minisztérium térítésmentesen 43, 4 millió forint értékben adott át fegyvert stb., és Apró Antal még 160 db szovjet gyártmányú motorkerékpár beszerzéséhez is hozzájárult, de ehhez ekkor nem volt meg a megfelelő devizafedezet. A költségvetéssel kapcsolatban annyit még mindenképpen meg kell említeni, hogy a Munkásőrség állományába átkerült tisztek bérét a HM és a BM finanszírozta március 15-ig. Attól függött, hogy honnan kerültek át a testülethez. A HT is magasnak tartotta a munkásőrségi függetlenített állomány bérét. – MNL OL XIX-A-2-q 4. d. Antos István, Kiss Árpád: Az OTH és a PM jelentése Kádár Jánosnak a Munkásőrség költségvetéséről és anyagi ellátásáról, 1957. VI. 12.; MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos: jelentés az MSZMP PB-nek, 1957. VIII. 2.; MNL OL XIX-A-2-q 4. d. A HT észrevételei a Munkásőrség tervezett költségvetésével kapcsolatban, 1957. VI. 18.

¹⁰¹ MNL OL XIX-A-98 1. d. 1-177 f. Kiss Árpád Országos Terhivatal (OTH) elnök előterjesztése a HT-hez a Munkásőrség 1958-as terve tárgyában, 1958. I. 17. Ezt a HT 4/109/1958 sz. határozatában elfogadta. Honvédelmi Tanács MT. Védelmi Iroda okmányai.

¹⁰² MNL OL XIX-A-98 1. d. 1-172 f. A Honvédelmi Tanács 10/105/1957. számú határozata a Munkásőrség 1957. évi költségvetéséről, 1957. július 26. Münnich Ferenc, Horváth Mihály vörge. 1957. VII. 26. Honvédelmi Tanács MT. Védelmi Iroda okmányai.

¹⁰³ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. „HT határozat a Munkásőrség 1957. évi költségvetéséről.”

¹⁰⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e.

¹⁰⁵ A kiképzés terén is erre trenfrozták őket. Kezdetben a havi nyolc órából karhatalmi, alaki, riadó és egészségügyi kiképzést kellett két-két órában végezni. Júniusban viszont két órát célzásra, négyet iskolai lövészetre, kettőt ballisztikára, hatot lövészetre kellett fordítani, mindehhez kiképzési tervek készítek, amelyekben le kellett írni, hogy hol és mikor végzik el a kijelölt gyakorlatokat. Emellett fontosnak tartották, hogy „Az összevont foglalkozásokon a Munkásőrséget meg kell tanítani énekelni.” – MNL OL MOP M-KS-295-1 559. d. Az 1957. április 9-i megyei parancsnoki értekezlet jegyzőkönyve.

Kettős feladata van tehát a Munkásőrségnek. A Párt tömegbefolyásának szélesítése, és belső fegyveres karhatalmi feladat ellátása. Az alapító kormányhatározattól eltérő volt ugyanakkor a felfogásuk az MSZMP-s viszonyokkal kapcsolatban. Volt tehát egy kép kifelé, és egy befelé a testületéről. „...ez a párt fegyveres ereje, amiből következik, hogy egyértelműen a Párt alá van rendelve. Ezt a munkásőröknek soha sem szabad elfelejteni egy percig sem.”¹⁰⁶ A fentiek alapján tulajdonképpen egy „kommunista lovagrend” szerepet is szántak a testületnek. Jó harcos, jól teljesít a munkahelyén, erkölcsös és még párt és társadalmi munkát is végez az ideális munkásőr. Más kérdés, hogy mindebből mi valósult meg a gyakorlatban.

Annak ellenére, hogy az eredeti terveket sem teljesítették, július 9-én újabb létszám-emelési javaslattal álltak elő, ebben 41 ezer fővel, és ezen belül 291 fős függetlenített állományal számoltak.¹⁰⁷ A július 30-án készült tervben már 43 ezer fős állomány szerepel. A létszám emelését több tényezővel indokolták. Egyrészt több helyen túllépték a tervezett létszámot, másrészt pedig sok karhatalmistát¹⁰⁸ nem tudnának felvenni a testületbe,¹⁰⁹ ráadásul sok egység alegységeit egymástól távolabb lévő településeken tudták csak létrehozni. 135 önálló egység és 263 kötelékben lévő és önálló század volt, utóbbiakat közvetlen a megye alá rendelték, nem zászlóaljparancsnokság volt a közvetlen előjárószervük. A fejlesztést követően 177-re, illetve 342-re nőtt volna a számuk. Mindez természetesen plusz költségekkel járt, hiszen több törzset kellett szervezni, illetve a rádióhálózatot is több helyen kellett volna létrehozni.¹¹⁰ Összesen 43 500 fő, ebből 152 technikai, 296 függetlenített állomány szerepelt a tervben.¹¹¹ Mindez természetesen a fegyverzet darabszámának növelését jelentette. 12 817 pisztolyra, 8886 géppisztolyra, 3868 karabélyra, 100-100 golyószóróra és géppuskára lett volna szükség.¹¹² Mindezt az MSZMP-ben sokallták.¹¹³ Az instrukciók alapján augusztus 9-ére átdolgozták a tervezetet, mely szerint a létszám „csak” 40 ezer fős lett volna, a MOP szervezetében sem terveztek jelentősebb változtatást.¹¹⁴

¹⁰⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Értékelő jelentés a Munkásőrségről, 1957. június.

¹⁰⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. Halas Lajos: „Javaslat a Munkásőrség fejlesztésére.” 1957. VII. 9.

¹⁰⁸ Az Adminisztratív Osztály a következő határozatot hozta. Akiket a karhatalomból leszereltek, és a későbbiekben várható volt, hogy társadalmi állományú munkásőrök lesznek, a fegyvereiket megtarthatták. MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e.

¹⁰⁹ Még októberben, Nógrád megyében gondot okozott, hogy több karhatalmista nem tudott belépni a Munkásőrségbe, de megtartotta a pisztolyát, amelyet ekkor el akartak venni tőlük. Halas Lajos Kádár Jánosnak írott levelében azt kérte, hogy megtarthatassák ezek az emberek a fegyvereiket, mivel korábban Darázs István tartalékos százados alatt szolgáltak. Darázs volt a megyei karhatalmi század parancsnoka, később munkásőr lett. Veszprém megyében korábban 92 fő volt vagy leszerelő karhatalmista kapott a rendőrségtől fegyverviselési engedélyt. – MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. Halas Lajos levele Kádár Jánosnak, 1957. X. 25.; MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. Bagyinszki János örgy. Megbízott parancsnok jelentése, 1957. IX. 11.

¹¹⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos javaslata a Munkásőrség létszámának az emelésére, 1957. VII. 30., MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 6. ő. e. Júliusi kimutatás, 1957. VIII. 10.

¹¹¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. Létszámemelési terv, 1957. VII. 30.

¹¹² MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos javaslata a Munkásőrség létszámának az emelésére, 1957. VII. 30.

¹¹³ Így a dokumentum hátoldalára a következő szöveget írták ceruzával: „1. megérteni, hogy a legszükségesebb emelést tudjuk végrehajtani, mert a POL. BIZ. (Politikai Bizottság) meghatározta, hogy minden járásban legyen ö. mör. (önálló munkásőr) egység. Ezen kívül meg kell nézni, hogy elér-e mindegyik egy szd-ot (századot). Ha nem, ő (önálló) szakasz. 1. pontosan rögzíteni kell, hogy hol mennyi volt a karhatalmisták száma, akik még nincsenek felvéve.” MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. Létszámemelési terv, 1957. VII. 30.

¹¹⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. Létszámemelési terv, 1957. VIII. 9.

Augusztus 13-án jelentést tett a MOP a Politikai Bizottságnak (PB) a testülettel kapcsolatban,¹¹⁵ majd a következő napon a PB-nek is benyújtották a korábban készült javaslatot, amit valamelyest átdolgoztak, de a július 30-i képezte ennek az alapját. A létszámnövelés indokai között ekkor már azt is felsorolták, hogy több „gazdaságilag fontos” helyen nem tudnak megfelelő számú egységet felállítani. Kiemelték, hogy a létszámot stabilizálni akarják. A MOP Anyagi és a Fegyverzeti Osztály állományának emelését tervezték, és létre akarták hozni a Tájékoztatói Osztályt is, a Budapesti Munkásőr Parancsnokságnak alárendelve pedig egy énekkart.¹¹⁶ A létszám emeléséhez kapcsolódott a MOP egy másik elképzelése. Háború esetére a „külső ellenséggel” szembeni védelemmel kapcsolatos munkásőri feladatokat tisztázni akarták, a terv az volt, hogy háborúban többen ne vonuljanak be, hanem a Munkásőrségnél lássanak el feladatokat.¹¹⁷ Hasonló rendszer volt az Német Demokratikus Köztársaságban (NDK), Magyarországon a Munkásőrség hátrországvédelmi feladatait csak a későbbiekben alakították ki, így a meghagyási rendszer kidolgozását tervezték a HT elé terjeszteni.

A jelentést követően sokáig nem foglalkoztak a Munkásőrséggel. Valószínűleg azért, mivel a hadsereggel kapcsolatos, 1957–1960 közötti szervezési ütemet kellett kidolgozni, és ezt követően kerülhetett csak sor a Munkásőrséggel kapcsolatos teendők megvitatására. Erre az időszakra a PTO és a KB is kidolgozta a maga álláspontját. Ők a 40 ezer fős országos létszám kialakítását tartották jónak. Az emelést később szerették volna megvalósítani. „Az említett veszélyeket különösen az októberi–novemberi időszakban való végrehajtás növelné. A múlt évi októberi események egyik tanulsága a hadseregnél elkövetett hasonló szervezési hibák. Nem véletlen, hogy az ellenforradalmi elemek a hadsereg átszervezésének időszakában támadtak fegyveresen”¹¹⁸ – hangzott az indoklás. Valóban, a forradalom egyik sikerének az oka a hadsereg 1956-os átszervezése volt.¹¹⁹ Bár 1957 októberében nem kellett Kádáréknak attól tartaniuk, hogy egy újabb forradalom tör ki, így nem is az ettől való félelem lehetett az oka az időhúzásnak, hanem az, hogy a kulisszák mögött a Munkásőrséggel kapcsolatban másfajta tervek is szövögettek a PTO részéről: szerették volna a testületet jobban az ellenőrzésük alá vonni. Ennek a tervnek az egyes elemei már októberben megjelentek,¹²⁰ de a milícia strukturális átszervezésének a kidolgozott rendszerével csak november 5-én állt elő; ekkor egyébként támogatták a 40 ezer főre történő emelést, de csehszlovák mintára a PTO alá akarták rendelni, ami végül nem sikerült nekik.¹²¹

¹¹⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos jelentése a Munkásőrség helyzetéről az MSZMP PB-nek, 1957. VIII. 13.

¹¹⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. Halas Lajos: „Javaslat a Munkásőrség létszámának a felemelésére.” 1957. VIII. 14.; MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. „A szervezési módosítások és létszámkihátások összesítése.”

¹¹⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos jelentése a Munkásőrség helyzetéről az MSZMP PB-nek, 1957. VIII. 13.

¹¹⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos észrevételei a Munkásőrség átszervezésével kapcsolatos javaslatokhoz 1957. X. 19.

¹¹⁹ *Zsitnyányi Ildikó*: A Magyar Néphadsereg karhatalmi célú alkalmazása az 1956-os forradalom kezdetén In: Trezor 2. A Történeti Hivatal évkönyve 2000–2001. Szerkesztette Gyarmati György. Budapest, 2002. 257–265. o.

¹²⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos észrevételei a Munkásőrség átszervezésével kapcsolatos javaslatokhoz, 1957. X. 19.

¹²¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Sándor József: „Jelentés a Politikai Bizottságnak a Munkásőrség helyzetéről, és javaslat a további feladatokra.” 1957. XI. 5.

Közben más is történt. A testület népszerűsítése céljából felvetődött egy hetilap indítása. Ezt a PTO és az Agitációs Propaganda Osztály is szorgalmazta. Ezt nem, de havilap engedélyezését támogatta a Titkárság, valószínűleg a papírhány miatt. Felhívták a fegyveres szervek lapjainak szerkesztőit, hogy a Munkásórség népszerűsítése céljából rendszeresen közöljenek cikkeket a milíciáról.¹²² A munka elvégzésére a MOP-on megalakították a Tájékoztató Osztályt, melynek tagjai között négy újságírói beosztást rendszeresíttek.¹²³ A lap 1958 márciusától indult *Munkásőr* címen.

A létszámemelés kérdését november 26-ára halasztották, amellyel kapcsolatban a Politikai Bizottság a következő határozatot fogadta el: „A munkásórség (sic!) létszámát fokozatosan lehet 40 ezerre felemelni. Ezen belül biztosítani kell, hogy valamennyi járásban önálló munkásőr egység (sic!) legyen. Ezzel párhuzamosan meg kell vizsgálni a függetlenített állomány csökkentésének lehetőségét.”¹²⁴ Az állománnyal, fegyverzettel, kiképzéssel kapcsolatban is hoztak határozatokat.

Ezt követően egy újabb, részletes tervezet kidolgozása vette kezdetét, melyben közel 40 ezer főre alakították a testület létszámát. 270 fő függetlenített, 129 fő technikai, 37 953 fő társadalmi munkásőr volt. A szervezési tartalékkal, ami 1632 fős volt, alakult ki a meghatározott létszám. December 5-én hagyta jóvá Kádár János.¹²⁵ A meglévő 31 178 fős létszámot tehát 8822-vel kellett kiegészíteni, de ennél az már ekkor valamivel több volt, novemberben 31 636, decemberben 31 660 fő.¹²⁶ Ennek alapján december 18-ára készítették egy megalakulási tervet az átszervezéssel kapcsolatban, amelyben azt határozták meg, hogy az újonnan felállítandó egységek hány századból álljanak, illetve a régiék milyen alegységgel egészüljenek ki. A korábbiak és az újak közül több egységben rádiós rajt rendszeresítettek, meghatározták, hogy milyen fegyverzettel rendelkezzenek. A tényleges átalakítást 1958 januárjától tervezték.¹²⁷ Meghatározták, hogy az új járási parancsnokokat a tartalékosok és a volt karhatalmisták közül kellett kiválogatni, és személyesen bemutatni őket a járási parancsnokságon. Ha nem volt erre megfelelő személy, de volt a helyszínen kiutalható lakás, az országos parancsnokság tett javaslatot kinevezésükre.¹²⁸

Az országos szervezést 1958 áprilisára nem sikerült teljes mértékben befejezni, november 10-én az engedélyezett 281 tisztból 271, a 134 fős technikai személyzetből 129, a 39 585 fős társadalmi állományból 38 673 volt meg. A későbbiekben valamelyest változtattak az engedélyezett létszámon, így 273-ra, 140-re és 38 979-re módosították, az ezen felül lévő szervezési tartalék is változott.¹²⁹ A szervezés egyébként nem volt a legsi-

¹²² MNL OL M-KS 288. f. 7/14. ó. e. Titkárság 1957. IX. 20-i határozata.

¹²³ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ó. e. Halas Lajos: „Javaslat a Munkásórség létszámának a felemelésére.” 1957. VIII. 14. „A szervezési módosítások és létszámkihatások összesítése.”

¹²⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ó. e. Jelentés a munkásórség (sic!) helyzetéről és javaslat a további feladatokra c. napirendben hozott PB határozat, 1957. XI. 26.

¹²⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. Halas Lajos: „(A) Munkásórség szervezésének létszámkihatása.” 1957. XII. 5. 8. ó. e.; MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ó. e. Ennek eredetijét Palotás Ferenc készítette.

¹²⁶ Uo. és MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 6. ó. e. Novemberi és decemberi országos létszámkimutatások.

¹²⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 8. ó. e. „Megalakulási terv a Munkásórség átszervezésének végrehajtására.” (MOP Szervezési Osztály) 1957. XII. 18. Palotás Ferenc készítette, Halas Lajos jóváhagyta.

¹²⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 6. ó. e. Káldor Gyula közlése a megyei parancsnokságoknak, 1957. XII. 24.

¹²⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 8. d. 7. ó. e. „A Munkásórség létszámának alakulása az átszervezés engedélyezése után.” 1958. XI.

keresebb, ugyanis 1959. január 1-jére 37 036 főre csökkent az állomány.¹³⁰ A vezetésben a következőképpen látták a kialakult helyzetet: „A kilépések és a kizárások még magas, de ez lényegében egészséges folyamat, többnyire olyanokról van szó, akik a gyors szervezés során a kiválasztó hibájából, másrészt a pillanatnyi felindulásból léptek be a munkásórség (sic!) soraiba.” Az összetételt ugyanakkor megfelelőnek minősítették.¹³¹

A „továbbszervezést” 1958-ban tehát nem sikerült befejezni. 1963-ig tovább emelték a Munkásórség létszámát 45 ezer főre, de a tervezettől a tényleges létszám végig elmaradt. A rendszeresített létszám biztosítására 1963-ban tudtak csupán kielégítő megoldást találni.

A létszám mellett változtattak a testület szervezeti felépítésén. A növekvő feladatok nagyobb struktúrát indokoltak. 1958-ban, amikor a létszám feltöltése a végéhez közeledett, felsőbb szinten átszervezték a testületet. Az országos diszlokáción két ponton változtattak, Kisvárdán és a debreceni járásban alakítottak alegységeket. A fővárosban a KB közvetlen alárendeltségében létrehoztak egy munkásórszázadot, a MÁV-nál több budapesti kerület szakaszokat állított fel, a Közlekedési és Postaügyi Minisztériumnál (KPM), a Pártfőiskolán és a Tanácsakadémián is alakítottak alegységeket. Új, kétszázados zászlóalj alakult Csepelen. Az énekar szervezését 1957. november 26-án, a Politikai Bizottság ülésén kifejezetten ellenezték.

Ugyanakkor a MOP osztályait 1957 novemberétől bővítették, melyeken belül sokszor szakcsoportokat hoztak létre.¹³² A Fegyverzeti és Technikai Osztályon a következő vezető beosztásokban szolgált az állomány: osztályvezető, tüzértechnikai ellátó és javító szakcsoportvezető.¹³³ A Személyügyi és Ügyviteli Osztály felépítése a következő volt: osztályvezető, személyügyi főelőadó, személyügyi előadó, az Anyagi és Technikai Osztályé: osztályvezető, vezető orvos, tervező és anyagi ellátó szakcsoportvezető. A Pénzügyi és Költségvetési Osztályon osztályvezető és pénzügyi szakcsoportvezető teljesített szolgálatot.¹³⁴

A Kiképzési és Szervezési Osztály élén az osztályvezető állt. Az osztályon belül egy kiképzési és tervező szakcsoportot alakítottak ki egy vezetővel és három munkatárssal. Egy karhatalmi harcászati szakcsoport is működött öt munkatárssal. A „lőkiképzési” szakcsoportban a vezető mellett három fő teljesített szolgálatot. A karhatalmi ágyús szakcsoport, törzskiképzési és szervezési szakcsoport is működött. További szakcsoportok alkották az osztály szervezetét: hír, kiképzési anyagellátó, műszaki, önvédelmi. Egy sajtótájékoztató, segédelőadó, és egy távbeszélőközpont-vezető tartozott hozzájuk. Ez az osztály volt a legnagyobb, összesen 31-en dolgoztak itt.

Az országos parancsok alá tartozott közvetlenül a Titkárság, a tájékoztató szakcsoport és a segédhivatal. Összesen 20 tisz, 30 technikai és 55 társadalmi munkatárs alkotta az

¹³⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 25. d. 6. ő. e. „Kimutatás a Munkásórség személyi állományában történt változásokról 1959. január 1-től 1961. december 1-ig.”

¹³¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 7. d. 2. ő. e. Halas Lajos: Jelentés Kádár János elvtársnak a Munkásórség 1958. évi tevékenységéről, 1958. XII. 31. Kádár 1959. I. 13-án láttamozta.; MNL OL MOP M-KS-295-1 7. d. 2. ő. e. „Ellenőrzések tapasztalatai a jegyzőkönyvek alapján.”

¹³² MNL OL MOP M-KS-295-1 8. d. 7. ő. e. A Munkásórség 1958-as diszlokációja.; MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 8. ő. e. A Munkásórség szervezésének létszámkihatása Kádár János jóváhagyásával, 1957. XII. 5.

¹³³ MNL OL MOP M-KS-295-1 8. d. 7. ő. e.

¹³⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 8. d. 7. ő. e. A 3. sz. állománytábla.

említett 105 fős MOP állományt.¹³⁵ Mindezzel a MOP létszáma jelentősen megnövekedett. Lényeges megjegyezni, hogy 1958 februárjában a MOP-on és a Budapesti Parancsnokságnál szóba került a politikai munkatársak létszámának csökkentése.¹³⁶

A MOP szervezetében az 1958 márciusától indult *Munkásőr* című lap szerkesztéséhez is rendszeresítették létszámot.¹³⁷ A MOP struktúrájával kapcsolatban a közvetlen alárendelt egységeket is meg kell említeni: a Központi Bizottság páncéltörő zászlóalját, az Asztalos János Vasas-zászlóaljat (Vasas Szakszervezet) és a Bokányi Dezső zászlóaljat (Építők Szakszervezet). Ezekkel a parancsnokság közvetlenül rendelkezett, rendkívüli esetben tartaléknak szánták őket.¹³⁸

A diszlokáció és a MOP szervezete mellett bővítették a megyei parancsnokságokat. Az I. típusú megyék szervezeti felépítése a következőképpen alakult. három tisztt, három technikai és 33 társadalmi munkásőr alkotta az állományt, összesen három szakcsoportot szerveztek: kiképzési és szervezési szakcsoport, ellátó szakcsoport, híradó szakcsoport.¹³⁹ A II. típusú megyék szervezete kisebb volt. Három tisztt, három technikai és 25 fő társadalmi munkatárs teljesített szolgálatot. A parancsnok alá egy kiképző és egy anyagi tiszttet, továbbá egy fegyvermestert osztottak be. Egy rádióraj és egyéb személyzet is dolgozott a törzsben.

A Budapesti parancsnokságnak a megyéktől eltérő szervezetet alakítottak ki. Négy tisztt, hét tiszthelyettes és 45 társadalmi munkatárs szolgált a parancsnokságon. Kiképző, anyagi, fegyverzeti tisztték irányítása alatt működött a társadalmi állomány. Fegyvermester, híradótechnikus stb. dolgozott még itt. A parancsnokság mellé egy rádiós szakaszt rendeltek.¹⁴⁰

A felsőbb parancsnokságok mellett az egységek és az alegységek szervezetén is változtattak. A zászlóaljak és a századok vezetésének állományát bővítették, rádiós rajokat alakítottak ki a szervezetükben. Az öt szakaszos századokban nehézfegyverrajt, a törzsön belül anyagi, fegyverzeti, egészségügyi szolgálatot szerveztek. Az új fegyverekhez, az ágyúkhöz és a mesterlövész-puskákhoz biztosítottak kezelő személyzetet.¹⁴¹

¹³⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 8. d. 7. ő. e. A 2. sz. állománytábla.

¹³⁶ MNL OL M-KS 288. f. /21/1958/1. ő. e. A PTO feljegyzése Sándor József részére a Kádár Jánossal való egyeztetetés kapcsán, 1958. I. 30.

¹³⁷ A lap feladatait a következőképpen határozták meg: „...segítséget kell nyújtani a parancsnoki és a munkásőri feladatok végrehajtásához, népszerűsíteni kell a kiképzést, a szolgálatot, a vezetés legjobb tapasztalatait. Erősíteni kell a munkásőrség demokratizmusának minél hatékonyabb érvényesülését. Ugyanakkor erőteljesen harcolnia kell a munkásőrök magatartásbeli hibáit, a vezetés meglévő fogyatékoságai ellen. Tanítania, nevelnie, politikailag edzenie kell a munkásőröket. A lap tevékenysége háromirányú. Egyrészt politikai és elvi cikkeket, másrészt a munkásőri szolgálat és kiképzés, valamint a politikai, társadalmi és nevelőmunka gyakorlati tapasztalatait ismertető riportokat, fényképfelvételeket, leveleket, végül pedig olvashatókat, szórakoztató, humoros írásokat közöl.” A lap havonta jelent meg, a következő személyek dolgoztak itt a kezdeti időszakban: Vadász Ferenc, Máté György, Bass Tibor és Sugár Tibor. Októbertől a példányszámát 30 ezerre emelték, és az év folyamán megyei sajtófelelősöket is kijelöltek, a Magyar Posta terjesztette, az ára 1 ft. volt. A Tájékoztatósi Hivatal engedélyezte 1958. IX. 2-án. – MNL OL MOP M-KS-295-1 13. d. 3. ő. e. Előadásvázlat a parancsnoki összevonáson megtartandó konzultatív előadáshoz.; *Halas* 1986. 226. o.; MNL OL MOP M-KS-295-1 7. d. 3. ő. e.; MNL OL MOP M-KS-295-1 7. d. 3. ő. e. Faragó Elek levele.; MNL OL MOP M-KS-295-1 36. d. 5. ő. e. Lapterjesztési szerződés. MNL OL MOP M-KS-295-1 7. d. 2. ő. e. Halas Lajos: „Jelentés Kádár János elvtársnak a Munkásőrség 1958. évi tevékenységéről 1958. XII. 31.; Kádár János 1959. I. 13-án láttamozta.

¹³⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 8. d. 7. ő. e. A 3. sz. állománytábla.

¹³⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 8. d. 7. ő. e. A 2. sz. állománytábla.

¹⁴⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 8. d. 7. ő. e.

¹⁴¹ Uo.

A megszervezéssel összefüggésben még egyvalamiről kell beszélni, ami kezdetben még kevésbé, de a későbbiekben egyre inkább fontossá vált: a társszervekkel való viszony. Kezdetben, mivel sok vezető jött a karhatalomból, ezzel a szervezettel jó volt a Munkásőrség kapcsolata. A szovjet megszállók részéről történő segítségnyújtásért a későbbiekben is hálások voltak. A Magyar Néphadsereggel kielégítő, a rendőrséggel kifejezetten rossz volt a kapcsolatuk, a munkásőrök sok esetben a többi fegyveres szervezet okolták az „ellenforradalom sikeréért”, gyakoriak voltak a szóbeli összetűzések, több esetben került sor tettlegességre.¹⁴²

A Munkásőrség „bevetései” a megszervezés időszakában

A testületet 1957 nyarára sikerült felállítani. Láthattuk, a szervezés javarészt 1957 tavaszán történt. Ettől kezdve rendszeresen vállalt szerepet a jelentősebb rendezvényeken, illetve biztosította azokat. Ehhez részletesen kidolgozták a riadóztatásukat, amit gyakoroltattak velük.¹⁴³

A riadóztatás kidolgozásáról magasabb szinten a már említett 1957. november 26-i Politikai Bizottság ülésén hoztak határozatot, de előtte is voltak már akciótervek. A riasztási terv nem csak a harc készség elérése és a feladatok részletes meghatározása szempontjából volt fontos. Az sem volt mindegy, hogy milyen esetben és ki riadóztathat, hiszen itt mégis csak egy 30, majd 40 ezer fős állományról volt szó, és a történelem folyamán volt már korábban is olyan eset, hogy éppen a párt hadserege végzett a pártban tiszogatást. (Gondoljunk a csak „hosszú kések éjszakájára” vagy a magyarországi koncepciók perekre a Rákosi-korszakban. Bár ezeknél más volt a történelmi szituáció.)

Kezdetben a Munkásőrségnél riadóterveket.¹⁴⁴ Az országos parancsnok, az országos rendőrfőkapitány és a Magyar Néphadsereg vezérkari főnökének közös, 001. számú utasítása alapján adták ki. A karhatalmi intézkedés céljának a párt és társadalmi szervezetek működésének a biztosítását, az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés stb. megakadályozását tekintették. A gazdasági, politikai, kulturális rend megvédése, a párt, a gazdaság, a honvédelem céljait szolgáló objektumok védelme szintén a feladatok közé tartozott.

¹⁴² MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. Értékelő jelentés a Munkásőrségről, 1957. június.; MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Jelentés a PTO-nak a Munkásőrség helyzetéről és javaslat a további feladatokra, 1957. IX. 24.; MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Florek Gyula budapesti parancsnokhelyettes jelentése a Budapesti Pártbizottságnak 1957. VI. 4.; MNL OL M-KS 288. f. /21/1957/ 16. ő. e. Sándor József: „Feljegyzés a Munkásőrség helyzetéről néhány megyében.” 1957. XI. 5.

¹⁴³ MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 22. ő. e. Szekeres István: A Budapesti Parancsnokság karhatalmi intézkedése, 1957. VII. 26.; MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 22. ő. e. Szekeres István 03. sz. parancsa a riadótervek átdolgozására, 1957. VII. 5.; BFL XXXV/33/1957/7. ő. e. Riadóborítékok.; MNL OL MOP M-KS-295-1 559. d. Bucsek János: Névjegyzék a szolgálati távbeszélő készülékkel rendelkező elvtársokról, 1957. IX. 6.; MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 23. ő. e. A III. kerületi egység riadóterve. BFL XXXV/33/1957/5. ő. e. Molnár Lajos szdp. A Sajtó Székházának védelmi terve, 1957. V. 30.; MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. A PB 1957. XI. 26-i határozata.; MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Halas Lajos válasza a PTO 1957. XI. 5-i javaslatára, 1957. XI. 19.; MNL OL M-KS 288. f. /21/1957/16. ő. e. Sándor József jelentése a Politikai Bizottságnak a Munkásőrség helyzetéről és javaslat a további feladatokra.

¹⁴⁴ A rendelkezésre álló források miatt a budapesti szabályozáson keresztül rekonstruálom a Munkásőrség riadóztatását.

A Munkásőrségnél többféle riadó létezett. „A” riadónál az alakulatok gyorsan mozgó 50%-a vonult be, „B”-nél mindenki, de a gépkocsikat nem mozgósították, a „K”, azaz karhatalminál viszont már igen. A kerületi alakulatok egy százada Budapesten a MOP vagy a Budapesti Parancsnokság tartaléka volt, s jelentős számú saját tartalékot is kellett képezni. Az első beérkezők között nem lehetettek öregek, mivel nekik kellett a körletet biztosítani a többiek beérkezéséig. Utána el kellett foglalni a riadókörleteket. A törzsekből felderítő és hadművelési tiszteket kellett kijelölni és futárokat. A fővárosban a Budapesti Parancsnokságra két munkásőrt kellett küldeni, egy iskolát az elszállásolásra kijelölni. Láthattuk a legmagasabb fokú riadó a karhatalmi volt. Ezt akkor kellett elrendelni, „...ha a belső rend oly mértékben van veszélyeztetve, hogy ezt előreláthatólag a békés viszonyok között működő rendfenntartó szervek saját erejükkel nem képesek fenntartani, vagy váratlanul nagymérvű rendzavarás, sztrájk, tüntetés, stb. történik. Ezenkívül (sic!) el lehet rendelni vagy erejű elemi csapások (tűz, árvíz, stb.) esetén is.”

Ennek során a karhatalmi intézkedés feladatának a következőt tekintették. Békés viszonyok között a fegyveres szervek együttműködve verjék le a rendszer megdöntésére irányuló „ellenforradalmi erőt”. A Munkásőrség adott esetben a központi vezetés utasításait hajtotta végre. Karhatalmi riadónál az országot karhatalmi körzetekre osztották fel, Budapest egy külön körzet volt. A budapesti egységeknek a KB első titkára, a Minisztertanács elnöke, az országos parancsnok, az MSZMP budapesti titkára és a területi parancsnok rendelkezett el riadót személyesen, távbeszélőn, rádióon és írásban. Országos riadó esetén a MOP ügyeletest értesítették, aki meghatározott sorrendben hívta fel a területi parancsnokságokat és a közvetlenül a MOP alá rendelt egységeket. Híradó eszközökön keresztül elrendelt „K” riadót csak a MOP és a Budapesti Munkásőr Parancsnokság (más esetben a megyei) ügyeleti szolgálatától lehetett elfogadni, de ezt is le kellett ellenőrizni. Ez úgy történt, hogy visszahívták azt, aki hívta őket, és újra kérték a közlés megismétlését. Ezt követően fel kellett bontani a riadóborítékot, amelyben fel volt sorolva, hogy kiket és milyen sorrendben kell értesíteni. Különböző borítékok voltak; azt kellett felbontani, amelyik szerv elrendelte a riadót. Ha ezt a budapesti parancsnokság adta ki, akkor a „Budapest” feliratút kellett felnyitni. A személyesen vagy írásban elrendelt riadót csak a zászlóaljparancsnok beérkezését követően lehetett végrehajtani.

A riasztás „cs” elrendelésétől számított 90 percen belül a személyi állomány 50%-ának kellett működőképessé lennie, a riasztás után három órával 80%-ának, öt órával az egész állománynak. Az egységeknek kijelölt körzetekben kellett gyülekezniük. Ha kellett, a rendkívüli tehergépkocsikat is igénybe vehették a vállalatoktól. A riadóztatás nem volt könnyű 1957-ben, hiszen nagyon keveseknek volt otthon telefonjuk. 1957 szeptemberében meghatározták, hogy a MOP osztályvezetői és a szervező tiszteknek, a területi, a budapesti helyettes és a törzsben a kiképző tiszteknek, a Budapest kerületi parancsnokoknak adjanak távbeszélő készüléket – korábban nem mindegyiküknek volt. Előírták, hogy egy zászlóaljon belül milyen sorrendben értesítsék egymást az emberek. A riadó típusai mellett megszabták a fokozatokat. Első fokozatnál csak a zászlóaljparancsnok, a törzs és a századparancsnok vonult be a körletbe, a munkásőrök otthon várták a riasztást, az őrség számát növelték. Másodfokú riasztásnál mindenki bevonult, fegyvert és löszert osztottak ki közöttük, az anyagi helyettes gondoskodott szükség esetén a tartalék löszerről. A harmadfokú riadónál a századkörletekbe vonultak, és elfoglalták a tartózkodási helyü-

ket. A bevonulást követően el kellett foglalniuk a riadókörleteket, vagy ahogy nevezték, harcálláspontokat. (A III. kerületben lévőket az *1. sz. melléklet* mutatja.)

Az első század a zászlóaljparancsnokságot, a környéket, és az Árpád híd budai hídfőjét, illetve a Flórián teret egy nehézfegyverrajjal foglalta el. A II. század riadókörlete a Mosógépgyár volt, a mellékletben látható területet kellett biztosítani. A Hármashatár-hegyen lévő és a Csúcs menedékházhoz egy-egy rajt, az Ürömi vasútállomáshoz egy rajt golyószóróval megerősítve kellett kirendelni, ők a Bécsi út közlekedését is figyelték. További egy raj a Bécsi út és az esztergomi vasútvonal találkozását védte. A III. század törzse Csillag-hegyre települt. A Mátyás király úti párhelyiséget és az újpesti vasúti összekötő hidat egy rajjal biztosították. A következő helyekre kellett még a századnak egy-egy rajt küldenie: az esztergomi vasút szentendrei úti felüljárójához, az óbudai vasútállomáshoz, a Róka-hegy Üröm felé vezető útjához, a Szentendrei út békásmegyeri téglagyárnál lévő szakaszához (utóbbi raj egy golyószórót is kapott). A nehézgéppuskás szakasz és további egy szakasz volt a tartalék. A századoknak ebben az esetben óránként kellett jelenteniük, a kerületben két raj működött együtt a társszervekkel. Az alegységek tehát tisztában voltak azzal, hogy riadó esetén milyen harcállásokat kell elfoglalniuk. Kidolgozták ezek védelmi tervét is. A VIII. kerületi zászlóalj egyik feladata volt például a Sajtó Székházának a védelme a Blaha Lujza téren. A forradalom alatt ez Dudás József csoportjának a központja volt. Itt előre kidolgozták a felállítandó lőállásokat stb.

Az 1957. november 26-i PB ülésen foglalkoztak először magasabb szinten a riadóztatással, ezt követően egy háromlépcsős riasztási tervet kellett kidolgoznia a Munkásőrségnek új szempontok szerint: „Első változatban: azokat kell mozgósítani, akik az adott területen laknak, ott dolgoznak és az ottani munkásőr alakulat (sic!) tagjai. Második változatban: azokat, akik az adott munkásőr alakulat (sic!) tagjai, de más területen laknak. Harmadik változatban: azokat, akik munkásőrök, de nem az adott területen működő munkásőr egység (sic!) tagjai.” Ugyanakkor a meglévő karhatalmi riadótervbe be kellett illeszteni a testületet is, vagyis szabályozni a többi fegyveres szervvel való együttműködését. Ez 1958-ban megtörtént.

A Munkásőrség és 1848

Láthattuk, a fegyverkezéssel, az állomány felállításával és a parancsnokok kinevezésével kapcsolatban igen nagy volt a sietség 1957 márciusában. Ennek az volt az oka, hogy március 15-én már jelentősebb munkásőri erőt akartak felvonultatni. A testület első nagyobb próbatétele volt ez a nap. 1957 márciusával kapcsolatban pár dolgot ki kell emelni: jelentős számú, 18 ezres karhatalmi erő működött, a szovjet csapatok továbbra is nagy erőkkel állomásoztak az országban. Egy esetleges forradalomnak nem lettek volna vezetői, hiszen ezek az emberek ekkor már vagy meghaltak, vagy börtönben ültek, vagy emigrációba kényszerültek, összesen 200 ezren hagyták el az országot, és csak 15%-uk tért vissza.¹⁴⁵ Ezek tudatában természetesen joggal merül fel a kérdés, hogy akkor mi lehetett a tétje 1957. március 15-ének? Elsősorban az, hogy a Kádár-kormány önerejéből mennyire

¹⁴⁵ Salamon 1993. 243–255. o.; Szabó A. Ferenc: Egymillióval kevesebben... Emberveszteségek, népesezési tendenciák és népesedéspolitikai Magyarországon 1941–1960. Pécs, 2002. 161–170. o.

képes fenntartani a rendet. Mindezt alátámasztja az is, hogy Kádár csak március idusát követően látogatott Moszkvába és jelentette sikerét.¹⁴⁶

Precizitással készültek az ünnepre. Már jóval korábban operatív bizottságok felállítást rendelték el, melyeknek a tagjai a következő státuszban lévő személyek voltak: a megyei, járási, városi stb. pártbizottság titkára, a tanácselnök, a rendőrkapitány, a karhatalom parancsnoka, és ahol kezdetben volt, a munkásőrség parancsnoka. Az operatív bizottságot az illetékes pártbizottság titkára vezette. Az operatív bizottságnak a nem engedélyezett rendezvényeket fel kellett számolnia, szerveinél március 13–17. között éjjel-nappal ügyeletet kellett tartani. Az Ideiglenes Központi Bizottság (IKB) apparátusa ekkor szintén tartott ügyeletet.¹⁴⁷

E mellett már február 20-án szabályozták a március 5–22. közötti készültséget. A legnagyobb március 14. 08. 00 és 16. 08. 00 óra között volt: a teljes állományt készenlétben tartották. Ugyanakkor márciusban fokozták a nyomozati munkát, razziákat tartottak, több személyt internáltak és vettek preventív őrizetbe.¹⁴⁸

Az 1848-as évforduló 1957-es jelentőségét a Munkásőrség szempontjából az is mutatta, hogy a párhadsereg első egységeinek a felállítását erre a napra akarták befejezni, a tervezett 5241 főből 3500-at Budapesten szándékoztak alkalmazni. Kiképzésük kölcsönkapott fegyverekkel és a szovjet parancsnokságok segítségével folyamatban volt.¹⁴⁹⁻

⁹ Ugyanakkor az ünnep előtt, március 9-én a Munkásőrség illetékes parancsnokait is mindenhol bevonták a rendőr-főkapitányságokon az operatív bizottságok munkájába, illetve a Munkásőrség egységeit ezeknek rendelték alá. A pártmilícia feladatát a következőképpen szabályozták: karhatalmi, őrzési feladatok, melyek során elsősorban a párt-házakat, fontos objektumokat, ipari üzemeket kellett őrizniük és biztosítaniuk a párt-és állami rendezvények zavartalanágát. De „Karhatalmi feladatok végrehajtása esetén a Munkásőrség egységei csak csapatalakulatokban használhatók fel, rendőri és karhatalmi egységekkel közösen.” Az egységeket viszont csak a Munkásőrség hozzájárulásával csoportosíthatták át.¹⁵⁰

Az ünnep előtt a karhatalommal együtt járőröztek, objektumokat őriztek, plakátokat szedtek le, az üzemekből eltávolították a hatalomnak nem tetsző embereket, fegyvereket gyűjtöttek össze.¹⁵¹ A MÚK-ra (Márciusban Újra Kezdjük) válaszul a Munkásőrség is kiadta a jelszavát, ami a HUKUK volt. Ez a következőt jelentette: „Ha újra kezditek, újra

¹⁴⁶ Hiányzó lapok, 303–309. o.

¹⁴⁷ MNL OL M-KS 288. f. /21/3. ő. e. PTO „Javaslat a március 15.-vel kapcsolatos intézkedésekre.” 1957. március 7.

¹⁴⁸ MNL OL XIX-A-2-q 4. d. A belügyminiszter 5. sz. parancsa, 1957. február 20.

¹⁴⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 10. ő. e. Halas Lajos: Jelentés a Munkásőrség szervezésének 1957. február 28-i állásáról, 1957. február 28.

¹⁵⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 7. ő. e. A Munkásőrség országos parancsnokának, és az Országos Rendőr-főkapitányság vezetőjének az 1. sz. parancsa a Munkásőrség, a rendőrség és a karhatalom együttműködéséről, 1957. március 9. Halas Lajos, Czinege Lajos, Garamvölgyi Vilmos rendőr vezérőrnagy ORK vezető, miniszterhelyettes.

¹⁵¹ *Róder László: A Munkásőrség megalakulása és szerepe a munkás-paraszt hatalom konszolidációjában 1957-ben Budapesten.* In: Szemelvények a magyar népi demokrácia történetéből. MSZMP Budapesti Bizottság Oktatási Igazgatóság Elméleti és Módszertani Közlemények, 22. sz. 1982. Szerk. dr. Kurucz István, László Tibor, Ruff Mihály, Vági Mihály. 50–69. o.

kaptok!”¹⁵² Egyébként a fegyveres szervek 1956. november 10. és 1957. március 16. között 13 815 db géppisztolyt, 21 082 db puskát, 3459 pisztolyt, 153 géppuskát, 577 golyószórót, 29 835 kézigranátot és 2484 aknát szedtek össze.¹⁵³

Az ünnep előtt nem csak a fegyveres szervekkel foglalkoztak, hanem a jogszabályalkotással is, így március 10-én megváltoztatták a munkaszüneti napokról szóló korábbi határozatot, így március 15. munkanap lett, de az iskolai oktatás szünetelt.¹⁵⁴ E mellett Budapesten elrettentésképpen március 13-án felvonultatták a karhatalmat, 14-én pedig a határőrséget,¹⁵⁵ és a Pest megyei községekben is végigmaszíroztak március elején a karhatalmi alakulatok.¹⁵⁶

Ilyen előkészületek után gyakorlatilag pár kisebb esemény történt az ünnepen. A hivatalos program egyébként a következő volt. Az Operában megtartották 14-én a díszünnepséget, majd a következő napon a Parlamentben átadták a Kossuth-díjakat, ezek mellett még kisebb hivatalos rendezvények is voltak.¹⁵⁷ Diktatúra ellenes megmozdulás csak a Petőfi-szobornál történt, ahol 20-30 fő koszorúzott, elénekelték a *Himnusz*t és a *Szózat*ot, többen csatlakoztak is hozzájuk, de ezt követően az I. karhatalmi ezred lezárta és kiűrtette a teret, majd több embert elfogtak a környező utcákban.¹⁵⁸ A hatalom tehát szovjet segítség nélkül is fenn tudta tartani a „rendet”, a fokozott készültséget viszont indokoltnak tartották.¹⁵⁹

Lényeges tisztázni, hogy a Munkásőrségnek milyen szerep jutott ezen a napon. Ennek kapcsán érdemes a XX. kerületi egység tevékenységét szemügyre venni. Március 14. és 16. között elkészítették a kerületi karhatalmi erők részletes együttműködési tervét. A következő objektumokat őrizték vegyesen más szervek tagjaival 15-én a milicisták: az MSZMP székházát, a tanácsházát, a vasútállomást, a Posta és Távbeszélő Központot, a Gubacsi hidat. A gépkocsiforgalmat több csomópontban ellenőrizték, három csoportban járőröztek, és négy felderítőcsoportot alakítottak.¹⁶⁰ Lényeges megemlíteni, hogy azoknak az objektumoknak, utaknak az őrzésére fordítottak nagyobb figyelmet, amelyeket a forradalom alatt a felkelők ellenőriztek.¹⁶¹ Ezek mellett tartalékokat több helyen is képeztek, a munkásőröket többnyire a rendőrségi épületekben és az MSZMP székházában helyezték el. Több helyen a munkásőrök más fegyveres szervek tagjaival együtt tevékenykedtek, melynek a következő okai lehettek: ellenőrizték egymást, sok esetben kiképzetlen

¹⁵² Halas 1986. 215. o.

¹⁵³ MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/1. ó. e. A BM összefoglaló jelentés 1957. március hónapról az Adminisztratív Osztálynak.

¹⁵⁴ Gyarmati György: Március hatalma, a hatalom márciusa. Fejezetek március 15. ünnepelésének a történetéből. Budapest, 1998. 156–157. o.

¹⁵⁵ MNL OL XIX-B-1-j. 17. d.; *Népszabadság*, március 14. , március 15.

¹⁵⁶ MNL OL ORFK XIX-B-14 15. d. „Értékelő jelentés a megyei főkapitányságok által beküldött III. hó 14, 15, 16-i eseményekről.”

¹⁵⁷ MNL OL XIX-B-1-j. 17. d. *Népszabadság*, 1957. március 15.; Guba László r. alezredes: A BRFK karhatalmi ezredének az eseményjelentése, 1957. március 15.

¹⁵⁸ MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/9. ó. e. A honvédelmi miniszter 25. sz. tájékoztatója, 1957. március 14–22.

¹⁵⁹ MNL OL M-KS 288. f. 30. cs. /1957/ 1. ó. e. Összefoglaló jelentés. Budapest, 1957. március hó.

¹⁶⁰ BFL XXXV/33/1957/10. ó. e. A XX. kerületi karhatalmi erők (együtt)működési terve, 1957. március 14. 00-tól, 16-án 17. 00-ig. XX. kerületi Operatív Bizottság.

¹⁶¹ *Eörsi László*: A felkelők és szabadságharcosok tevékenysége a forradalom alatt. In: „Tizenhárom nap amely...” Tanulmányok az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéből. Szerk. *Horváth Miklós*. Budapest, 2003. 129–143. o.; *Marossy* 2005. 233–266. o.

munkásörök mellé kellett olyanok, akik szakmailag odafigyeltek rájuk. Március idusán a kerületben sem történt semmi, Hidvégi Sándor őrnagy, zászlóaljparancsnok megdicsérte a szolgálatban lévőket.¹⁶² Lényeges kiemelni, hogy március 15-én a formálódó testületnek még csak epizóduszerep jutott a többi fegyveres szerv mellett.

A munkásgyűlésektől április 4-ig

Az 1848-as évfordulót követően március 21. és 27. között Kádár János Moszkvába látogatott, ahol tárgyalta a szovjet vezetőkkel.¹⁶³ Mivel az évfordulón gyakorlatilag közvetlen szovjet segítség nélkül tartották fenn a rendet, joggal jelenthette a következőt: „A rendet helyreállítottuk, az országban az ügyeket az államapparátus törvényes szervei irányítják. Az ellenforradalom maradványai, amelyek nem semmisültek meg a nyílt harcban, szétszóródtak, és illegálisba vonultak.” A tárgyaláson szó esett még a Magyarországnak nyújtandó segélyek mértékéről, az ország állapotáról, a szocialista tömb hadseregei tevékenységének az összehangolásáról és a Varsói Szerződésről is, természetesen utóbbival kapcsolatban a szovjetek Magyarország benmaradását szorgalmazták.¹⁶⁴

Miközben Kádár Moszkvában tárgyalta, az országban tovább folyt a diktatúra megszilárdítása. A belügyminiszter rendeletet adott ki a kitiltásról és a rendőrhatalom őrizet alá vételéről, ezzel gyakorlatilag bárkit „ki lehetett kapcsolni” ezt követően.¹⁶⁵ Ugyanakkor a gyűlések tartásának előzetes engedélyhez való kötését április 30-ig meghosszabbították.¹⁶⁶ Tovább folytak a bebörtönzések, viszont a külföldre távozottak hazacsalogatása is egy eleme volt az akkori politikának.¹⁶⁷ Fontos tényként kell megemlíteni, hogy először 1957. március 23-án állították bíróság elé Farkas Mihályt.¹⁶⁸ Jelentősen beleszóltak az egyházi életbe, rendelet született arról, hogy a fontosabb papi tisztségek betöltése csak állami jóváhagyással lehetséges.¹⁶⁹

Március 15-e után a szervezés mellett újabb feladata akadt a párthadseregnek, ugyanis Marosán György az IIB március 26-i ülésén bejelentette, hogy március 29-én négy nagygyűlést fognak tartani.¹⁷⁰ A végleges változat szerint Münnich Ferenc Angyalföldön, Ró-

¹⁶² BFL XXXV/33/1957/10. ó. e. A XX. kerületi zászlóaljparancsnoknak, Hidvégi Sándornak az 1. számú parancsa, 1957. március 21. Az ünnepről bővebben: Kiss 2009. 333–357. o.

¹⁶³ Kádár Jánost hazatérése napján a Ferihegyen ünnepélyesen fogadták. Ezen az V. kerületi munkásörög díszszázada is részt vett. BFL XXXV/33/1957/4. ó. e. Fejes István őrnagy, V. ker. parancsnok: „Beszámoló a pártbizottság részére a Munkásörög eddigi végzett munkájáról, 1957. július 25.

¹⁶⁴ Hiányzó lapok, 303. o.

¹⁶⁵ *Magyar Közlöny*, 1957. március 19. A belügyminiszter 1/1957. sz. rendelete.

¹⁶⁶ *Magyar Közlöny*, 1957. március 27. ET 1957/23. sz. tvr.

¹⁶⁷ *Magyar Közlöny*, 1957. március 29. ET 1957/24. sz. tvr.

¹⁶⁸ Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2. k. Szerkesztette Zinner Tibor. Budapest, 1993. 610–623. o.

¹⁶⁹ *Magyar Közlöny*, 1957. március 24. ET 1957/22. sz. tvr. – A témával részletesen foglalkozik: Tomka Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945–1990 és az ügynökkérdés. Budapest, 2005.; *Balogh Margit – Gergely Jenő*: Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005. II. k. Budapest, 2005.

¹⁷⁰ Ennek már volt egy előzménye, ugyanis a Csepeli Sportcsarnokban 23-án éppen Marosán György mondott beszédet a munkások előtt, ahol a Népszabadság becslése szerint 2000–2500 ember gyűlt össze. Oda szervezett párttagok lehettek: „Tizenkilenc nagy budapesti üzemből – a három Ganzból, a MÁVAG-ból, az Izzóból, a Pamutból és sok más helyről jöttek el érdeklődő munkásküldöttségek.” Vörös Csepel vezesd a harcot! Az első munkásgyűlés a fővárosban. *Népszabadság*, 1957. március 24.

nai Sándor Csepelen, a X. kerületben Biszku Béla és a Köztársaság téren Marosán György mondott beszédet.¹⁷¹

A gyűléseket a karhatalom felügyelte, ezeken jelentősebb esemény nem történt. „Munkásgyűlések biztosítására a Köztársaság tέρre, a XX. a X. a VIII. és a XIII. (sic!) kerületbe összesen 285 főt rendeltem ki. A munkásgyűléseken a kivezényelt karhatalom intézkedéseket nem foganatosított. Különböző útvonalakon, előre meghatározott terv szerint, különböző időpontokban összesen 84 főt rendeltem ki. A kirendelt járőrök két személyt állítottak elő a VIII. kerületi Kapitányságra. Az előállítást az tette szükségessé, hogy az előállítottak a munkásgyűlésekre felvonulókkal szemben különböző durva jelzőket alkalmaztak.

A Főkapitányságra házkutatások tartásának biztosítására, az ellenforradalomban résztvevő (sic!) személyek előállításának elősegítésére különböző időpontokban 25 főt rendeltem ki.

Az ezred felderítő csoportja a Köztársaság téri nagygyűlésről előállított egy 17 éves lányt, aki a szovjet csapatok kivonulásával kapcsolatban megmondatlan kijelentést tett.

Ugyancsak előállították és a VIII. kerületi kapitányságnak átadták Miskolczi Mihályt, aki a Köztársaság téren ellenséges kijelentést hangoztatott.”¹⁷²

A Munkásőrség kevés feladatot kapott még ekkor, de ezeket már a március 15-i tevékenységével szemben, többnyire önállóan látta el. III. kerületi munkásőr-zászlóalj a párt-házból a XIII. kerületbe vonulók útját biztosította. A tömegben civil ruhában elvegyültek, és a gyűlés biztosításában vettek részt,¹⁷³ akárcsak az V. kerületi zászlóalj.¹⁷⁴

Az epizód szerepeket követően következhetett főszerep, így 1957. március 30-án felvonultatták Budapesten a Munkásőrséget, majd a kisebb településeken is voltak győzelmi parádék. A nagygyűlések utáni napon megtartott felvonulásra természetesen már korábban felkészültek. A testület létszáma a parádé előtt a következő volt. 1957. március 17-én 21 420 fő volt vidéken,¹⁷⁵ Budapestre vonatkozóan ebből az időszakból nincsenek pontos adatok,¹⁷⁶ a későbbiekben 5630 fő szerepelt az egyik kimutatásban. Mindebből maximum 15 371 fő lehetett az országban felfegyverezve a második ütemet követően.¹⁷⁷ Más kérdés, hogy pontosan hány embernek osztották ki a fegyvert, illetve akinek volt fegyvere, s azt mennyire tudta használni.

Halas Lajos a következőképpen emlékezett vissza a felvonulás előkészítésére. „A párt első titkára éppen Moszkvában tárgyalt, felhívtam Marosán Györgyöt, a Politikai Bizott-

¹⁷¹ Utóbbi kihangsúlyozta, hogy a párt él és növekszik, és a tömeggyűlések azt bizonyítják, hogy a kommunisták megújult pártja megtalálta a közös hangot a néppel. Ugyanakkor az 1956. október 30-i eseményeket is megemlítette. OSZK MFH 1957/14.; MSZMP 2. k. 332–333., 336. o.

¹⁷² MNL OL XIX-B-1-j 17. d. Guba László r. ezd.: Eseményjelentés, 1957. március 29. 9. 00 – III. 30. 9. 00. BRFK Forradalmi Karhatalmi Ezred Parancsnoksága.

¹⁷³ BFL XXXV/33/1957/2. ő. e. Karhatalmi eseményjelentések, 1957. március 28. 09. 00 – 29. 09. 00-ig és március 29. 09. 00 – 30. 09. 00-ig.; MNL OL XIX-B-1-j 17. d. Lakatos Ernő zj. p. 5. sz. parancsa.

¹⁷⁴ BFL XXXV/33/1957/4. ő. e. Beszámoló a Pártbizottság részére a munkásőrség eddig végzett munkájáról Fejes István őrnagy V. kerületi zj. p. 1957. július 25.

¹⁷⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 7. ő. e. Halas Lajos: Jelentés a vidéki munkásőrségek szervezéséről, 1957. március 17-i helyzet, 1957. március 19.

¹⁷⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ő. e. A Munkásőrség felépítése, 1957. március 22-i helyzet.

¹⁷⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. Bereczki Imre mk. örgy. Tátrai Károly szds.: Utalvány 1957. március 5. átvétellel.; Utalvány, 1957. március 18.

ság tagját, aki akkor a Budapesti Pártbizottság első titkára volt. Javasoltam egy budapesti demonstrációt. Megígérte, hogy telefonon felhívja Kádár Jánost moszkvai szálláshelyén, kéri véleményét. Megkaptuk az engedélyt, az volt a feltétel, hogy üres tárral vonuljunk.”¹⁷⁸ Feltűnő, hogy Halas Lajos 1957. március 21-én küldött egy részletes eligazítást a kerületi parancsnokoknak.¹⁷⁹ Lehet, hogy Halas emlékszik vissza rosszul, de ha nem, akkor mégis érdekes, hogy Kádár távozása után nem sokkal döntöttek erről a kérdéstről, akárcsak a munkásgyűlések megtartásáról. Ugyanakkor azt figyelembe kell venni, hogy nagyobb mennyiségű fegyvert csak március 18-a után kapott a testület.¹⁸⁰

Halas említett parancsa szerint a kerületeknek a nekik kijelölt gyülekezési helyekre március 30-án 14. 00 órára kellett megérkezniük. Egy század létszáma 130 fő volt, de ennek összeállításánál nem az számított, hogy ki melyik századba tartozott, hanem külön egységben vonultak fel a karabéllyal, és külön egységben a géppuskával rendelkezők. Hatos oszlopokban kellett masírozniuk munkásór egyenruhában. Halas hangsúlyozta, hogy a fegyvereket a gyalogmenetben és a gépkocsikon is biztosítani kell, és civil ruhás munkásőröknek kellett az oszloppal párhuzamosan haladni annak érdekében, hogy az esetleges provokációkat elkerüljék. Ez utóbbiakat pisztollyal látták el. A gépkocsiállományt a kerületi parancsnokoknak saját hatáskörükön belül kellett biztosítaniuk. A felvonulás megszervezéséért Szekeres István,¹⁸¹ a MOP Kiképzési Osztályának a vezetője volt a felelős, akit a későbbiekben, májustól budapesti parancsnoknak neveztek ki.¹⁸²

A felvonulás előtti napokban a kerületekben eligazításokat tartottak. Ennek során a géppisztolyokban egy üres tárat kellett elhelyezni, és egy teli tárat vittek magukkal a táskájukban. Erre nyilván azért volt szükség, mert a testület döntő többsége nem tudta megfelelően használni a fegyvert. Az egyik legfontosabb feladat a következő volt: „Az egységek parancsnokai állapítsák meg a szakaszokon belül azoknak a számaikat és neveiket (sic!) akik a 30-iki menetelésre betegségük vagy testi fogyatékoságuk (sánta, túl alacsony stb.) miatt nem alkalmasak.” A menetelésre alkalmas állomány létszámát az alegységeknek a kerületi parancsnoknak közölniük kellett.¹⁸³ A menetelésre alkalmatlanok civilben, karszalaggal és fegyverrel a zsebükben kísérték a menetet együtt a rendőrséggel.¹⁸⁴ A III. kerületben 12.30-ra tíz tehérgépkocsit, padokkal felszerelve, két oldalán fehér festett vászon piros betűkkel római 3-ast kellett festeni. Az útirányról előre senkivel sem lehetett tárgyalni. Egy kocsira két vörös zászlót tettek fel.¹⁸⁵

A felvonulást zenekar kísérte, az egyenruha szabályos viselésére külön felhívták a figyelmet. A csizmát nem tették kötelezővé. Azoknak a munkásőröknek, akiknek ka-

¹⁷⁸ Halas 1986. 219. o.

¹⁷⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ó. e. Halas Lajos: Tervezet az 1957. márciusában végrehajtandó demonstratív felvonulásra.

¹⁸⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 1. ó. e. Utalvány, 1957. március 18.

¹⁸¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ó. e. Halas Lajos: Tervezet az 1957. márciusában végrehajtandó demonstratív felvonulásra.

¹⁸² MNL OL MOP M-KS-295-1 393. d. 1. ó. e. Halas Lajos 003. sz. parancsa a személyi állományra vonatkozóan. Halas Lajos levele a Budapesti IB-nek, 1957. április 30.

¹⁸³ Lakatos Ernő, III. kerületi munkásőr-zászlóaljparancsnoknak az 5. sz. parancsa március 29-ével és 30-ával kapcsolatban. MNL OL MOP M-KS-295-1 3. d. 2. ó. e. – Az előzményeket a III. kerületi iratokból lehet csak rekonstruálni.

¹⁸⁴ BFL XXXV/33/1957/2. ó. e. Lakatos Ernő III. ker. zj. parancsnok 1. sz. részletes parancsa 1957. március 30-ára.

¹⁸⁵ BFL XXXV/33/1957/2. ó. e. Lakatos Ernő 2. sz. részletes parancsa, 1957. március 30-ra.

rabélyuk volt, vállon, akiknek pedig géppisztolyuk, azt a mell előtt tartva, átlóban fogva kellett menetelniük. Hatos sorokban, 80 cm - 1 méteres sortávolságban kellett felvonulniuk. A tisztek a sorok bal, a jobbszárnyán pedig a rajparancsnokok meneteltek. A zászlóalj előtt 5-8 méterrel az egységparancsnokoknak kellett masírozniuk. A menet egyöntetűségét a parancsnokhelyetteseknek kellett ellenőrizni a sorból kilépve. A század és a szakaszparancsnokoknak a gyülekezőhelyen kellett gondoskodniuk a testmagasság szerinti összeállításról. Március 30-ára meghatározták a gyülekezés, majd az indulás helyét is. A gépkocsikra abban a sorrendben szálltak fel, mint ahogy a menetben részt vettek. A menetbiztosítók és a felvonuló zászlóalj parancsnokai között motoros összekötő tartotta a kapcsolatot.¹⁸⁶

A felvonulás megszervezése nem volt mindenhol egyszerű, például a már említett egyenruha hiány miatt.¹⁸⁷ Fontos azt is megemlíteni, hogy a Forradalmi Karhatalmi Ezred felderítőcsoportja a Munkásórség felvonulása előtt felderítő munkát végzett.¹⁸⁸

Az előkészületek után következhetett a parádé, amit 4305 fővel és 166 tehergépkocsival hajtottak végre. A 2. mellékleten látható térkép jól érzékelteti ennek a nagyságát, illetve látható az is, hogy a legforgalmasabb utakon haladtak végig.¹⁸⁹

A csoportok Halas Lajos rendelkezésének megfelelően hat fős sorokban haladtak, mindegyikükhöz egy-egy zenekart rendeltek, menetelés közben munkásmozgalmi dalokat énekeltek. Minden menet mellett civil ruhás biztosítók haladtak, és kiemelték a tömegből azokat, akik akár csak egy megjegyzést tettek. A gyülekezési helyre való megérkezéstről az egységparancsnokoknak kellett gondoskodniuk.¹⁹⁰ Az útkereszteződésekben történő áthaladás problémát okozott, így ezekre a helyekre rendőröket és munkásőröket állítottak. A második csoport parancsnoka, Lakatos Ernő részletesen meghatározta, hogy mely csomópontokat kell biztosítani.¹⁹¹

A felvonulás rendben lezajlott, több egység a November 7. téren találkozott Halas Lajos visszaemlékezése szerint,¹⁹² de a vonatkozó levéltári anyag alapján csupán egy oszlop haladt át a mai Oktogonon. Véleményem szerint, ismerve a Munkásórség akkori harcértékét, nem lehetett volna megszervezni, hogy több egység egy időben találkozzon a téren, talán ez csak terv lehetett akkoriban, de Halas erre megtörtént esetként emlékezett. Az eseményről pár percben a filmhíradó is beszámolt.¹⁹³

Budapest lakói a munkásőr jelentések szerint különféleképpen reagáltak a felvonulásra. Sokan nem tudták, hogy kik menetelnek az utcán, volt, aki gúnyos megjegyzést

¹⁸⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 2. ő. e. Lakatos Ernő 4. sz. zj. parancsa, 1957. március 25.

¹⁸⁷ BFL XXXV/33/1957/10. ő. e. Hidvégi Sándor őrnagy XX. ker. zj. parancsnok 1. sz. parancsa 1957. március 21., A XX. kerületben a ruházattal történő ellátás problémát jelentett. BFL XXXV/33/1957/10. ő. e. Hidvégi Sándor őrnagy zászlóaljparancsnok 1. sz. parancsa 1957. március 21.

¹⁸⁸ MNL OL XIX-B-1-j 17. d. Váczi Dezső r. őrnagy csoportparancsnok: eseményjelentés, 1957. március 30., 31.

¹⁸⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 393. d. 1. ő. e. Halas Lajos 003. sz. parancsa a személyi állományra vonatkozóan.

¹⁹⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e. Halas Lajos: Tervezet az 1957 márciusában végrehajtandó demonstratív felvonulásra.; Beszélgetés Skorka Sándor volt munkásőrrel. (A hangfelvétel a szerző birtokában.)

¹⁹¹ BFL XXXV/33/1957/2. ő. e. Lakatos Ernő parancsnok: Utasítás a március 30-i felvonulás útkereszteződés biztosítására, 1957. március 30.

¹⁹² *Halas* 1986. 193–228. o.

¹⁹³ OSZK MFH 1957/14.

tett, többen örömeiket fejezték ki.¹⁹⁴ Sokan nem voltak tisztában azzal, hogy megalakult a Munkásörtség, bár a megalakításról korábban a *Népszabadság* is beszámolt, és közölt cikkeket a testületről. A hatalom nem tűrt semmiféle ellenvéleményt, aki ennek hangot adott, azt rögtön elvitte a rendőrség.¹⁹⁵ Korábban, március 15-én még érezhetőbb volt kisebb ellenállás, az ünnep előtt még sokan bizakodtak. 30-án teljes passzivitás és megelégedtség jellemezte az utcán sétálók magatartását. A hatalom ezzel az erőfitogtatással elérte célját, az április 4-i ünnep előtt ráijesztett a lakosságra, hiszen a cél ezzel a későbbi ünnepek előkészítése volt.¹⁹⁶

Ugyanakkor több, a korszakban ismert személyt sikerült már ekkor a pártmilíciába toborozni Halas visszaemlékezése szerint: „A sorokban menetelt Dobozy Imre Kossuth-díjas író, Trencsényi-Waldapfel Imre, a közismert tudós, egyetemi professzor, Farkas Aladár Munkácsy-díjas szobrász a feleségével, Szokodi Dimitrov Dániel nemzetközi híró sebészorvos, Sós László UNESCO-díjas plakátművész, Rozsnyai Zoltán festőművész, Bondi Miksa egykori Európa-bajnok (ökölvívó) és nagyon sokan mások.”¹⁹⁷

Az országos parancsnok úgy értékelte a felvonulást, hogy ezzel az MSZMP megmutatta hatalmának a megszilárdulását az országban.¹⁹⁸ Halas Lajos visszaemlékezésében azt írta, hogy e demonstrációra azért volt szükség, mert a munkába álló bányászokat a bányák felrobbantásával fenyegették.¹⁹⁹ Az MSZMP-n belül a hivatalos magyarázat az lehetett, hogy a Munkásörtség nem akar harcot, ezt szeretné megelőzni, ezért kell nagy tömegben felvonulnia.²⁰⁰ A díszmenet elérte célját, egyik apró láncszeme lett a kádári konszolidációnak, amit elősegített az is, hogy a korábbiaknál nagyobb tömeget vonultattak föl. A jelképes üzenete pedig egyfajta győzelmi parádé volt a leigázott országban.

Április 4.

A „felszabadulás ünnepére” ezt követően a hatalom számára nyugodtabb légkörben kerülhetett sor. Ezt jelzik azok a politikai lépések is, amelyek áprilisban történtek. Ekkor hozták haza Nagy Imrét és társait, és kezdődött meg ellenük a koncepció kidolgozása,²⁰¹ a hónap 6. napján alakították meg a Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsát, amelynek a nagy horderejű ügyek tárgyalása lett a feladata.²⁰² Április 13-án a BM feloldotta a kijárási tilalmat.²⁰³ Erre az időszakra a munkástanácsokat is nagyrészt sikerült megtörni. A hatalom szerint a munkástanácsok fokozatosan veszítették el tekintélyüket, egyre kevesebben fordultak hozzájuk, helyettük inkább a pártszervek vagy a szakszervezetek segítségét vették igénybe. A Beloianisz Híradástechnikai Gyárban és a Magyar Optikai Művekben (MOM) említettek meg jelentősebb szembenállást a hatalommal, de ez már

¹⁹⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ó. e. Jelentés, 1957. április 1. Simeoni Ernő alez. XX. ker. parancsnok.

¹⁹⁵ MN OL MOP M-KS-295-1 6. d. 22. ó. e. „Jelentés az 1957. március 30.-án végrehajtott felvonulásról és a biztosító észrevételeiről.” (IX. ker. záslóalj.)

¹⁹⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 558. d. Adatok, tények a Munkásörsegről.

¹⁹⁷ *Halas* 1986. 220–221. o.

¹⁹⁸ BFL XXXV/33/1957/2. ó. e. A Munkásörtség országos parancsnokának 2. sz. parancsa, 1957. május 2.

¹⁹⁹ *Halas* 1986. 193–228. o. Azt is megemlíti, hogy ezen a napon 200 főt gyűjtöttek be.

²⁰⁰ Beszélgetés Skorka Sándor munkásörrel, hangfelvétel a szerző birtokában.

²⁰¹ *Salamon* 1993. 246–247. o.

²⁰² Magyar Közlöny, 1957. április 6. ET 1957/57. sz. tvr.

²⁰³ *Asperján György*: Élő történelem. Budapest, 1984. 137. o.

csak a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) szervezésének akadályozásában és a hatalom falragaszainak letépésében nyilvánult meg.²⁰⁴

A fegyveres szervek közül a forradalmat követően megalakított karhatalom létszáma ekkorra országosan elérte a 18 ezer főt. Közülük 10 360-an hivatalosan a Magyar Néphadsereg (MN) állományába tartoztak, amelynek az összlétszáma 43 086 fő volt 1957 elején. A hatalom helyzetének megszilárdulásával és a Munkásőrség szerveződésével a karhatalom április végén, május elején beszüntette tevékenységét, az állomány egy része visszament a Néphadsereghez, mások, akik nem voltak katonák, a polgári életben helyezkedtek el.²⁰⁵ Mivel nem tudtak azonnal mindenkit visszavenni a hadsereghez, létrehozták a Forradalmi Honvéd Tiszti Ezredet, amely december 20-án szűnt csak meg, a karhatalom a későbbiekben csak a BM-en belül működött.²⁰⁶

Az újjáalakuló hadsereggel kapcsolatban azt is meg kell említeni, hogy gyorsan átalakították szervezetét, akárcsak a Honvédelmi Minisztériumét, áprilisban behívták az első újoncokat. A sorozásban a Munkásőrségnek is szerep jutott, hiszen a behívásnál „politikai felvilágosító munkát” fejtettek ki.²⁰⁷

Az április 4-i ünnepségre az IB már március 26-án megszabta a teendőket. Katonai parádéről szó sem lehetett ebben az évben, csupán kisebb rendezvényeket tartottak, amelyeken a párttagok számára fakultatív volt a részvétel. A központi ünnepség színhelye az Opera lett, a Szabadság téren és a Hősök terén tartottak koszorúzásokat, illetve kisebb megemlékezések voltak a vidéki városokban és a kerületekben. Az ünnepségre a belügyminiszter április 3. 08.00 és 5. 08.00 óra között másodfokú riadót rendelt el, a korábban említett 05. számú belügyminisztériumi parancs elvei voltak az irányadók.²⁰⁸ Április 4-én csupán jelentéktelen események történtek, a fegyveres szervek éberren védték a hatalom pozícióit.²⁰⁹

Természetesen ezen is kapott a pártmilícia feladatokat. Borsod megyében a biztosítást javarészt velük oldották meg. Ugyanakkor a helyreállított Szabadság téri szovjet emlékműnél a Munkásőrség is helyezett el koszorút.²¹⁰ Minderről természetesen a filmhíradó is beszámolt.²¹¹ A párt hadseregének nemcsak az ünnep lebonyolításában, hanem a „lelki felkészítésben” is részt kellett vennie. Ehhez az állomány megkapta a megfelelő „politikai felvilágosítást”. Az ünnep előtt operatív üléseket tartottak, ahol a karhatalom a rendőrség és az illetékes IB képviselője vett részt, egyeztették a teendőket.²¹² Ugyanakkor az ünnep

²⁰⁴ MNL OL XIX-A-2-ss 1. d. „Tájékoztató Budapest város egyes tüzei munkástanácsainak a működéséről.” 1957. április 24. Budapest város központi katonai parancsnoksága.

²⁰⁵ *Szani* 2001. 6–23. o.

²⁰⁶ *Szabó Árpád*: A magyar forradalmi honvéd karhatalom 1956. november – 1957. június. Budapest, 1977. 137–164. o.; MNL OL XIX-A-98 1. d. 1-70 f. „A Honvédelmi Tanács 7/103/1957. számú határozata a Néphadsereg új szervezése következtében létszámfelettivé váló tisztek ügyének rendezése tárgyában.” 1957. március 12. HT 56 Honvédelmi Tanács MT. Védelmi Iroda okmányai, XIX-A-98 1. d. 1-70 f.

²⁰⁷ *Szani* 2001. 6–23. o., Kána Lőrinc vezérőrnagy. BFL XXXV/33/1. d. e. Budapest fővárosi hadkiegészítő parancsnok levele a budapesti parancsnokságra, 1957. április 24. Ebből a dokumentumból azt is megtudhatjuk, hogy a fővárosban április 24-én volt a sorozás.

²⁰⁸ MNL OL M-KS 288. f. 30/1957/ 1. d. e. „Összefoglaló jelentés Budapest, 1957. március hó.”

²⁰⁹ *Kiss* 2007.

²¹⁰ Uo.

²¹¹ OSZK MFH 1957/15.

²¹² MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 22. d. e. Cserni József alez. XXI. ker. pk. áprilisi munkaterve, 1957. április 1.

előtt meghatározták, hogy melyik alegység adja a díszőrséget, melyik járőrözzön, vagy biztosítson objektumot.²¹³

Ezen a napon az országban a hatalom számára négy kirívó eset történt, ezek közül a legsúlyosabb a következő volt. „A fehérvári egység állományába tartozó... munkásőr valószínűleg ittas állapotban összeverekedett egy rendőrrel. A rendőrség letartóztatta. P-t a helyi egység állományából egy szakasz munkásőr ki akarta szabadítani. A további bonyodalmakat a megyei parancsnokság gátolta meg.” Ezen kívül egy halálos baleset, egy lövöldözés és egy pisztolyvesztés volt.²¹⁴

A Munkásőrség a munka ünnepén

Április folyamán fontos szerepet kapott a május 1-jei ünnepre történő felkészülés, hiszen a forradalom után először itt terveztek mozgósítani több tízezer embert, ráadásul Kádár is beszédet mondott a rendezvényen.

A május elsejét megelőző időszakban néhány szempontból lazított a hatalom. Feloldották a kijárási tilalmat, Farkas Mihály perében ítéletet hoztak. A rendszer megerősödést mutatja, hogy átalakították a fegyveres szerveket. A belügyi szervek természetesen ekkor is résen voltak, felmérték azt, hogy mire számíthatnak az ünnep előtt. Sztrájktól stb. nem tartottak, de a tervezett tömeggyűléssel kapcsolatban voltak aggályaik. A munka ünnepe előtt, március 30. mintájára, több helyen felvonult a Munkásőrség, üzemi őrségeket szerveztek, járőröztek, figyelték a röpcédulázókat.²¹⁵

Az ünnepet megelőzően ugyanakkor több gyárban a pártvezetők részvételével munkásgyűléseket tartottak, melyek egyikén sem vett részt Kádár, ő május 1-jén „debütált” először a forradalmat követően. Ebben az esztendőben húsvét április 20-ára esett, de ezen a napon sem történt különösebb esemény. Május 1-je szervezése egyébként már több mint egy hónappal előtte megkezdődött. Végül az a forгатókönyv született meg, hogy a kerületi párttagokat öt helyen gyűjtik össze, és innen vonulnak öt oszlopban a gyűlés színhelyére, a Hősök terére, amelyet három irányból közelítenek meg. (A Dózsa György úton kettő, a Városligeti hídon egy oszlop.) Itt Kádár János tartott beszédet, majd a város különböző részein szabadidős programokat szerveztek. A résztvevők száma nagyjából 150-200 ezer fő lehetett, pontos adataik a pártszerveknek sem voltak.²¹⁶ Valószínűnek tartom, hogy az ünnepség koreográfiájában az 1947-es parasztnapok adhatták a mintát, mivel a két rendezvény útvonala között kísérteties volt a hasonlóság. Természetesen ez utóbbi teljesen más tartalmú volt.²¹⁷

A fővárosi operatív bizottság április 13-án ülésezett, ezen Halas Lajos a Munkásőrség felvonulását két útvonalon javasolta, de a bizottság ezzel nem értett egyet. Budapesten

²¹³ MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 22. ó. e. Ág János tart. szds., XII. ker. pk. áprilisi munkaterve, 1957. április 1.

²¹⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 5. ó. e. Tuza Antal: „Jelentés a rendkívüli eseményekről.” 1957. április 6.

²¹⁵ MNL OL ORFK XIX-B-14 15. d. „A megyei rendőr-főkapitányságok által jelentett értékelő jelentés április 4-ével kapcsolatban. Összefoglaló kiértékelő jelentés.

²¹⁶ Kiss 2007.

²¹⁷ *Földesi Margit - Szerencsés Károly: A megbélyegzés hatalma Pfeiffer Zoltán (1900–1981).* H. n., 2003. 125–128. o.

8600 fő munkásőr volt ekkor felfegyverezve, közülük 600-an funkcionáriusok voltak, akik nem vettek részt a milícia ünnepi tevékenységében. A párházak őrzésére egy-egy rajt szándékoztak kirendelni, 5100 fő felvonulását tervezték, és 800 fővel akarták biztosítani a rendezvényt.²¹⁸

A testület csak április 16-án lehetett biztos a feladatában, mivel az IB ekkor határozott úgy, hogy a budapesti ünnepségen részt vevő munkásőrök egy csoportja a felvonulók előtt érkezzen a térre, ott foglalja el a helyét, míg a másik csoport a felvonuláson vegyen részt.²¹⁹ A Munkásőrség tagjainak az ünnepre való felkészítéssel és felkészüléssel kapcsolatban is jócskán akadtak teendőik. Az IIB- határozatnak megfelelően Halas Lajos már április 18-án szabályozta a munkásőrségek feladatait a munka ünnepén. A felvonuló egységeket két csoportba osztotta, a parancsnok Cserni József lett. A menet sorrendje a következő volt. A rendszer támaszának tekintett XXI. kerület két századdal, mögötte a többi kerület egy-egy menettel: IV., VIII., IX., X., II., V. és a MÉMOSZ. Az oszlop elején rendőrszenekar haladt, a munkásőrök énekeltek. A Bajcsy-Zsilinszky úton, „éllel” a Magyar Ifjúság útjára (Ma: Andrassy út) sorakoztak fel 08.40-ig. Innen a Kodály körönd–Felsőerdősor utca–Gorkij fasor (Ma: Városligeti fasor) útvonalon haladtak végig, és a Múcsarnok mögött sorakoztak fel.²²⁰ A második felvonuló csoport parancsnoka Sós Dezső volt. Ők a következő sorrendben vonultak fel, mindegyik kerület egy-egy századdal: XIII., III., VI., VII., XI., XIV., XIX., XXII. és a Vasas-zászlóalj. Eredetileg ide a XVIII. kerület egy századát is beosztották., kik az első csoport mögött sorakoztak fel, és ugyanazon az útvonalon haladtak végig, élükön egy honvédszenekar haladt. A csoportok élén menetelő XXI. és XIII. kerületnek a csapatzászlót magukkal kellett vinni. A kerületek a kijelölt helyükre tehergépkocsival érkeztek meg, ezt követően a Belgrád rakpartra, szemben a hajóállomás felé fel kellett sorakozniuk, ahonnan 10.30-kor az Ajtósi Dürer sorra indultak, ahol megvárták a felvonuló egységeket. A Cházár András utcánál volt a kocsisor éle.²²¹

A felvonuló egységek mellett voltak úgynevezett rendező egységek, összesen öt csoportban. Az első parancsnoka Lély Zsigmond volt, a XIII., a IV. és a XV. kerületi munkásőrök alkották állományát (200-200 és 100 fő) – ebben a sorrendben kellett végigvonulniuk. A Dózsa György út és a Váci út sarkán gyülekeztek, majd az előbbin haladtak végig. 06. 20-ra az alakzatba történő beállást be kellett fejezniük, és hét órára a Hősök tereére érkezni. A többi csoportnál is ugyanezek az időpontok voltak meghatározva. A II. rendező csoportot B. Tóth Sándor őrnagy irányította, a következő volt a menet sorrendje: V., VI., VII., X., XIV., XVI. és később a XVIII. kerület. A X. 100, a többi egység 50 fővel. A Népstadion előtt gyülekeztek és a Vorosilov út–Thököly út–Dózsa György úton haladtak végig.²²² A harmadik menet a Nemzeti Színháznál gyülekezett, és a Rákóczi út–Thököly út–Dózsa György út útvonalon haladt végig. Parancsnokuk Juhász Endre őrnagy volt, a VIII. kerület haladt az élen, őket a IX., XIX. és a XXI. követte. A XIX. 50, a többi 100 fős volt. A negyedik egységet Lökös Lajos vezette, a II. kerület 60 fővel haladt az oszlop

²¹⁸ BFL Budapest, PB APO XXXV (1). 13. ő. e. „Jegyzőkönyv a Május 1-jét előkészítő Operatív Bizottság 1957. április 13-ai üléséről.”

²¹⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 4. ő. e. Czinege Lajos levele Halas Lajosnak, 1957. április 20.

²²⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ő. e. Halas Lajos intézkedése az 1957. május 1-i ünnepséggel kapcsolatban, 1957. április 18.

²²¹ Uo.

²²² Uo.

élén, mögöttük a III., XI., XII. haladt 100-100 fővel. A Rudas László út–Lenin körút sarkán gyülekeztek, az előbbin haladtak végig, majd a Dózsa György útra kanyarodtak. Az utolsó csoport a „Fiumei úton, éllel a Rottembiller utcánál” (sic!) gyülekezett. Ez utóbbin meneteltek végig, majd a Damjanich utcára, onnan pedig a Dózsa György útra érkeztek meg. Parancsnokuk Gerencsér százados volt, a MÉMOSZ-zászlóalj 200, majd a Vasas 100 fővel masírozott, és biztosította a rendet ebben a csoportban.²²³

Az ünnepségre felvonuló kerületeket külön biztosították a kerületi munkásőr-egységek. Az I., V., VI., VII., XIV., XV., XVI., XVIII., XIX., XX., XXII. kerületet 50, a többit 100 fővel. Mindezen felül a kerületi párházakat egy-egy rajjal őrizni kellett április 30-án 16. 00 órától május 2-án 06 óráig.

A következő öltözetben kellett felvonulni: egyenruha és a csizmára kívülről ráhúzva a nadrág, a felvonulóknak nem kellett pisztolyt kötni, a géppisztolyba üres tárat kellett tenniük, de egy teli póttárat is maguknál tartottak. A rendezők és a kerületiket biztosítók öltözete ugyanaz volt, mint a felvonulóké, de pisztolyt vittek magukkal. A felvonulás megszervezéséért Szekeres István, a felvonulók sorba rendezéséért Tuza Antal és Zábrácki Ferenc, a gépkocsioszlopok koordinálásáért Ispánovics Imre volt a felelős.²²⁴ Mindennek megvolt a megfelelő lélektani hatása, mivel május elsején, az ünnep előtt Budapest utcáin több munkásőregységet láthattak az emberek zárt alakzatban felvonulni.

A május 1-jei ünnepséget a munkásőrség mellett természetesen a belügyi szervek, a rendőrség és a karhatalom is biztosította, bár az ő szerepük nem annyira volt ebben feltűnő, mint a párt hadseregéé. A Munkásőrség biztosító alakulatai egyébként sorfalat állva, és így folyosót alkotva osztották fel a teret. Ennek az volt a lényege, hogy egy kisebb területen ne tartózkodjon túl sok ünneplő, illetve a kialakított folyosón egy adott területre rövid idő alatt lehetett nagyobb erőt vezényelni. Az ünnepség rendben lezajlott, a főszereplő Kádár János volt, aki egyórás beszédében foglalta össze pártja tevékenységét a forradalom vérbefojtását követően. A megalakult Magyar Televízió, és a Rádió is közvetítette az eseményt.²²⁵ A hivatalos ünnepet követően több helyen, így a Városligetben, a Népligetben és a Városmajorban népiünnepélyeket rendeztek.²²⁶ Lényeges megemlíteni, hogy a hatalom a későbbiekben legalább, 4-500 ezernyi felvonulóról beszélt, ezzel szemben 150-200 ezren lehettek jelen az eseményen.²²⁷ Ezt követően a kádári propagandának egyik nagyon fontos eleme lett 1957. május 1-je. Ez a nap nem jelentette a hatalommal való kiegyezést. A magyar társadalom beletörődése volt egy olyan rendszerbe, amelyet akaratán kívül, felülről erőltettek rá, és tegyük hozzá, amely ellen erején felül vállalt korábban küzdelmet.

Az ünnep megrendezését a rendszer és a Munkásőrség egyaránt sikeresnek ítélte. Halas Lajos a következőképpen értékelte a történeteket: „A május 1-i ünnepségeken való részvétel széles tömegek előtt tett tanúbizonyosságot a munkásőr egységek harcos tettekrészségéről.” A VIII. kerületiek a „reakció minden téren történő meghátrálásáról beszéltek”.²²⁸ Ugyanakkor a X. XII., XVII., XIX., XXI. kerületeket dicséretben részesítette.²²⁹ Halas

²²³ MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 3. ó. e. Halas Lajos intézkedése az 1957. május 1-i ünnepséggel kapcsolatban, 1957. április 18.

²²⁴ Uo.

²²⁵ Kiss 2007.

²²⁶ *Népszabadság*, 1957. május 1.; OSZK MFH 1957/19.; *Új tavaszi seregszemle*, 1957/20.

²²⁷ Kiss 2007.

²²⁸ BFL XXXV/33/1957/4. ó. e. A VIII. kerületi Munkásőrség jelentése a PB elnök beszámolójához.

²²⁹ BFL XXXV/33/1957/2. ó. e. Halas Lajos 2. sz. parancsa, 1957. május 2.

több vidéki nagyvárossal kapcsolatban (Pécs, Szekszárd, Tokod, Komárom) a rendszer szempontjából pozitívan értékelte az ünnepet.²³⁰

Május 1-jével és az ezt követő két hónapban a kádári konszolidáción belül egy rövidebb korszak zárult le, hiszen ezt követően hívták össze az országgyűlést, és az MSZMP országos értekezletét is, de választásokat – bár kellett volna, ekkor még – nem tartottak. Az Országgyűlés két évvel meghosszabbította saját mandátumát, elfogadta a forradalmat követően hozott törvényerejű rendeleteket. Minderre nyilván azért volt szükség, mivel nem merték megkockáztatni a választási procedúrát. A Hazafias Népfront Országos Tanácsát is csak 1957. október 21–22-én alakították újra.²³¹ Lényeges, hogy a Munkásörtség ebben az időszakban szerveződött meg, és vált a diktatúra meghatározó elemévé.

Az „alkotmány” és a „kenyér” ünnepe

A következő fontosabb ünnep augusztus 20. a szocialista rendszerben az alkotmány ünnepe volt. A „jeles napot” azzal is próbálták előkészíteni, hogy augusztusban több üzemben munkásgyűléseket és pártnapokat tartottak,²³² ezeken a kisebb üzemekben 40–50%-os, a nagyobbakban csak 8–25%-os volt a részvétel. Egyébként előadások voltak a rendezvényeken.²³³

A KB július 19-én foglalkozott először az ünneppel, felvetődött, hogy augusztus 19-e munkaszüneti nap legyen. Az ügyben nem döntöttek, a Politikai Bizottság elé terjesztették fel.²³⁴ Ekkor tervezték kiosztani a Munkás–Paraszt Hatalomért Emlékérem kítüntetéseket²³⁵ is, amiről a kormány már április 21-én rendeletet hozott. Erről a Munkásörtség szempontjából is érdemes beszélni, hiszen jelentős számú karhatalmista teljesített szolgálatot a testületben. Egyébként olyan személyek kaphattak ilyen kítüntetést, akik

²³⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 I. d. 3. ő. e. MOP osztályvezetői értekezlet, 1957. május 7.

²³¹ *Salamon* 1993. 255. o.

²³² Előtte, 1957. július 27-én a KISZ rendezett fátylás felvonulást Budapesten. A gyülekező a XIV. kerületi pártbizottság udvarán volt, ezt követően a következő útvonalon haladtak végig: Május 1. út–Thököly út–Baross tér–Fiumei út–Köztársaság tér. Majd 22 órától ifjúsági nagygyűlést tartottak a Budapesti Pártbizottság székháza előtt. A XIV. kerületi Munkásörtség adta az útvonal- és sorbiztosítókat, majd a menet végére a sorbiztosító munkásőrök álltak be. BFL XXXV/33/1957/8. ő. e. Ivancsics György – KISZ XIV. ker. titkár helyettese – levele a XIV. ker. Munkásör Parancsnokságra, 1957. VII. 23.

²³³ MNL OL M-KS 288. f. 21. cs. 1957/2. ő. e. Budapesti pártinformáció az augusztus havi munkásgyűlésekről és pártnapokról.

²³⁴ 1957. VII. 19-én. MSZMP V. K. 52. o.

²³⁵ Ennek alapján egy tervezetet dolgoztak ki a kítüntetések szétesztására, ami nem volt egyszerű, mivel sokakat érintett. Ezért a „hősi halottak és a kiválók” kiemelését tartották célszerűnek a központi ünnepeken. Egy, a Parlamentben rendezett ünnepségen 150–200 főnek tervezetek kítüntetést átadni. A „mártíroknak” a posztumusz (145 fő), rajtuk kívül a KV, a Budapesti Pártbizottság, a Hodosán-csoport (Hodosán Imre vezetésével a kiskunhalasi 37. lövészedredből alakult meg, a forradalom alatt egységéből 477 fővel Budapestre jött, több alkalommal fegyveresen lépett fel a forradalmárokkal szemben) és az átlag feletti szolgálatot ellátó karhatalmistáknak. A kevésbé jelentős személyeket a megyeszékhelyeken, alakulataiknál tervezték kítüntetni. A BM, a HM, az Adminisztratív Osztály terjesztette fel a kítüntetendők nevét. Az Adminisztratív Osztály is foglalkozott mindezzel, ők kizáró okot is felsoroltak, ami az volt, ha valaki „ellenforradalmár”; ugyanakkor egy bizottság felállítását javasolták. Fontos megjegyezni, hogy Biszku Béla Orbán Miklósnak, aki a forradalom előtt a Belső Karhatalom parancsnoka volt és a Rádió és a Pártközpont „védelmét” is irányította, majd november 7-étől az I. Honvéd Forradalmi Karhatalmi Ezred századparancsnoki posztját töltötte be, a Politikai Bizottságnak írott előterjesztésében javasolta kítüntetését. Az emlékérmeket végül augusztus 19-én osztották ki, Kádár János is kapott. A ceremónia előtt rádióközleményben értesítették a kítüntetetteket, hogy jelenjenek meg ezen a napon ott, ahol korábban szolgáltak. Akik meghaltak vagy megsebesültek (100 fő), a Parlamentben,

az „ellenforradalom” elleni harcban hősi halált haltak, akik 1956 októberében harcoltak, valamint azok, akik 1956 végéig beléptek a karhatalomba.²³⁶

Budapesten az ünnepséget nem központilag, hanem kerületenként tartották meg. A kerületi munkásőrparancsnokoknak a rendőrséggel kellett tartaniuk a kapcsolatot, és saját hatáskörükben nyújthattak nekik segítséget. A milícia tagjai a rendezvényeken civilben vehettek részt. Augusztus 19. 08. óra, és 21. 06. óra között kerületenként a zászlóaljparancsnoknak egy századot és egy nehézfegyverrajt kellett készenlétben tartaniuk, két töltött tárral. E mellett az ügyeleti szolgálatot a parancsnoki állományból kellett biztosítaniuk az említett két napon, a zászlóaljparancsnokok a fővárost nem hagyhatták el, és az ügyeletnek ismernie kellett tartózkodási helyüket. A VIII. és a IX. kerületi parancsnoknak váltásban az Üllői úton egy-egy századot készenlétben kellett tartania.²³⁷

Mivel a „kenyér ünnepén” nem volt 1957-ben központilag szervezett ünnepség, így a pártvezetők különböző városokba látogattak el az országban. Kádár János a Kisújszálláson rendezett „Nagykun napok” elnevezésű mezőgazdasági kiállításon mondott beszédet. Ott volt Dögei Imre földművelésügyi miniszter, aki a kiállítást megnyitotta, sőt, egy szovjet küldöttség is, élén Borkovval, a szovjet mezőgazdasági miniszter helyettesével. Kádár a beszédében természetesen szót ejtett az ’56-os eseményekről is, erről azt mondta, hogy ’56 nem a szocializmus hibáinak a kijavításáról szólt, mivel akkor a régi rend hívei vették át a hatalmat stb. A rendezvénnyel kapcsolatban egy dolgot érdemes kiemelni. Kádár a filmkockákon jókedvű, humorizál, az előző, május 1-i ünnepen mondott beszéde során még nem ilyen volt.²³⁸

Kádáron kívül Kállai Gyula Berettyóújfaluban szónokolt, munkás-paraszt összefogásról és az értelmiség szövetségéről is beszélt, utóbbiról még május 1-jén nem ejtett szót.²³⁹ Rónai Sándor, az országgyűlés elnöke Mezőkövesden, Kiss Károly KB titkár Szombathegyen mondott beszédet, ahol a helyi munkásőr alakulat is szerepelt, mivel ekkora időzítettek a fogadalomtételt, amelynek során felvették Magyar László nevét, aki a „rádió védelmében esett el”. Az ünnepségen felvonultak, illetve volt még egy zászlóátadási ceremónia is. A Margitszigeten úttörő versenyeket, a Dózsa György úton a MÖHOSZ (Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség) tagjai motoros ügyességi bemutatót szerveztek.²⁴⁰ Május 1-je után augusztus 20. nem okozhatott problémát a hatalmon lévőknek, bár központilag szervezett nagy tömegrendezvényt nem akartak tartani.

250 fő a honvédelmi minisztertől a Tiszti Házban, a budapesti karhatalmisták a Böszörményi úton adták át, a rendőröknek a Jászai Mari téri székházban a miniszter első helyettese adta át. Kurminszky Sándor miniszterhelyettes az ő alárendeltségébe tartozóknak a Nádor utcában, a PNYF-nél (Politikai Nyomozó Főosztály) Horváth Gyula ezredes, míg a vegyes szerveknél Tömpe István adta át, a megyei rendőr-főkapitányok pedig a beosztottjaikat tüntették ki. – MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/14. ó. e. Javaslat a Titkársághoz a kitüntetésekre vonatkozóan, 1957. VIII. 1.; „A Munkás-Paraszt Hatalomért-emlékérem adományozásának rendje.” 1957. VIII. 4.; MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/14. ó. e. Biszku Béla előterjesztése a PB-hez, 1957. VIII. 4.; MNL OL M-KS 288. f. 47. cs. 721. ó. e. Todor Zsivkov levele Kádár Jánosnak.; MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/14. ó. e. Tervezet, 1957. VIII. 6.; MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/14. ó. e. Takács Imre r. alez. Ütemterv a Munkás-Paraszt Hatalomért-emlékérmek átadására, 1957. VIII. 13.

²³⁶ MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/14. ó. e. FMPK 25/1957. sz. rendelete, 1957. IV. 21. „A Munkás-Paraszt Hatalomért-emlékérem adományozásának rendje.” 1957. VIII. 4.

²³⁷ BFL XXXV/30/1957/1. ó. e. Szekeres István budapesti parancsnok 13. sz. parancsa, 1957. VIII. 15.

²³⁸ OSZK MFH 1957/35.

²³⁹ Kiss 2007.

²⁴⁰ OSZK MFH 1957/35.

Szeptemberben ismét sorozás volt a Magyar Néphadseregénél. A sorozási procedúrára újra rendezetek ki munkásőröket, akiknek a következő volt a feladatuk. „Ott foglalkozni kell a fiatal bevonuló elvtársakkal, hogyan éltek a régi Horthy-rendszerben, milyen volt akkor a katonaélet. Segíteni kell továbbá finoman a rend és a fegyelem fenntartásában.”²⁴¹ A sorozást Dabason például olyan komolyan vették, hogy november 10-én a bevonuló fiataloknak bált rendeztek.²⁴²

Október 6. sem tartogatott jelentősebb feladatot a párt hadseregének. A XX. kerületiek például egy díszszázaddal és egy szakasszal vettek részt a kerületben rendezett ünnepeken. Az megemlékezést megelőző napon próbát tartottak. Nem találtam annak nyomát, hogy a Munkásőrség nagyobb erőket mozgósított volna erre a napra.²⁴³ A következő feladat ennél jóval nehezebbnek ígérkezett.

A(z) (ellen)forradalom első évfordulója

Az október 23-a, és a november 4-e közti időszakra az egész Kádár-rendszerben jobban odafigyeltek,²⁴⁴ és ez különösen a forradalom egyéves évfordulóján volt így, bár a rendszer fennállása szempontjából ez sem jelentett nagyobb veszélyt. A PTO hét megyei titkárral történt telefonbeszélgetés alapján a következőkről számolt be a Politikai Bizottságnak október 23. előtt. Több helyen a diákokat az „ellenforradalmárok” fekete ruhába való öltözésre, gyászszalag viselésére és koszorúzásra buzdították, falfirkákat és röpcédulákat készítettek. A hatalom szerint Szegeden volt a legnagyobb a mozgolódás: több felirat is megjelent az épületek falán, a megtorlás pereiben szereplő tanúkat megfenyegették, a ruhagyárban három építőipari dolgozó 100-150 fő előtt a kormányt szidta, egy oda belépő pártbizottsági tagot pedig bántalmaztak, rendőröket provokáltak, így a kommunisták – elmondásuk szerint – félték. Győrrel kapcsolatban azt említették meg, hogy a diákok Kossuth-címerrel jártak, BAZ megye ellenben viszonylag nyugodt volt, akárcsak Nógrád. Veszprémben a tanárok leveleket kaptak, hogy emlékezzenek meg a forradalomról, Zalára a röplapozás volt jellemző.²⁴⁵

A forradalom kirobbanásának az okaiból tanulva a fegyveres szervek hangulatára is odafigyeltek. Ezt jobbnak minősítették, mint az egy évvel korábit, ugyanakkor a tisztek feszült hangulatára hívták fel a figyelmet. Nőtt az italozással kapcsolatban elkövetett események és a lövöldözések száma is, mutatva a feszültséget. A hadseregben a pártszervek taggyűléseket tartottak, ugyanakkor voltak parancsnoki gyűlések is.²⁴⁶ A budapesti karhatalmi ezred 3. zászlóalj 3. századának a párttaggyűlésén a következőképpen oktatták a beosztottakat. Az „ellenforradalmárok” illegálisba vonulásáról beszéltek, de október

²⁴¹ BFL XXXV/33/1957/10. ő. e. Hidvégi Sándor 30. sz. zászlóalj parancsa, 1957. XI. 11.

²⁴² MNL OL MOP M-KS-295-1 421. d. 1. ő. e.

²⁴³ BFL XXXV/33/1957/10. ő. e. Hidvégi Sándor 24. sz. parancsa, 1957. IX. 30.

²⁴⁴ *Kenedi János*: Kis állambiztonsági olvasókönyv. Október 23. – március 15. – június 16. a Kádár-korszakban. I. k. Budapest, [1996].

²⁴⁵ MNL OL M-KS 288. f. /21/1957/2. ő. e. Feljegyzés a PB-hez a október 23. egyéves évfordulójáról, 1957. X. 18.

²⁴⁶ MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/1. ő. e. Kaszás Ferenc: „Feljegyzés a fegyveres szervek és testületek készenlétének helyzetéről.” 1957. X. 18.

23-án tartottak attól, hogy ismét előjönnek, illetve a november 7-ig tartó korszak nehézségeiről szóltak, és a szovjet események méltó megünnepléséről.²⁴⁷

Igen elszántak voltak a KB Adminisztratív Osztályának dolgozói is, ugyanis arról beszéltek, hogy az „ellenséges tevékenységet” parancs nélkül is el kell fojtani. „Aki ezt nem hajlandó végrehajtani, vagy a parancs végrehajtását akadályozza, azt a szabályzat szerint a helyszínen agyon kell lőni.” A szovjet csapatok és a magyar fegyveres szervek közötti együttműködést előzetesen tisztázták. Budapesten a helyőrségekben 25-50%-os összetartást rendeltek el október 22. és november 8. között. Az ügyeletet Uszta Gyula, a honvédelmi miniszter első helyettese és Ugrai Ferenc vezérkari főnök, mellesleg mindketten a HT és a Katonai Tanács tagjai felváltva látták el.²⁴⁸ Ugyanakkor a különböző egységek működési területeit behatárolták, a lőszerraktárak őrségét megnövelték. A felsőbb parancsnokságok készenlétét megfelelőnek minősítették, a csapatokét viszont nem tudták felmérni.

A rendőrségnél az október hónap folyamán megtartott riadók jól sikerültek, egyetlen hiba az volt, hogy a BM-központ nem rendelkezett riadótervvel! Sok röpcédulával és falfirkával találkoztak. Az október 18. előtti öt napban egy géppuskát, 14 golyószórót, öt géppisztolyt, kilenc puskát, négy gránátot, hat aknát, 1400 lőszert szedtek össze, és 272 embert vettek őrizetbe.²⁴⁹ Az ezt követő öt napban pedig 268 főt vettek preventív őrizetbe.²⁵⁰ Október 23. kapcsán csupán Kossuth-címer, fekete szalag viselésére számítottak. Egyetlen kirívó esetet említettek meg, október 14-én Hűvösvölgyben az 56-os villamos egyik szerelvényét 40 fiatal megtámadta.²⁵¹ Látható, hogy 1957. október 23-ára hasonló módszerekkel és intenzitással készültek fel, mint március 15-re.

A 23-a előtti feszült helyzetet pár rendkívüli eset is mutatja a Munkásőrségnél. Október 21-én Vas megye egyik községében két munkásőrt megtámadtak, a támadók közül az egyiket hasba lőtték a munkásőrök, majd a rendőrség segítségével sikerült őket elfogni, de a milicisták is súlyosan megsérültek.²⁵² A következő napon szintén Vas megyében két munkásőr vadászni ment, majd ezt követően betértek egy vendéglőbe, ahol erősen ittas állapotba kerültek. Hazafelé indultak, amikor az egyikük elkezdett a levegőbe lövöldözni a nála lévő pisztollyal, ezt követően egy kisebb csoport gyűlt össze, melynek egyik tagja megütötte a lövöldöző munkásőrt, aki őt a vadászfegyverével gyomorba lőtte, és meghalt.²⁵³

Budapesten is érezhető volt egyfajta feszültség, Lakatos Ernő III. kerületi parancsnok a következőket jelentette. „A hangulatjelentéssel kapcsolatban semmi különösebb észrevételünk a kerület területén nincs. Teljes rend és látszólagos nyugalom érezhető minden területen. A szokott egyszerű módszerek tapasztalhatók a falra firkálás, plakát-tépdésése vonalán.

²⁴⁷ MNL OL 298. f. /221/49. Jegyzőkönyv a Budapesti karhatalmi ezd. 3. zj. 3. szd. MSZMP taggyűléséről.

²⁴⁸ MNL OL XIX-A-98 1. d. 1-70 f. „A Honvédelmi Tanács 3/103/1957. számú határozata a Honvédelmi Minisztérium Kollégiuma /Katonai Tanácsa:/ tagjainak jóváhagyásáról. 1957. III. 12. Honvédelmi Tanács MT. Védelmi Iroda okmányai.

²⁴⁹ Az október 23-a előtti öt napban a következő fegyvereket szedték össze: 12 géppisztoly, 16 pisztoly, 16 puská, 29 gránát, 1500 töltény, 75 gyutacs, 54 kg robbanószer. MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/1. ő. e.

²⁵⁰ MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/1. ő. e. Kaszás Ferenc feljegyzése Marosán Györgynek.

²⁵¹ MNL OL M-KS 288. f. /30/1957/1. ő. e. Kaszás Ferenc: „Feljegyzés a fegyveres szervek és testületek készenlétének helyzetéről.” 1957. X. 18.

²⁵² MNL OL MOP M-KS-295-1 421. d. 1. ő. e.

²⁵³ Uo.

Kerületi vonatkozásban jelen ideig az exponált időszakot figyelembe véve röpcédula szórás, (sic!) vagy ellenforradalmi plakátragasztás nem volt. Ez ideig Kossuth-címeres, gyászszalagos, feketenyakkendős alakok elvétve mutatkoztak. Ilyen jelzések a távolabbi kerületekből érkeztek. Jelzést kaptunk az új típusú Szálasi-jelvényről, mely a következőképpen néz ki: kettő db. síléc, és mindkét léc középső részéről szárny áll ki, mely azt fejezi ki, hogy száll a sí.

Megállapításunk szerint az ellenforradalmi megnyilatkozás amilyen mértékben mutatkozik, az jelen időszakban nyílt fasiszta jellegű. Ezt az ideig talált rajzok és feliratok bizonyítják, melyek túlnyomórésztben (sic!) nyilas- és horogkeresztesek.

Szórakozásról való lebeszélést 23-át illetően vagy egyéb ilyen tüntetést a belső kerületekből hallottunk.”²⁵⁴

Azért, hogy a rendszer számára mindenféle kényelmetlen esetet elkerüljenek, a Munkásőrségnek is részletesen megszabták a feladatait. Október 15-étől rendkívüli őrszolgálatot tartottak, a korábbi 17 – 08 óra helyett 24 órában láttak el a feladatokat nagyobb erővel.²⁵⁵ 1956. október 30-án volt a Budapesti Pártbizottság ostroma, ráadásul egy évvel később nagygyűlést tartottak a Köztársaság téren, illetve november 4. a forradalom leverésének a napja volt.

November 7-ére készülvé 4-étől ismét új alegység, 8-án 20 óráig 34 fővel állt őrségben. A megerősített őrszolgálatnak 9-én 06 órakor volt vége, az előző nap 20 órától csak négy fős őrség működött. Mindemellett az 1. századnak október 12. és november 12. között 12 fővel a Kossuth Akadémia raktárát és műhelyét kellett ellenőriznie.²⁵⁶ A XX. kerületi munkásőrök a rendőrséggel még a Pesterzsébeti Új temetőbe is felderítő szolgálatot szerveztek,²⁵⁷ mivel itt több forradalmár sírja volt, akik a Jutadombnál dúló összetűzésekben vettek részt.²⁵⁸ Ráadásul erre az időszakra esett a halottak napja is.²⁵⁹ A XVI. kerületben október 22-én három személyt juttatott rendőrkézre egy munkásőr, mivel „Petőfi-jelvényeket” árusítottak, melyekből egyébként 5 ezer darabot foglaltak le.²⁶⁰

1957. október 23-án nem történt jelentősebb esemény, még annyi sem, mint március 15-én volt. A XIX. kerületben a szovjet emlékműről szedtek le 29 betűt és a csillagot, de ezt reggelre visszarakták a munkásőrök, s röpcédulázások voltak.²⁶¹ A rendkívüli események közül azt lehetne kiemelni, amikor október 25-én egy munkásőr dicsekedett fegyverével: „...B. F. 36 éves művezető, X. kerületi munkásőr ittas állapotban a járókelőknek fegyverét mutogatta, majd azt odaadta egy 6 éves gyermeknek.” Október 29-én a Bartók Béla úton egy részeg munkásőr megállított egy fekete nyakkendős férfit, aki továbbment, ezt követően a milicista háromszor utána lőtt, de nem sérült meg senki.²⁶²

²⁵⁴ BFL XXXV/33/1957/2. ó. e. Lakatos Ernő, III. ker. zj. p. jelentése, 1957. október 23.

²⁵⁵ BFL XXXV/33/1957/10. ó. e. Hidvégi Sándor 26. sz. parancsa, 1957. X. 14.

²⁵⁶ Uo.

²⁵⁷ BFL XXXV/33/1957/10. ó. e. Hidvégi Sándor 27. sz. parancsa, 1957. X. 21.

²⁵⁸ Marossy 2005. 233–266. o.

²⁵⁹ Az évforduló előtt, október 17-én az egyik gyárban tűzrendészeti ellenőrzés alkalmával a forradalommal kapcsolatos fényképeket és plakátokat találtak, amelyeket a rendőrségnek átadtak a III. kerületi munkásőrök. BFL XXXV/33/1957/2. ó. e. Lakatos Ernő zj. p. Jelentése, 1957. X. 17.

²⁶⁰ BFL XXXV/33/1957/9. ó. e. A XVI. ker. Munkásőr Parancsnokság dicséretre és jutalomra való előterjesztése, 1957. XI. 1.

²⁶¹ BFL XXXV/33/1957/10. ó. e. Simeoni Ernő XIX. ker. zj. p. jelentése, 1957. X. 25.

²⁶² MNL OL MOP M-KS-295-1 I. d. 5. ó. e. Garamvölgyi Vilmos országos rendőrkapitány: Összesítés, 1957. IX. 1-XII. 16. Munkásőrség általi rendkívüli eseményekről.

Mivel nem történt jelentősebb esemény, a társadalmat szinte provokálva, hogy október 30-án a Köztársaság téren ismét nagygyűlést tartottak, amelyen megemlékeztek a „pártház védőiról” is. Az ellenségképet továbbra is felnagyították, az „ellenforradalom évfordulójára beígért újabb ellenforradalmi támadás vereségéről” beszéltek, pedig jól tudhatták, hogy semmiféle szervezett ellenállásra nem lehet számítani. Az október 30-i 17 órákor kezdődő rendezvényre a munkásörök a munkahelyük dolgozóival, de egyenruhában, pisztollyal és karszalaggal vonultak fel. Persze többeknek kellett szolgálatban lenniük.²⁶³ Természetesen gondoskodtak arról, hogy a tér megteljen. Az rendezvény szónoka Marosán György, a Budapesti Pártbizottság titkára volt, aki egyébként először a tömegben jelent meg, majd a pódiumon a pártház újjáépülését megemlítve tálalta az 56-os eseményeket. Kiemelte, hogy a pártbizottság visszatérhet eredeti helyére. A gyűlés végén az épület falán egy emléktáblát is elhelyeztek.²⁶⁴

A munkásörök nem csak a tömegben voltak, hanem a kordonokat is ők biztosították, illetve az utcák lezárásában szintén részt vettek. Mivel közülük sokan a munkahelyükkel vonultak fel, így ők jobban tudták figyelni kollégáik esetleges megnyilvánulásait. A rendezvényen semmi sem történt. A IX., IV., VIII., X., XI., XIII. kerület és a Csepeli Vasmű zászlóaljának állományából teljesítettek szolgálatot. A rendezvényen a budapesti munkásörparancsnok szerint 250 ezer fő vett részt, ami nyilván túlzó adat, de a híradó felvételeiből látható, hogy megtelt a tér.²⁶⁵

Azt, hogy mennyire komolyan vették a forradalom első évfordulóját, a következő feljegyzés is tanúsítja, s látható, hogy a diktatúra nem tűrt el semmit sem, ami 1956-hoz volt kapcsolható. Az emberekre a munkahelyükön keresztül is nyomást gyakoroltak, veszélyeztetve ezzel saját és családjuk egzisztenciáját. A feljegyzést a III. kerületi munkásörök írták a MÁV Autófuvargyár pártvezetőségének, az egyik dolgozójukkal kapcsolatban. „Az Önök alkalmazásában lévő Bognár Ferencet... a Bp. III. ker. Munkásörség egyik járőre igazolta (sic!), mert 1957. október 30-án gomblyukában Kossut-jelvényt viselt. Az illető az igazoltatásnál megbánóan viselkedett, és azt bizonygatta, hogy a tavalyi ellenforradalom óta ez a kabát nem volt rajta és el is felejtette a gomblyukában lévő jelvényt.

A III. ker. Munkásörség Parancsnoksága felkéri Önöket, hogy a fent nevezett illetőről, magatartásáról, a népi demokráciához való viszonyáról, bizalmasan kelt jelentést küldjenek, tekintettel arra, hogy az Önök válaszáatól tesszük függővé, hogy az illető ellen más úton eljárást indítsunk.”²⁶⁶ A feljegyzésben is a kádári megtorlás egyik fontos eleme jelenik meg, mégpedig az, hogy a „kisebb vétségeket” elkövető, de azt megbánó személyeket több esetben nem ítélték el.²⁶⁷ Más kérdés, hogy Bognár ezt követően a munkahelyén milyen karriert futott be.

²⁶³ BFL XXXV/33/1957/10. ó. e. Hidvégi Sándor 28. sz. parancsa, 1957. X. 28.

²⁶⁴ OSZK MFH 1957/45.

²⁶⁵ BFL XXXV/33/1957/ 1. ó. e.; OSZK MFH 1957/45.; Szekeres István 635. sz. parancsa, 1957. XI. 2.

²⁶⁶ BFL XXXV/33/1957/2. ó. e. Levél a MÁV Autófuvargyár vezetőségének, 1957. XI. 4. A Kossuth-címer egyébként ma is megtalálható az irat mellett.

²⁶⁷ *Huszár Tibor: A hatalmi gépezet újjáépítése, a represszió túlsúlya, a kiigazítás esélye 1956–1960. In: Huszár Tibor – Szabó János: Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962. [Budapest.] 1999. 67–147. o.*

„Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van” – így az 1957. október 23. és november 4. közötti időszak tehát csendesesen, tele feszültséggel telt el. Annyi sem történt, mint március 15-én a Petőfi-szobornál. Sőt, a hatalom, erejét fitogtatva október 30-án az „ellenforradalom” leverését is megünnepelte, miközben másoknak nem hagyta, hogy a forradalomról megemlékezzenek. Ráadásul a diktatúra ünnepére, a november 7-ére történő felkészülést is meg kellett szervezni, amely a Munkásórséget is érintette. A XX. kerületben például díszelgéssel és koszorúzással emlékeztek meg, amelyen egy díszszázad vett részt, ennek az összetételével kapcsolatban előírták, hogy nők is legyenek benne 10%-os arányban.²⁶⁸

Az említettek mellett a munkásöröknek más feladat is jutott, melyben nem feltétlen munkásörként vettek részt. A forradalmat követően egyfajta ellenzék szerepét töltötték be a gyárakban megalakított munkástanácsok. Az újjáalakuló diktatúrának egy jelentős feladata volt ezeknek a szervezeteknek a megrendszabályozása, majd elszorvasztása. Kezdetben próbálták szabályozni a működésüket, majd amikor lehetőség nyílt rá, 1957 novemberében feloszlatták őket, helyettük üzemi tanácsok alakítását rendelték el 1958 márciusáig.²⁶⁹ A gyárakban a pártszervek alakítása is stratégiai jelentőségű volt az MSZMP-nek. A gyárakba kormánybiztosokat neveztek ki, és más intézkedések mellett a munkahelyeken történő hatalomátvételt sok esetben a Munkásórség is segítette, hiszen a nagyobb üzemekben munkásör-alegységeket alakítottak ki, amelyek komoly befolyást gyakorolhattak az ott zajló eseményekre. „(A) Munkásórség alegységeinek üzemek szerinti megalakulása politikailag pozitív hatással volt a pártélet és a pártmunka megerősítése szempontjából.”²⁷⁰ Más feladata is volt a munkásöröknek, amit a rendszer szemszögéből nézve szintén megfelelően láttak el: „A reakciós elemeknek az üzemekből való eltávolításával kapcsolatos munkában a munkásöreink aktívan vettek részt, éberben vigyáztak, hogy igazságosan és liberalizmustól mentesen történjen és a Párt Intézőbizottságai mind a gazdasági vezetők is jól tudtak támaszkodni az üzemekben dolgozó munkásöreinkre. Az üzemek fizikai dolgozóinál nagy meglepetést váltott ki az a tény, hogy a munkásörök jó agitációval segítettek a reakciós elemek eltávolításában az üzemekből.”²⁷¹ Az üzemekkel kapcsolatban viszont problémaként merült fel, hogy több esetben a területükön működő iparórség tagjai beléptek a Munkásórségbe is. Ennek a MOP-on nem örültek, hiszen más fegyveres szerv tagjai nem lehettek egyidejűleg munkásörök is, mivel háború esetén egyszerre nem szolgálhattak volna egyidejűleg mind a két szervnél, így novemberben a pártbizottságok vezetőjével egyeztetve leszerelték őket a Munkásórségtől.²⁷²

²⁶⁸ BFL XXXV/33/1957/10. ó. e. Hidvégi Sándor XX. ker. zj. parancsnok 26. sz. parancsa, 1957. X. 14.

²⁶⁹ Kiss 2007.

²⁷⁰ Különösen a következő gyárakban emelték ki ennek a jelentőségét: Csepeli Vasmű, XIII. ker. Georgu Dej hajógyár, Láng Gépgyár, X. ker. Radiátorgyár, Villamos és Kábelgyár, a IX. ker. vágóhidak és a kerületi üzemek, a VIII. ker. Ganz Vagongyár, MÁVAG, a XVI. ker. Ikarus, az újpesti Egyesült Izzó és a Chinoin, a III. ker. Óbudai Hajógyár és a budapesti üzemek. MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 7. ó. e. „A Munkásórség létrehozásának jelentősége az üzemekben folyó pártmunkára.”

²⁷¹ Uo.

²⁷² MNL OL MOP M-KS-295-1 1. d. 2. ó. e. Halas Lajos – Káldor Gyula: 0264. sz. parancs a személyi állományra vonatkozóan, 1957. XI. 15.

„...mennyit ér a tartomány?” – avagy Hruscsov látogatása

1958-ban, bár nem annyi, mint az előző esztendőben, mégis akadt dolga a párt hadsergének. Február 14-én (tudjuk, ténylegesen január 29-én), az Elnöki Tanács rendeletének kiadásának napján egyéves lett a Munkásörtség.²⁷³ Az egyéves évforduló mellett azt is meg kell jegyezni, hogy az év folyamán a zászlóavatató és névadó ünnepeket folyamatosan tartották meg.²⁷⁴

1958-ban március 15-étől már nem félt a hatalom annyira sem, mint az előző évben. A '48-as forradalom évfordulójára még 1958-ban is, sőt, a rendszerváltásig minden évben odafigyeltek. Az '56 utáni második március 15-én az általános iskolákban az igazgatók tartottak beszédeket az ünnepeken, a középiskolákban a KISZ rendezett műsort. Az ünnep napján több helyen koszorúztak, ezen a napon „Nyílt, ellenséges tevékenységről nem érkezett jelentés.” A legjelentősebb esemény a gyulai malom kigyulladás volt, amelyt a helyi munkásörök oltottak el, a gépek nagy része nem sérült meg.²⁷⁵

A '48-as évfordulóval ellentétben a „felszabadulás ünnepének” jóval nagyobb szerep jutott, hiszen ezen a napon Nyikita Szergejevics Hruscsov vezetésével egy szovjet küldöttség ünnepelt együtt az MSZMP vezetőivel. Ennek többféle szempontból is szimbolikus jelentése volt. Egyrészt ehhez a naphoz kötötték a német csapatok kiszorítását Magyarországra területéről, másrészt az '56-os forradalom leverését követően Kádárék hivatalosan azt hangoztatták, hogy „a szovjetek másodszer szabadították fel Magyarországot”. Így tehát a forradalom leveréséhez is lehetett április 4-ét kapcsolni. Ugyanakkor Hruscsovnak több oka lehetett arra, amiért Magyarországra jött. Nyilván személyesen meg akarta nézni, hogy az eltelt időszakban mi történt az országban, amit az is bizonyít, hogy viszonylag sokáig, április 2-ától 10-éig itt volt. Másrészt szövetségesének, Kádár Jánosnak a pozícióját akarta megerősíteni.²⁷⁶

Az ünnep előtt komoly előkészületeket tett a Belügyminisztérium, amelybe a Munkásörséget is belevonták, nekik ráadásul a díszelgésben is jelentős szerep jutott. A biztosítást a belügyminiszter első helyettese szervezte meg és az általa irányított operatív bizottság. Az ünnep előtt a korábban megismert módszereket alkalmazták. A delegáció biztosításával kapcsolatban is megtették a megfelelő intézkedéseket. A szálláshelyeiket őrizték, jelentőszolgálatot szerveztek, a biztosításban résztvevőknek megtiltották a szabadságolását.²⁷⁷

A Munkásörségnek több feladata volt az ünneppel kapcsolatban. 1958-ban már nem szűk körben rendezték meg az ünnepet, hanem „hagyományosan” a Felvonulási téren (ma: '56-osok tere, illetve Dózsa György út) volt a parádé, amelyen a párt milíciájának is jutott szerep. A díszegységet március 1-jén, a Mezőgazdasági kiállítás területén vonták

²⁷³ MNL OL MOP M-KS-295-1 7. d. 2. ő. e. Bíró József levele Halas Lajosnak, 1958. II. 6.

²⁷⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 8. d. 6. ő. e. Halas Lajos: „Intézkedés a Munkásör egységek zászlóavatató és névadó ünnepeinek megszervezésére.” 1958. V. 6.

²⁷⁵ MNL OL M-KS 288. f. /21/1958/4. ő. e. A PTO 5. sz. tájékoztató jelentése, 1958. III. 18.

²⁷⁶ Salamon 1993. 253-260. o.; OSZK MFH 1958/15, 16.

²⁷⁷ Összefoglaló az 1958. április 4-i ünnepekről, valamint a szovjet párt- és kormánydelegáció magyarországi látogatásával kapcsolatos biztosítási feladatainak végrehajtási tapasztalatairól (BM). MNL OL MOP M-KS-295-1 7. d. 2. ő. e.

össze, és ettől kezdve folyamatosan próbáltak, minden más munkásőri tevékenység alól felmentették őket. A parádében résztvevők a budapesti egységek tagjai közül kerültek ki.²⁷⁸ Vidéken is felvonultatták a munkásőrségeket, az ünnep előtt azonban túl sokan szerettek volna ebben részt venni, így megszabták, hogy a megyeszékhelyeken maximum egy századot, míg a járási központokban egy szakaszt lehetett felvonultatni.²⁷⁹

Több helyen egyébként előkészítő bizottságokat hoztak létre, különösen vidéken tartottak attól, hogy mivel 1958-ban nagypéntekre esett április 4-e, sokan távol maradnak az állami rendezvényektől. A „felszabadulás ünnepét” megelőző napon üzemi gyűléseket szerveztek. Szolnokon például, ahol nagyon tartottak az egyházi ünnep miatti távolmaradástól, előző este fáklás felvonulást rendeztek, 4-én pedig „zenés ébresztővel” kezdték a napot. Komáromban ezen a napon tartották a helyi munkásőrség névadó ünnepségét.²⁸⁰ Fontos megjegyezni, hogy több üzemben az ünnep előtt kifizették a nyereségrészesedéseket.²⁸¹

Az ünnepség „fénypontja”, Nyikita Hruscsov, április második napján érkezett hazánkba. Ferihegyen népes küldöttség fogadta, a munkásőrök álltak sorfalat. Az MSZMP országos központjába ment, ahol tárgyalásokat folytattak. A következő napon Kádár János és Marosán György a Szabadság téren koszorúztak Hruscsovval együtt, majd a Hősök terén. Jelen volt még Dobi István, Apró Antal és Münnich Ferenc is. Este az Operában volt a díszünnep, ahol Münnich Ferenc, majd Hruscsov mondott beszédet. A következő napon a Felvonulási téren tartottak díszszemlét, Révész Géza vezérezredes, honvédelmi miniszteré volt a főszerep. A Magyar Néphadsereg, majd a Munkásőrség díszegységei vonultak fel, amit a hadsereg technikai eszközeinek bemutatója követett. A parádé után Kádár János beszédében hangsúlyozta, hogy a forradalom alatt csökkent a Szovjetunió szerepe, de ezt követően két évvel erősebbé vált, mint amilyen valaha volt. Hruscsov az atomkísérletek megszüntetéséről beszélt.²⁸² A tribün és a szemben lévő épület között egy folyosót nyitottak a tömegben a szakszervezeti székház felé, ezen keresztül tudták kivinni adott esetben a pártvezetőket.²⁸³ A felvonulást követően Hruscsov a Parlamentben folytatott tárgyalásokat, egy közös nyilatkozatot írtak alá, majd Csepelre látogatott el április 10-i visszautazása előtt.²⁸⁴

A hatalom szempontjából nézve jól sikerült az ünnep. A BM a rendezvényeket és a delegáció szállását jól biztosította, így a minisztérium 674 beosztottja kapott ezt követően jutalmat. Más szervekkel, így a Munkásőrséggel is jónak minősítették az együttműködést, a rendőrségtől országosan 11 457 fő vett részt a munkában, ennek fele a fővárosban. De több hibát is megemlítettek. A biztosítás irányítója nem tartózkodott a helyszínen, a kormányőrség vezetőjével sem volt közvetlen kapcsolata. A különböző szervek gyakran ellentétes utasításokat adtak ki. A kormányőrség vidékre leküldött instruktorai gyakran

²⁷⁸ A Munkásőrség budapesti parancsnokának 02. sz. parancsa, 1958. II. 25. MNL OL MOP M-KS-295-1 12. d. 20. ő. e.

²⁷⁹ MNL OL M-KS 288. f. 21. cs. /1958/ 5. ő. e. A PTO utasítása, 1958. III. 22.

²⁸⁰ MNL OL M-KS 288. f. 21. cs. /1958/4. ő. e. A PTO 8. sz. jelentése, 1958. III. 31.

²⁸¹ MNL OL M-KS 288. f. /21/1958/4. ő. e. A PTO 9. sz. jelentése április 4. megünnepléséről.

²⁸² OSZK MFH 1958/15.

²⁸³ Skorka Sándor munkásőr visszaemlékezése (hangfelvétel a szerző birtokában).

²⁸⁴ OSZK MFH 1958/16.

lekezelően beszéltek ottani kollégáikkal. Komáromban például az ünnep előtti estén elmentek mulatni.²⁸⁵ A következő ünnep, május 1-je is annyiban különbözött az egy évvel korábbtól, hogy ezen a napon nem nagygyűlést, hanem felvonulást rendeztek.²⁸⁶

*

Az 1956 novemberében hatalomra került Kádár-kormány csupán a szovjetek segítségére támaszkodhatott. A rendszer további működtetéséhez a legnagyobb szükség a fegyveres szervek újjáalakítására volt. A karhatalom, majd a Magyar Néphadsereg felállítása mellett szükség volt egy olyan erőszakszervezetre is, amelyre minden esetben számíthatott az MSZMP, így megalakították a Párt illetékes pártszervei által kiválogatott és sokáig szinte csak kizárólag párttagokból álló Munkásőrséget. A testület parancsnoki állományába javarészt volt karhatalmisták kerültek. A volt RG parancsnok, majd ÁVH pártórségét vezető, később budapesti hadkiegészítő parancsnok Halas Lajos lett az első országos parancsnok. A „törvénykezési” gyakorlat kettősségére korszakban mindvégig jellemző volt, hogy a hivatalos törvények megalkotása során arra törekedtek, hogy a testület „párthadsereg mivoltát” igyekeztek elrejteni, ezzel szemben a Munkásőrség belső szabályzataiban, a nem nyilvánosságnak szánt különböző titkos jogszabályokban nyíltan kimondták, hogy a milícia az MSZMP párthadseregének tekinthető, a párt utasításait kell végrehajtania. Mindennek külön pikantériája volt még, hogy a párt és az állami szervek kapcsolata egyébként is „nagyon szoros” volt.²⁸⁷ Lényeges, hogy a Munkásőrségből az MSZMP egyfajta „kommunista lovagrendet” igyekezett kreálni, ugyanis a jó munkásőrnek a munkahelyén és a magánéletben is példamutatónak kellett (volna) lennie.

A 60-as évektől azonban a Munkásőrségre nemcsak mint a Párt hadseregére számított az MSZMP, ugyanis kidolgozták a társfegyveres szervekkel való együttműködését, háborúban és békében. Milícia-rendszerű haderőre a volt „szocialista és kapitalista” országokban egyaránt találunk számos példát. Az alapvető különbséget az adta, hogy az első esetben egy demokratikusan választott kormány a hadsereg részeként, a másodikban egy állampárt saját uralmának és a rendszer védelmének biztosítékaként használta a maga milíciáját.

²⁸⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 7. d. 2. ó. e. „Összefoglaló az 1958. április 4-i ünnepségek, valamint a szovjet párt- és kormánydelegáció magyarországi látogatásával kapcsolatos biztosítási feladatainak végrehajtási tapasztalatairól.”

²⁸⁶ MNL OL M-KS 288. f. /21. cs. /1958/4. ó. e. A PTO 14. sz. jelentése.

²⁸⁷ Erről részletesen: *Bihari Mihály*: Magyar politika 1944–2004. Politikai és hatalmi viszonyok. Budapest, 2005.

1. melléklet

A III. kerületi egység riadóterve és a BAZ megyében védendő objektumok
(MNL OL MOP M-KS-295-1 6. d. 23. ő. e.)

2. melléklet
A Munkásőrség felvonulása 1957. március 30-án
(MNL OL MOP M-KS-295-1 2. d. 9. ő. e.)

BIBLIOGRÁFIA, RÖVIDÍTÉSEK

- Balog* 1993. A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. k. Sorozatszerk. *Balogh Sándor*. 1957. január 25. – április 2. H. n., 1993.
- BFL Budapest Főváros Levéltára
- Germuska – Nagy* 2004. *Germuska Pál – Nagy Tamás*: Az MDP Államvédelmi Bizottsága, Honvédelmi Bizottsága és a Honvédelmi Tanács. *Múltunk*, 2004. 1. sz. 180–210. o.
- Halas* 1986. *Halas Lajos*: Az R Gárdától a Munkásörségig. Budapest, 1986. 81–91. o.
- Hiányzó lapok Hiányzó lapok 1956 történetéből. Válogatta *Vjacseszlav Szereda – Alekszander Sztikalin*. H. n., 1993. 303–309. o.
- Ki kicsoda? Ki kicsoda? Szerk. *Fonó Györgyné*. Budapest, 1972.
- Kiss* 2007. *Kiss Dávid*: A beletörődés ünnepe: 1957. május 1. *Társadalom és Honvédelem*, XI. (2007) 1. sz. 2007. 53–111. o.
- Kiss* 2009a. *Kiss Dávid*: A Munkásörtség színrelépése az 1957-es esztendőben. In: Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok a 19–20. század történelméből. Szerk. *Csaplár-Degovics Krisztián, Tornyai Anna*. Budapest, 2009. 333–357. o.
- Kiss* 2009b. *Kiss Dávid*: A Munkásörtség megalakítása. *Múltunk*, 2009. 3. sz. 238–280. o.
- Liptai* 1987. A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom kislexikon. Főszerk. *Liptai Ervin*. [Budapest,] 1987.
- Marossy* 2005. *Marossy Endre*: Harcra hív a kür. (Clodwell könyvek.) Budapest, 2005.
- MFH Magyar Filmhíradó
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
- MOP Munkásörtség Országos Parancsnoksága
- MSZMP II. A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. k. Sorozatszerk. *Balogh Sándor*. 1957. január 25. – április 2. Budapest, 1993.
- MSZMP V. Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei V. kötet. 1956. november 14. – 1957. június 26. Szerk. és a jegyzeteket írta *Baráth Magdolna, Feitl István, Némethné Vágyi Karola, Ripp Zoltán*. A mellékleteket összeállította *Baráth Magdolna, Feitl István*. A bevezető tanulmányt írta *Feitl István*. Budapest, 1998.
- Munkásmozgalomtörténeti lexikon Munkásmozgalomtörténeti lexikon. Főszerk. *Vass Henrik*. Budapest, 1972.
- OSZK Országos Széchényi Könyvtár
- PIL MSZDP Politikátörténeti Intézet
- Salamon* 1993. *Salamon Konrád*: Magyar történelem 1914–1990. Budapest, 1993.
- Szani* 2001. A Magyar Néphadsereg 1956–1989. Összeállította *Dr. Szani Ferenc* alez. Budapest, 2001.
- Tulipán* 2012. *Tulipán Éva*: Szigorúan ellenőrzött emlékezet. A Köztársaság téri ostrom 1956-ban. Budapest, 2012.

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

PERJÉS GÉZA
CSATAKÖNYV

TANULMÁNYOK A MAGYAR
ÉS AZ EGYETEMES TÖRTÉNELEM CSATÁIRÓL

